

Hideg Gabriella
A FAIR PLAY MÚLTJA, JELENE ÉS ÉRTÉKE

dh
könyvek

DOKTORI ÉS HABILITÁCIÓS
É R T E K E Z É S E K

HIDEG GABRIELLA

A fair play múltja, jelene és értéke

A fair play jelentéstartalmának összehasonlító
vizsgálata közép-kelet-európai,
kenyai és malajziai fiatalok körében

Fakultás Kiadó
Budapest, 2020

TARTALOM

Lektorálta
Dr. Barakonyi Károly DSc
Dr. Elbert Gábor PhD

© Hideg Gabriella, 2020
© Fakultás Könyvkiadó, 2020

ELŐSZÓ	7
BEVEZETÉS	11
A vizsgálat relevanciája	11
A kutatás célja és módszertani megfontolásai	15
A SPORTHOZ KAPCSOLÓDÓ ELMÉLETI HÁTTÉR	21
A sport fogalma	21
Az egyetemes testkultúra fejlődése	25
A sporttudomány helye a tudományok rendszerében	27
A sport funkciói	31
ÉRTÉKEK ÉS ÉRTÉKVÁLTOZÁSOK	41
A fiatalok értékítéletének változásai, ifjúsági korszakváltás, az Y és a Z generáció jellemzői	46
Példakép és példaképválasztás változásai	53
A VIZSGÁLT ORSZÁGOK TÁRSADALMI, GAZDASÁGI ÉS SZOCIOKULTURÁLIS KÖRNYEZETE	63
Kenya	63
Afrika testkulturális fejlődése, különös tekintettel Kenyára	67
Malajzia	72
Ázsia testkulturális fejlődése, különös tekintettel Malajziára	75
Malajzia és Kenya nevelési értékei	80
Románia	85
Szerbia	88
Ukrajna	92
Magyarország	95
FAIR PLAY A SZAKIRODALOMBAN	103
A fair play eredete és története	103
A fair play fogalma	108
A fair play-hez kapcsolódó kutatási eredmények	114

FAIR PLAY A GYAKORLATBAN – A VIZSGÁLAT	121
A kutatás célja	121
Kutatói kérdések	121
Hipotézisek	122
A mintavételi eljárás és a vizsgálatba bevontak köre	123
Az alkalmazott kérdőív bemutatása	126
Alkalmazott vizsgálati módszerek bemutatása	126
Sport és sportág iránti érdeklődés	127
Sportszerű viselkedés, fair play index	132
A sportolói példakép választása	135
Az élsportolók megítélése	143
Fair play jelentéstartalma és a fair play díj ismertsége	149
A korrupció érzékelése a sportban	156
KÖVETKEZTETÉSEK	161
ÖSSZEFOGLALÁS	169
KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS	173
FELHASZNÁLT IRODALOM	175
FÜGGELÉK	187
TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE	190
ÁBRÁK JEGYZÉKE	191

ELŐSZÓ

Több szempontból is örömmel fogtam kezembe dr. Hideg Gabriella: A fair play múltja, jelene és értéke, a fair play jelentéstartalmának összehasonlító vizsgálata közép-kelet-európai, kenyai és malajziai fiatalok körében című művét. A téma, a fair play ugyanis rendkívül érdekes és aktuális, ráadásul személyesen is megérint, hiszen 2020-ban az a megtiszteltetés ért, hogy a Magyar Olimpiai Bizottság Fair Play Bizottságától Fair Play-díjat kapok. A díjkiosztó a vírushelyzet miatt még nem volt meg, de a hivatalos értesítést már a nyáron kézhez vehettem. Ráadásul – ezt ma már kevesen tudják – annak idején édesapám volt az egyik, aki szorgalmazta, hogy Magyarországon is legyen megfelelő szintű képviselője a sportszerűségnek, a fair play-nek, így ő bábáskodott a bizottság születésekor, később pedig ő volt az, aki „kitalálta” Kamuti Jenőt az ügy képviselőjére, vezetésére. Itt az újabb ok, ami miatt a témaválasztás dicsérhető: Magyarország évtizedek óta jelentős, meghatározó szerepet játszik a világ sportjában a fair play területén, ha másért nem, akkor azért, mert az említett korábbi olimpiai ezüstérmes magyar vívó, dr. Kamuti Jenő jó ideje már nemcsak a magyar, hanem a nemzetközi fair play bizottság vezetője is.

Megítélésem szerint a szerző munkája során rendkívül szisztematikus, tudományetikai szempontból is kifogástalan teljesítményt nyújtott. Tankönyvszerűen pontosan és logikusan építette fel írását, minden részében, részletében példaértékű, ahogy végigvezeti a szálakat. A mű szerkezetileg is jól követhető, könnyen értelmezhető, így a tudományos kutatás módszertana szempontjából is tanítandó.

A könyv tartalmát tekintve – sportvezetői szemléletemből adódóan – különösnek gondolom a téma kiterjesztését a korrupciós ügyekre. Elgondolkodtató, hogy vajon sportszakmai szempontból a sportban kétségtelenül egyre gyakrabban és nagyobb mértékben jelentkező, és a könyvben is részletesen és korrekt módon bemutatott korrupciós ügyek mennyiben tekinthetők vagy nem tekinthetők a fair play részének.

Szintén sportszakmai szempontból meglepő választás Kenya és Malajzia vizsgálata, ki gondolná, hogy a magyar sportszerető közvélemény, vagy akár a Pécsi Tudományegyetem Egészségtudományi Karán sportos szakokon (sportmenedzsment, rekreáció-szervezés, doktori iskola) tanuló fiatalok számára ezek az országok érdekesek.

Külön értéknek tartom a mű kapcsán, hogy a szerző *nemcsak* a sporttal foglalkozik fair play szempontból, hanem abból a kutatói problémából indult ki, hogy ma a világban, a társadalmakban általánosan is érezhető érték- és erkölcsvesztés figyelhető meg, és ebből vezeti le a sport alapeszméjének is tekinthető fair play helyzetét. Ugyancsak kiemelendőnek tartom, hogy a szerző fontosnak tartja, hogy a témája feldolgozásánál a tudományterületet széles aspektusból is megvizsgálja, sőt a sport fogalmán és történeti fejlődésén kívül bemutatja a sport különböző funkcióit, és kiemelt figyelmet szentel a sport nevelő funkcióinak is.

Érdekesnek és értékesnek tartom, hogy a szerző második elemként, az ő megfogalmazásában „csomópontként” jelentős teret szentel az értékek és értékváltozások témakörének, amelybe beleérti a mintaválasztást, példakép vagy orientációs személy választását is. Egyedi és máshol talán nem is olvasható ilyen időbeli összehasonlítás, amely bemutatja az ideálok, a hősök kiválasztási szempontjainak változását a huszadik század közepétől egészen napjainkig.

A szerző harmadik „csomópontként” korrekt módon részletesen bemutatja a vizsgált országokat társadalmi, gazdasági, szociokulturális jellegeteségeik mentén. Összehasonlította az országokat az olimpiai szereplésük, valamint az olimpiai eredményességük GDP-arányos indexszáma alapján is. Ezek az aspektusok Kelet-Közép-Európában, így Magyarországon is különösen érdekesnek számítanak.

A szerző „negyedik csomópontként” végigvezeti az olvasót a fair play jelentéstartalmán, a fogalom meghatározásán túl bemutatja annak történeti fejlődését, és a rendelkezésre álló kutatási eredményeket is sorra veszi.

Rendkívüli módon korrektnek tartom, hogy a szerző maga is megfogalmazza kételyeit a vizsgálat elméleti értékei, eredményei és a gyakorlat, az élet közötti esetleges ellentétek, feszültségek kapcsán. E tekintetben kérdéseket is felvet.

Határozottan jó gondolatnak tartom a kutatás folytatására kijelölt utat, amely hosszú távú célként jelöli meg egy úgynevezett fair play program kidolgozását, hogy az ebben a kutatásban elvégzett elméleti munka a gyakorlatban is igazolható vagy legalábbis mérhető legyen. Vajon tisztázható-e a szerző által is többször felvetett kétség, miszerint létezik-e valójában fair play, vagy az csak egy látszat, esetleg tudatos, más célt vagy más célt is szolgáló cselekedet volna? Ennek eldöntését a kötet végén a szerző ránk, olvasókra bízta.

A szerző rendkívül érdekes, aktuális és magyar szempontból is érdekes témát feszeget, szinte úttörő munkát végez, és kritikus és reális megközelítést használ, munkája egyéni és egyedi.

dr. Elbert Gábor

BEVEZETÉS

A kötet középpontjában a fair play jelentéstartalma, szellemisége, eszmeisége, valamint fejlődéstörténete, illetve annak két korcsoport (10–15 éves általános iskolások és főiskolai, egyetemi hallgatók) és hat ország általi megítélése áll.

A technológia rohamos fejlődése, a kutatói világ kiszélesedése és a sokat hangsúlyozott nemzetköziesedés gondolata adta a lehetőséget a fair play jelentéstartalmának, a hozzá kapcsolódó erkölcsi értékek és normarendszerek nemzetközi vizsgálatához.

Egyre népszerűbb témáról van szó, így a nemzetközi irodalomban találunk ennek mérésére alkalmas programokat és tanulmányokat. Mindközben felmerülhet a kérdés: miért vált központi témává? Talán azért, mert egyre érezhetőbb a társadalmakban lévő erkölcs- és értékvesztés? Hol tartunk most ebben a folyamatban? Mit érzékelnek ebből fiatalok Európán belül és kívül? Nekik mit jelent a fair play?

A kutatás célja – kérdőíves kutatási módszerrel – felmérni, meghatározni és összehasonlítani a kulturális sokszínűség jegyében a diaszpóra magyarság (magyarországi, ukrainai magyar, romániai magyar, szerbiai magyar) és Európán kívüli (malajziai, kenyai) fiataloknak a fair play szellemiségéhez és jelentéstartalmához kapcsolódó attitűdjét. Feltárva ezzel a sport jellemfejlesztő hatásának – az élet minden területére kiterjedő – fontosságát, melynek egyik eszköze a fair play szellemében történő nevelés.

Eredményként árnyaltabb képet kaphatunk különböző gazdasági, társadalmi és szociokulturális környezetben élő fiatalok fair play fogalmához, valamint eszme- és normarendszeréhez kapcsolódó attitűdjéről. Kirajzolódhatnak a fogalom kapcsán éles határok országok és korcsoportok között, de bebizonyosodhat, hogy a fair play alatt minden megkérdézett ugyanazt, illetve megközelítőleg ugyanazt érti.

A vizsgálat relevanciája

A XXI. századra a modern telekommunikációs eszközöknek is köszönhetően minden percben elérhetőek (always online) vagyunk, bizonyos fogalmak, eredmények és értékrendek többek között ezért átértékelődnek. Ez a változás, mely értékvesztéssel is jár, jelen van az élet minden területén,

ebből adódóan érzékelhető az is, hogy a sport és a sporteredmények új dimenzióba kerültek. Egy-egy sportág jelenét és jövőjét egyre inkább az határozza meg, hogy mennyire eladható, mennyire közvetíthető, mennyire tud alkalmazkodni a „szórakoztatóipar” elvárásaihoz. Mindemellett egy-egy sportág gazdasági és üzleti iparággá nőtte ki magát (sportruházat, sportszer, média).

A sport eredeti értékei (becsületesség, a szabályok mentén és megtartásával zajló küzdelem, a tisztelet és önzetlenség stb.) egyre inkább elhomályosodnak, elveszni látszanak. A győzelem és a pénz összekapcsolódott, a pénzért való harc szó át mindent, amely maga után vonja a sportszerűtlen eszközök (csalás, bunda, dopping stb.) alkalmazásának elterjedését, amely nem csupán a sportolók magatartásában nyilvánul meg. Nem véletlen, hogy az olimpiai játékok során – amelyek a világ legnézettebb sportrendezvényei közé sorolhatók – a doppingvizsgálatok száma érezhetően megnövekedett. Ezt is bizonyítja, hogy a korábbi doppingellenes szabályzatot 2015-ben módosították.¹

A WADA által jegyzett szabályzat értelmében az addigi kettő helyett négy év eltiltás jár az első doppingvétség után. Bevezették az ún. holléti nyilvántartást, amely alapján mindig tudni lehet, hol van a sportoló, és ezzel könnyíteni lehet a mintavétel menetét. A doppingvétséget kettő csoportra osztották: szándékos és nem szándékos teljesítményfokozásra. Erre azért volt szükség, mert megnőtt azoknak az eseteknek a száma, akiknél valamilyen, a tiltólistán szereplő teljesítményfokozó szer az étrend-kiegészítővel jutott be a szervezetbe. Náluk a büntetési kategória a megrovástól kettő év eltiltásig terjedhet.

Ha ez a tendencia – sportszerűtlen eszközök alkalmazása – tovább folytatódik, ha egyre inkább elfogadottá és nyílttá válik, visszafordíthatatlan károkat okoz egyrészt magában a sportban, amely így elveszíti eredeti értékeit, másrészt a felnövekvő generáció erkölcsi felfogásában.

Így jutunk el a mai valóságba, ahol bekapcsolva a televíziót, rádiót vagy internetes hírportálokat, tömegével halljuk, látjuk a híreket, miszerint a fiatalok (akár már tizenévesek is) tanárt vernek, játékból embereket ütnek

¹ Forrás: <https://www.wada-ama.org/sites/default/files/resources/files/wada-2015-co-de-hu.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 05. 15.)

le az utcán², sőt ha ez nem lenne elég, egymást is megverik, kínozzák vagy megölik. Mindez nem Magyarországon egyedi, hanem globális tendencia, fejlett európai és tengerentúli országokban is egyre gyakoribb.³

A „játék” Amerikából indult világhódító útjára, és mára Angliában és más európai országban is hódít. A lényege abban rejlik, hogy a fiatalok a gyanútlan járókelő háta mögé lopakodnak és jól irányzott erős ütéssel leütik. Válogatás nélkül szedik az áldozatokat. Mindeközben a barátok a jelenetet rögzítik és a különböző internetes oldalakra feltöltik. Aki a legtöbb embert tudja leütni, az kapja a legnagyobb elismerést a világhálón. Ezek a fiatalok azzal sem törődnek, hogy az ütés következtében eszméletüket veszítő emberek meg is halhatnak.

Az elmúlt évek, de talán a magyar kriminalisztika történetében is a legkegyetlenebb, tinédzserek által elkövetett gyilkosság 2008-ban volt, amikor két kaposvári diák kegyetlenül meggyilkolta egyik barátját. Fontos megemlíteni, hogy mind a tettesek, mind pedig az áldozat jól szituált családból származtak és Kaposvár „elit” gimnáziumának diákjai voltak. Nemzetközi kitekintésben sokkal több ilyen, sőt sok esetben kegyetlenebb bűntényt is meg lehet említeni. Amikor fiatalok egyszerűen elveszítik a kontrollt és emberéletet vesznek el, később tettüket nem tudják még megindokolni sem.

Éles váltás ez ahhoz képest, amikor a gyerekek az iskolában még csak összekaptak, legfeljebb csúfolódtak (kiöltötték egymásra a nyelvüket) és néha összeverekedtek, de hamar ki is békültek.

² Forrás: <http://mno.hu/kulfold/uj-utcai-jatek-terjed-megolni-valakit-egy-utes-sel-1197510> (Letöltés ideje: 2019.01.20.)

³ Forrás: http://mno.hu/bunugy_baleset/rettenetesen-kegyetlenek-a-fiatalkoru-gyilkosok-1369710 (Letöltés ideje: 2019.11.22.)

A fair play szellemében történő nevelés a sport minden szintjén feladat, de különösen fontos az iskoláskorúak és leendő edzők, testnevelők, tanárok képzése során. Tapasztalataink szerint a sportban eltöltött évek és az ott szerzett tapasztalatok önmagukban nem garantálják a sportszerű magatartásra vonatkozó értékorientáció kialakulását. A sportágak közti különbségek nem meghatározói az erkölcsi, etikai tudattartalmak és normák kialakulásának. Nincsenek sportágspecifikus erkölcsi értékek, csak sporterkölcsei értékek, amelyek akkor képesek szabályozni a sportoló magatartását a győzelemért folyó küzdelemben, ha a nevelés folytán szilárdan beépülnek a személyiség szükségletrendszerébe.

Coakley (1982) és Stevenson (1975) szerint hosszú évek óta él a köztudatban az az elmélet, amely szerint a sport pozitív hatással van a testi, érzelmi és szociális fejlődésre. Noha a sport jellemfejlesztő hatásában való hit beépült a köztudatba, néhány kutató megkérdőjelezte ezt, azzal érvelve, hogy a sport bizonyos esetekben antiszociális magatartásformákhoz is vezethet (Coakley, 1982; Stevenson, 1975). Gyakorlati szempontból megközelítve, attól, hogy egy diák részt vesz a testnevelésórán, végrehajtja a feladatokat, nem jelenti azt, hogy a sport által közvetített értékeket el tudja sajátítani. Ez nagyban függ a pedagógustól és a pedagógiai módszertől is.

Pl. ha egy testnevelő tanár labdát ad a gyerekeknek, hogy „focizzanak”, azzal testi fejlődésüket némiképp elősegíti, de ha a játékot nem állítja meg rendszeresen, és hívja fel a figyelmet egy-egy szabályra, jellemet formáló cselekedetre, a gyermekek erkölcsi, érzelmi, szociális fejlődése, mely a sport által is előmozdítható lenne, elmarad.

A nemzetközi szakirodalomban fellelhető fair play-hez kapcsolódó kutatások két nagy csoportra oszthatók. Egyrészt kidolgoztak egy fair play programot, melyben különböző korosztályokat, sportolókat és nem sportolókat vizsgáltak. Mérték a fair play-hez való hozzáállásukat a program elején és végén. (Hall 1986, Bredemeier és Shields 1986, Stevenson 1998, Rulmyr 1996, Prois és mtsai 2004, Priest, Kraus és Beach 1999, Popescu és Masari 2011, Kasik, Guti 2015, Pinczés–Pressing 2015)

A másik csoportba azok a kutatások tartoznak, melyben erkölcsi ítélethozatali képességet és annak fejlődését mérték a sport által, szintén különböző korosztályban, sportolókon és nem sportolókon. A korábban

leírtak értelmében az erkölcsi magatartás befolyásolja a sportszerűséget is. Mindegyik esetben abból a nézetből indultak ki a szerzők, hogy a sport pozitív irányba befolyásolja a jellemet, valamint meghatározó szerepe van az erkölcsi fejlődésben, ezáltal sportszerű magatartást alakít ki. (Hassanadra, Goudas, Hatzigeorgiadis és Theodorakis 2007; Hassandra és mtsai 2007; Sezen-Balcikanli 2009, Papp 1988)

A kutatás célja és módszertani megfontolásai

Kutatásunk típusát tekintve az alkalmazott kutatások közé sorolható, ahol elsősorban a kvantitatív kutatási módszerek jelennek meg. Alkalmazzuk mind a szekunder (szakirodalmi feltárás és elemzés) és a primer (kérdőíves vizsgálat) kutatási elemeket.

Kutatási stratégiaként induktív stratégiát alkalmaztunk, melynek révén az empiriából kiindulva, az ott gyűjtött adatokat elemezve jutottunk el az elméletig. Az induktív stratégián belül mi az összefüggés-feltáró stratégiát helyeztük előtérbe, tekintve, hogy különböző változók egymáshoz való viszonyát, összefüggéseit kívánjuk vizsgálni. Úgy mint két különböző korosztály hogyan vélekedik a fair play jelentéstartalmáról, vagy hat különböző ország megkérdézett diákjai hogyan viszonyulnak a korábban említett fogalomhoz. Vizsgáljuk a független változó hatását a függő változókra. Jelen esetben a független változó az életkori sajátosság vagy adott ország társadalmi, gazdasági és szociokulturális környezete, függő változó pedig a diákok, hallgatók véleménye a fair play témaköréről.

Ahhoz, hogy a változókhoz adatot gyűjtsünk és elemezzük, kutatási módszerre és adatgyűjtési eszközre volt szükségünk. A feltáró módszer keretein belül az írásos megkérdézt, kérdőíves anket eszközt alkalmaztunk. Kérdőívünk alapját Papp (1986) hasonló témában folytatott kérdőíves vizsgálata adta, melyet saját kutatásunkhoz átalakítottunk. A kérdőív 18 kérdést tartalmazott, melyből 15 zárt és 3 nyitott kérdés volt, a kérdéseket 6 csoportra osztottuk.

A kérdések kiterjedtek a fair play jelentéstartalmára, a sport iránti érdeklődésre, ezen kívül a különböző versenyszituációkban történő reagálásokról, cselekedetek megítélésére, a példaképválasztásra, élsportolók megítélésére, valamint a sportban megjelenő korrupció érzékelésére is.

Az adatfelvétel során a teljes sokaság megkérdésére nem volt lehetőség, így mintavételi eljárást alkalmaztunk, amely során az alapsokaságból kiválasztott részt, jelen esetben 10–15 éves általános iskolai diákokat és

17–30 éves egyetemista, főiskolai hallgatókat vizsgáltunk. A mintavételi technikák közül a véletlen mintavételi technikát alkalmaztuk. A kapott adatokat matematikai-statisztikai módszerekkel összesítettük. Az adatfeldolgozás Microsoft Office Excel táblázatkezelő és IBM SPSS statisztikai programmal történt. (Babbie, 2003)

Az eddigiekben bemutatott és feltárt jelenségek, kutatási eredmények adják és alapozzák meg munkánk főbb kérdéseit. Magyarországon ugyan kevesebb, de a világban több kutató is foglalkozik a fair play témakörével különböző szegmensek figyelembevételével. Növumnak számít kutatásunk, mivelhogy eddig ennyi kontinent (Afrika, Európa, Ázsia) és országot (Kenya, Magyarország, Románia, Ukrajna, Szerbia, Malajzia) még nem érintett egyszerre fair play-hez kapcsolódó vizsgálat, ha pedig figyelembe vesszük, hogy két generációról van szó, valóban egyedinek mondható a munkánk.

Az adatfelvételre használt kérdőívünk kérdéseit hat kérdéscsoportra osztottuk, ennek megfelelően a következő kutatói kérdésekre keressük a választ:

- Léteznek jellegzetes sportágak/sportágcsoportok a vizsgált országokban?
- Hogyan cselekednének meghatározott versenyszituációkban a megkérdezett diákok? Kimutathatók különbségek közép-kelet-európai és kenyai, valamint malajziai országok fiataljainak nem, korcsoport, valamint csapatsportot vagy egyéni sportot kedvelők fair play attitűdjében?
- Melyik országban fontosabb a sportolói példakép választása, és ez milyen értékek mentén valósul meg?
- Hogyan ítélik meg hazájuk élsportolójának külföldre igazolását/távozását a fiatalok? Mit preferálnak az élsportoló döntése során?
- A fair play képvisel olyan értéket, amelyet a távoli Malajziában, Kenyában, valamint Kelet-Európában egyformán értelmeznek és értékelnek fiatalok? Erősítve ezzel a sport közösségteremtő erejét, hozzájárulva a nemzetek közösségének erősítéséhez?
- A fogalom ismertségének mérése után felmerülhet a hozzá kapcsolódó fair play díj és díjazottjainak ismertsége, népszerűsége is.

- Érzékelik-e a diákok és melyik országban a sportban megjelenő korrupciót/megvesztegetést? Feltárható összefüggés az említett változó és a Transparency International által jegyzett korrupciós érzékelési indexlistán elfoglalt hely között?

Munkánk során a következő hipotéziseket fogalmaztuk meg:

H1: Feltételezzük, hogy a társadalmi, gazdasági és kulturális eltérésekből adódóan szignifikáns különbségek mutathatók ki a közép-kelet-európai és az Európán kívüli országok megkérdezett fiataljainak, fair play indexében.

H2: Feltételezzük, hogy Kenyában és Malajziában szignifikánsan magasabb a sportolói példaképet választók aránya, és őket pozitív értékek mentén választják.

H3: Feltételezzük továbbá, hogy a fair play olyan nemzetközi fogalom, amelyhez a fiatalok – függetlenül attól, hogy milyen társadalmi, gazdasági és szociokulturális környezetben nőnek fel és élnek – pozitív jelentéstartalmat kapcsolnak.

H4: Feltételezzük, hogy minél hátrább van a megkérdezett ország a Transparency International Korrupciós Érzékelési listáján, annál jobban érzékelik a megkérdezett fiatalok a sportban is a korrupciót.

A fair play munkánk központi eleme, így nem mehetünk el mellette anélkül, hogy kísérletet ne tegyünk a fogalom meghatározására.

A fair play fogalmi meghatározása igen széles skálán mozog, de van közös pont a megfogalmazásokban. A fogalom a sportból ered, de nemcsak egy fogalom, mely szoros kapcsolatban, összefüggésben van az erkölccsel, empátiával, sportszerűséggel, mások tiszteletben tartásával, hanem egy filozófiaként is felfogható. Mára az élet minden területén jelen van a fair play fogalma és szellemisége. Elfogadjuk, hogy a fair play valóban a sportból ered, de az évszázadok múlásával ezeket a masszív kereteket régen kinőtte, a hétköznapok szerves része, mely átgondolásra sarkall.

Munkánk szempontjából a fair play fogalma egyszerre jelenti a szabályok mentén való cselekedetet, a másik fél és saját magunk, valamint a szabályok (itt nemcsak a sportbeli játékszabályokra, hanem a társadalmakban uralkodó eszme- és normarendszer szabályaira is gondolunk) tiszteletben tartását. Kétségtelen, hogy mindennek egyik, eddig legjobb terepe a sport (volt). Mára azonban nem az egyedüli és egyetlen közvetítő közegként tartjuk számon. Mind a családoknak, mind az oktatási rendszer szereplőinek komoly szerepe van abban, hogy a felnövekvő generáció érték- és

normaítélete kialakuljon. Cél lehet, hogy a fair play szellemében való cselekedet az élet minden területére kihasson és egy belső természetes késztettség/ösztönné váljon, ezzel beépülve a fiatalok jellemébe.

Az eddigiekben megfogalmaztuk a kutatás témáját, célját, a kutatási problémát és a téma aktualitását. Ismertetjük a kutatói kérdéseinket és feltevéseinket, valamint a kutatás előzményeit és módszertanát. Itt határozzuk meg a munka kulcsfogalmát is.

A következő fejezetek három nagy részre oszthatók: egy elméleti háttérre, egy empirikus részre, valamint egy összegző fejezetre.

Az elméleti rész négy nagy alfejezetre tagolódik, először áttekintjük a sport fogalmát és annak változásait, majd végigkövetjük kialakulást és fejlődését különös hangsúlyt fektetve az oktatásban/nevelésben betöltött szerepére.

A témánk a társadalomtudomány területére sorolható, tudományági besorolását tekintve a neveléstudomány és a sporttudomány aspektusai egyaránt megjelennek. Ezért tartjuk lényegesnek a sport funkcióit, különös tekintettel nevelő funkcióját bemutatni. Így jutunk el az elméleti keretünk következő fejezetéhez, ahol az értékek és értékváltozások, valamint a sport mint személyiségformálás eszköze jelenik meg. Kiemeljük az élsportolót és szerepét, aki példaképpé válhat, az általa közvetített értékek pedig hatással lehetnek a felnövekvő generáció erkölcs- és értékfelfogására. Vizsgáljuk továbbá az erkölcs és sporterkölcs szerepét az iskolai oktatásban, figyelembe véve az értékítélet életkori sajátosságait.

A soron következő fejezetben a vizsgálat kulturális sokszínűségének jegyében bemutatjuk Kenya, Malajzia (a két vizsgált ország az elemzések során Európán kívüli országok néven fog megjelenni) és Közép-Kelet-Európa (Ukrajna, Románia, Szerbia, Magyarország) gazdasági, társadalmi, és szociokulturális hátterét (kiemelve, gazdasági adatokkal szemléltetve a vizsgált országokat). Magyarország esetében kitérünk a sportfinanszírozás új formájára a TAO-támogatásokra is. Kenya és Malajzia esetében vizsgáljuk a sport fejlődéstörténetét, valamint a nevelés értékeit és egészségnevelés szerepét is. Mindennek fényében világosabbá válhat a megkérdezett diákok fair play iránti attitűdje. Összehasonlíthatóvá válik a vizsgált országok megkérdezett fiataljainak fogalomhoz, szellemiséghez kapcsolódó, elméleti szinten mért tudása.

A kutatás aktualitását a társadalmakban megfigyelhető erkölcs- és értékvesztés adja, amelynek egyik hozadéka, hogy a sport is elveszíti eredeti értékeit. Kutatásunk középpontjában éppen ezért a fair play (tisztá

játék) fiatalok általi megítélése áll. Elméleti keretünk utolsó fejezetében a fogalom meghatározásával, történeti fejlődésével a sportban és a társadalomban betöltött szerepével, illetve a fair play-hez kapcsolódó értékek közvetítésével, a felnövekvő generációk nevelésében való fontosságával foglalkozunk. Itt tartjuk fontosnak tisztázni és konzekvensen külön választani a fair play és a sportszerűség fogalmát.

A kötet második része az empirikus vizsgálatot tartalmazza, bemutatva a vizsgálat célját, a kutatói kérdések alapján megfogalmazott hipotéziseinket, az adatfelvétel módszereit, lépéseit és nehézségeit, valamint a vizsgálatban részt vevő sokaságot.

Ebben a részben a kérdőív eredményeit mutatjuk be. A kérdéseket hat csoportra osztva elemezzük és mutatjuk be az eredményeket. A demográfiai adatok (kor és nem) felvétele után az első kérdéskör a sport és a sportág iránti érdeklődésre tér ki, a második kérdéskörben azt vizsgáltuk, hogy általunk vázolt különböző versenyszituációkban – amely tartalmaz in-group és outgroup szituációt is – hogyan cselekednének a fiatalok. Majd egy ún. fair play indexet alkotva elemeztük az így kapott eredményeket is.

A harmadik és a negyedik kérdéskör a sportolói példaképekhez kapcsolódott. Vizsgáltuk egyrészt, hogy van-e a megkérdezett fiataloknak sportolói példaképe, ha igen, ki ő és milyen tulajdonság alapján választották, valamint hogyan ítélik meg a sportolók külföldre igazolását. A következő csoportban vizsgáltuk a fair play jelentéstartalmát, illetve a fair play díj ismertségét is.

Végül pedig a megkérdezett fiatalok korrupcióérzékenységét vizsgáltuk a sport területén és vetettük össze az adott ország Transparency International által jegyzett korrupciós érzékelési indexlistán elfoglalt helyével.

Az elemzésnél az ország, nem és korcsoport változók mentén mutatjuk be és vetjük össze a kapott eredményeket. A kötet befejező része az eredményeket összegezi. A kérdőíves vizsgálat eredményeit összevetettük a feltételezéseinkkel, és a kutatói kérdésekre is választ kaptunk. Ebben a részben összefoglaljuk a legfontosabb eredményeket és levonjuk a tanulságokat.

Á SPORTHOZ KAPCSOLÓDÓ ELMÉLETI HÁTTÉR

Kötetünk nem a sport fogalmának tartalmáról, fejlődéséről és alakulásáról szól, azonban meghatározása a téma szempontjából elengedhetetlen. A teljesség igénye és fontossági sorrend felállítása nélkül, de igyekezve az értelmezések bemutatásának időrendiségét betartani, mutatjuk be néhány hazai, illetve nemzetközi szakirodalomban fellelhető meghatározáson keresztül a fogalom sokszínű megközelítését és adott szerzők szerinti felfogását.

A sporttudomány helyét vizsgáljuk a tudományok rendszerében. Ezen kívül kitérünk a sporttevékenységek szerepére, funkcióira – különös tekintettel a neveléstudományi vonatkozásokra –, mint a nevelő funkcióra és a személyiségformálásban betöltött szerepére.

A sport fogalma

Takács Ferenc (2009 in. Szatmári) sporttörténész a sport fogalmának eredetét a következőképpen tárja fel. A latin „disporate” szó – amit az antikvitásban a szórakozás megjelölésére használtak – tekinthető a sport ősének. A „ludus” kifejezés alatt a játékot és a sportot értették a korabeli rómaiak. További latin kifejezés a „de porto”, amely a kikötőkben zajló szórakozásra utalt. Ebből ered a spanyolok szerint a francia kifejezés a sportra a „deport”. Az angolok által használt „sport and pastime” az unalom elűzésének céljából végzett tevékenység volt. Magyarországra ezt a kifejezést Széchenyi hozta haza Angliából, és kezdetben a szórakoztató időtöltést jelentette. Az igazi, ma is használt sport kifejezést először a ló-futtatások alkalmával használták. Ennek eredményeként nálunk a XIX. század közepéig mereven elvált egymástól a lóverseny és az ún. „emberek sportja”. Német nyelvterületen a Ludwig Jahn által elterjesztett torna kifejezést használták a testgyakorlatokra.

Mára a sport kifejezés nem kizárólag a fizikumra, testre utal, hanem a sporttevékenység bio-pszicho-szociális cselekvések összessége. Magyar Értelmező Kéziszótár (2007): „Meghatározott szabályok szerint, időtöltésül vagy versenyszerűen folytatott testgyakorlás. Némely versenyszerűen

is folytatható, ügyességet vagy szellemi erőfeszítést kívánó időtöltés (pl. horgászás, sakkozás)...” (p.1196.)

Huizanga (1955) a sport mibenlétét úgy határozza meg mint szabadon végzett fizikai aktivitás, ami nem kötődik semmiféle anyagi érdekelttséghez, tehát nem profitorientált, és meghatározott szabályrendszere van. Később Homo ludens (1990) című művében azt állítja, hogy a sport egyre inkább eltávolodik a játéktól. E gondolat a mai ember számára talán furcsának tűnhet, és mint baljós jóslat jelenhet meg. Hiszen, ha belegondolunk, ma már nem igazán létezik sport pénz nélkül, a sport világa elüzletiesedett, de mindez nem a globalizált világ „terméke”, gondoljunk csak a korábbi társadalmi rétegekre jellemző sportolási szokásokra, melyet természetesen a pénz és ezáltal a társadalomban elfoglalt hely határozott meg.

Caillois (1961) Huizinga 1955-ös elméletét újradefiniálta, és azt állítja, hogy a sport egy szabad, ugyanakkor bizonytalan tevékenység, mely térben és időben korlátozott, nem produktív és szabályok által vezérelt.

De Grazia (1962) szerint sportnak mondható minden olyan tevékenység, mely tiszta szabadidőben történik és önmagáért van. A szabadidőben végzett sporttevékenységről, amely a felfrissülést hivatott szolgálni a hangsúly áthelyeződik a teljesítményre, ezzel a versenyre és a versenysporthoz.

Loy (1968) a sportot a játék egy speciális típusaként határozza meg, azaz a sport egyike a számos „sportnak”, melyet formalizált vagy nem formalizált játéknak tekintenek. Társadalmi intézmény, társadalmi rendszer része. Különös, másra vissza nem vezethető jelenségként fogalmazza meg a sportot az elismert szociológus, Bourdieu (1978). Frenkl (1978) szerint „...a sport gyűjtőfogalom. Mindazon szervezett vagy szervezetlen, csoportos vagy egyéni testedzési tevékenységek gyűjtőfogalma, amelyekben az ember ma biológiai mozgásigényét, szükségletét, társadalmi körülmények között kielégíti.” (p.222.)

A sport fogalma olyan fejlődési szakaszba lépett, hogy érdemes megkülönböztetni tágabb és szűkebb értelmezést. Szintén Frenkl (1978) szerint tágabb értelemben véve inkább a hétköznapi szóhasználat szerinti megközelítés a megfelelőbb, melybe beletartoznak azok az egészségügyi, kötetlen, nem versenyzési szándékkal végzett, de rendszeres testgyakorlások, melyek szintén értékes célokat képviselnek. Ide kell sorolni azokat a sportokat is, melyek alacsony fizikai aktivitást igényelnek, ezek sajátos ágai a sportnak. Tehát a sport a legtisztább értelemben játék, vagyis semmiféle „hasznos” célt nem szolgáló szabad tevékenység. Pontosan

meghatározott szabályi keretek között formálódik. Célja a szórakozás és a felüdülés, amely az egyén önkipróbálása során realizálódik.

„Szűkebb értelemben olyan történelmileg kialakult társadalmi jelenség, amely meghatározott szabályok szerint céltudatos, tervszerű tevékenységet igényel az eredmények és a teljesítmény állandó fokozása és növelése érdekében.” (Frenkl, 1978) Tulajdonképpen versenyszerűen végzett testedzést takar. Ezen a ponton ketté kell választanunk újabb két fogalmat, mely a sport két ágát jelenti: az élsportot (profli és amatőr sport), valamint a szabadidősportot (hobby sport) vagy tömegsportot. A különbség a két ág között annyi, hogy míg az élsport jellemzője a maximális eredménycentrikusság, a teljesítőképesség minél tágabb határokra való kitolása, ennek érdekében egy sajátos versenyrendszer és az arra való felkészülés folyamata, ezzel szemben a tömegsport értékét és célját az egészségre való törekvés alkotja. A felüdülés, felfrissülés igénye jellemzi, a szabadidő eltöltésének egyik aktív formája. Ezen a ponton kapcsolódik be a fogalmi hálóba a rekreáció/rekreációs sport fogalma.

Gáldi (2011) szerint „...a rekreáció nemzetközi értelmezésben a szabadidő-eltöltés kultúrája, ezen belül a jó közérzet, a jól-érzés, a jól-lét megteremtése. A rekreáció célja az ember egészségének megszilárdítása, megújítása, harmonikus életvitel kialakítása, az optimális szellemi és fizikai teljesítőképesség állandósítása a szabadidő hasznos eltöltése által. Így a rekreációs tevékenység célja szerint lehet pihenés, kulturálódás, fitness, azonban eredményoldali célkitűzése a tartalmasan megélt minőségi élet”.⁴

Gáldinál (2011) maradva a rekreációs sport fogalmát a következőképpen magyarázza meg „...a sportolás válfajainak széles spektrumában, az intenzitás és a terjedelem igencsak különböző szintjein egyaránt bekövetkezhet. Teljesítményelvű, mely tényleges fizikai és szellemi erőfeszítést igényel, s a rekreációs élménykeresés érdekében nem zárja ki a versengést sem. A versenysporthoz hasonló teljesítményfokozás – főleg a fiatal felnőtt korosztály esetében – nem idegen a rekreációs felfogástól”.⁴

Heinemann (1980) munkájában a fogalommal kapcsolatban a testmozgást, a teljesítményelvét és a társadalmi normák általi szabályozást emeli ki.

Kozéki (1980) pszichológus szerint – aki a motiváció kapcsán foglalkozott a fogalommal – jellemző a sportra, hogy az egyén kielégíti általa

⁴ Forrás: http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/0025_Nadori-Dancs-Retsagi-Ekler-Gaspar-Sportelmeleti_ismeretek/ch05s02.html#id568945 (letöltés ideje: 2019.03.06.)

az újdonságkeresés és a felfedezés vágyát. Olyan jellegű tevékenységnek vallja, amely vállalkozásra, döntésre, cselekvésre épül, és arra nevel.

Kelly (1982) megfogalmazása szerint a sport egyfajta kikapcsolódást jelent, mely teljes embert kíván, ezzel együtt pedig a külvilág megszűnésének állapotát idézi elő. Többek között ebből eredezteti a sportolás különleges élménye is.

Elvin (1993) már beemeli meghatározásába Frenklhez (1978) hasonlóan a fizikai aktivitás mellett a verseny szerepét, mely szervezeti keretek között működik, és a kimenete befolyásolja az élményt. Természetesnek mondható, hogy a győzelem átélése és megélése sokkal nagyobb örömforrás, mint a veszítés elviselése.

Meg kell említeni még Wann (1997) sportmegközelítését, mely sok szempontból ötvözi Elvin (1993) megfogalmazását: hangsúlyozza az élmény fontosságát, a versengés és a stratégia szerepét, és egyben ellent mond Huizinga (1955) látásmódjának, miszerint a sport nem kötődik profithoz és anyagi nyereséghez.

A XXI. századra a sport fogalmának megközelítése András (2003) szerint „a sport klasszikus értelmében fizikai erő kifejtés, versengés, szabadidőben végzett tevékenység”. (p.9.)

Nádori (2005), a meghatározó magyar sporttudós véleménye szerint a sport „meghatározott szabályok szerint, időtöltésként vagy versenyszerűen folytatott testedzés”. (p.112.)

Rétsági (2004) a testkultúra kiemelkedő területének tartja a sportot. Egyszersmind olyan területnek, mely hatással van a személyiség egészére, az ember mint bio-pszicho-szociális egység értelmi, szociális, társadalmi, erkölcsi, érzelmi-akarati jellemzőire, képességeire.

Szent-Györgyi Albert Nobel-díjas magyar tudós (Istvánfi, 2005) lényegesen rövidebben fogalmazta meg a sport mibenlétét „...a léleknek is a legerőteljesebb és a legnemesebb nevelő eszköze...”. (p.18)

Az előzőekben a sport fogalmát elsősorban szociológiai szempontból vizsgáltuk, de a definíciót jogi szempontból is megközelíthetjük. Ez esetben kettő meghatározást emelnénk ki. Egyrészt a magyar sporttörvény ide vonatkozó bekezdését, miszerint „sporttevékenységnek minősül a meghatározott szabályok szerint, a szabadidő eltöltéseként kötetlenül vagy szervezett formában, illetve versenyszerűen végzett testedzés vagy szellemi sportágban kifejtett tevékenység, amely a fizikai erőnlét és a szellemi teljesítőképesség megtartását, fejlesztését szolgálja”. (2004. évi I. tv. A sportról, p.2.)

Másrészt az Európai Sport Charta (1993) 2. cikkelye, amely így fogalmaz: „Sport minden olyan fizikai tevékenység, amely esetenként vagy szervezett formában a fizikai és szellemi erőnlét fejlesztését szolgálja, társadalmi kapcsolatok teremtése, vagy különböző szintű versenyeken eredmények elérése céljából”. (p.10)

A szociológiai és jogi megközelítések után számba kell vennünk Dénes (1998) közgazdasági szempontból történő definiálását is. A sportot elsősorban a fogyasztás felől (aktív és passzív cselekvés) közelíti meg, másodsorban a cserekapcsolat jellege szerint beszél informális és formális sportról. Az előbbi esetben nincs szükség piaci tranzakcióra, ezáltal gazdaságilag számba vehetetlennek minősül, ezzel szemben a formális sport esetén a sport fogyasztásához piaci tranzakció szükséges. Nagy (1996), Neulinger (2007), Szabó (2009) és saját definíciógyűjtésünk alapján a sport fogalmában rendszeresen feltűnő elemek a szabadidős cselekvés, szellemi és fizikai tevékenység, a verseny jelenléte, testmozgás, a szabályok általi vezéreltség, élmények szerzése, önkéntesség.

Láthatjuk, hogy a sport fogalmának értelmezése széles skálán mozog, de sok a közös elem. A következőkben szeretnénk rövid áttekintést adni a sport fejlődéstörténetéről, hogyan jutottunk el a sport mint játék és szórakozás eszköztől a mai valóságig, amikor a versenysport sok esetben a minden áron történő pénzkereseti lehetőség eszköze. Tamás (1998) megfogalmazása szerint „...a játékosok, az edzők, az egyesületek elsősorban megélni akarnak a sportból, megszerezni a mindenkori győztesnek járó anyagi lehetőségeket, és teljesíteni közvetlen támogatóik követeléseit, és minden eszközt megragadnak, hogy akár a játék gyilkolása árán is legyőzzék ellenfeleiket”. (p.36.)

Az egyetemes testkultúra fejlődése

A korábban kifejtettek fényében látható, hogy a fogalom koronként, társadalmanként, sőt társadalmakon belül társadalmi osztályonként is változott. A következőkben a sport/testkultúra egyetemes történeti fejlődését tekintjük át, különös hangsúlyt fektetve a nevelés, jellemfejlődés szerepére, ahol a testmozgás, a sport mint eszköz jelenik meg. Ezzel együtt fontosnak tartjuk kiemelni az oktatásban betöltött szerepét és fontosságát az általunk bemutatni kívánt történelmi ív keretein belül. Tekintettel, hogy vizsgálati mintánkban malajziai és kenyai fiatalok is szerepelnek, a későbbiekben e két ország testkulturális fejlődésére külön is kitérünk.

A sport jelentéstartalma történelmi koronként változott és bővült. A földrajzi elhelyezkedés, a társadalmi berendezkedés éppúgy hatással volt rá, mint a koreszmények. Így jutunk el a sport nagy paradigmaváltásához, amely a klasszikus ókori játékok átalakulásának idejére tehető, amikor a mai értelemben is használt modern sport kialakult. A szociológia megközelítésénél maradva, hagyományos és modern sportról beszélhetünk. Elias (1998) megfogalmazása szerint a modern sport nem az ókori sport folytatása, a kettőt egymástól különálló és különváló jelenségként lehetne definiálni.

Dancs (2011) megfogalmazása szerint egészen a XVIII–XIX. századot bezáró időszakig a mozgás- és testgyakorlati formák a vadászathoz, harcászathoz, tánchoz és játékhöz kötődtek. Ahogy fentebb is láthattuk, kezdetben az emberek a túlélésért mozogtak és tartották karban testüket, később a versenyeken és viadalokon szerezhető dicsőség motiválta őket, mely erőszakos, agresszív cselekedetekben is megnyilvánult (lásd ókori testkultúra, gladiátor viadal), még később a harcászat szerves részét képezte, a lovagi kultúra elválaszthatatlan kelléke. Az újkor derekán a személyiségformálás eszközeként is számon tartják, az iskolai oktatás részévé válik, az egészségmegőrző, életminőséget javító szerepe pedig vitathatatlan, mindezzel a teljesítménysportok kialakulásának alapjait teremti meg. Így jutunk el az újkori olimpiai játékok megalakulásához, elterjedéséhez, az amatőr és profi sport kettéválásához. A teljesítménysport szerepe eddig soha nem látott méreteket ölt, az üzleti/gazdasági szektor is felfigyel a sportban, a sportolóknak és a versenyekben rejlő potenciálokra, amely maga után vonja a tisztességtelen eszközök (dopping) alkalmazását is.

A globalizációnak köszönhetően a sport nemzeteket köt össze, és a hétköznapi élet szerves részét képezi. A sport szerkezete, szerepe átalakult, egyrészt a szórakoztatóipar egyik eleme lett, másrészt az egészségmegőrzési, prevenciós funkciója kiemelt szerepet kapott, már nemcsak a győzelem elérése a cél, hanem a testmozgás és a kikapcsolódás is.

Egy pillanatra vissza kell kanyarodni az ókori olimpiai játékok tanulságához. Érdekes párhuzam vonható az ókori társadalmi problémák sportban/versenyeken történő megjelenése, annak következményei és a XXI. században jelen lévő társadalmi erkölcs- és értékvesztés között, mely munkánk kutatási problémájának egyik alappillére. Hova vezet, ha maga az olimpiai eszme is súlyos károkat szenved, és elveszíti eredeti értékeit? Itt jegyeznénk meg, nem az olimpiai játékok megszűnésében látjuk a megoldást, sokkal inkább egy rendszerszintű társadalmi változásban, melynek

alapjait a felnövekvő generációk hagyományos erkölcs- és értékorientált, a fair play szellemiségét is figyelembe vevő oktatási eszközökben látjuk.

Az ókori olimpiai játékok olyan mérvű presztízsvesztést szenvedtek a csalások, dopping és a Római Birodalom térhódításának köszönhetően, hogy eredeti szerepét már nem tudta betölteni és végérvényesen lezárultak.

A sporttudomány helye a tudományok rendszerében

A sporttudomány fogalmának tisztázása előtt fontosnak tartjuk a tudományok rendszerében való elhelyezését, illetve tudományos voltát bemutatni. Mitől tudomány a sporttudomány?

A felsőoktatásról szóló törvény – 1993. évi LXXX. törvény (Ftv.) 72.§-a r) pontja – értelmében a kormány kormányrendeletben [169/2000. (IX. 29.)] határozta meg az egyes tudományterületekhez tartozó tudományágak besorolását. Ezek alapján nyolc tudományterületet tudunk megkülönböztetni, ezek:

- a. természettudományok,
- b. műszaki tudományok,
- c. orvostudományok,
- d. agrártudományok,
- e. társadalomtudományok,
- f. bölcsészettudományok,
- g. művészetek,
- h. hittudományok.⁵

A felsorolásból (1. táblázat) látható a bölcsészettudományokon belül a sporttudomány mint nevelés- és sporttudomány jelenik meg.

⁵ http://www.nefmi.gov.hu/letolt/felsoo/03mell2_tudagak_kormrend.pdf
(letöltés ideje: 2020.05.15)

1. táblázat A bölcsészettudományok tudományágai a 169/2000. (IX. 29.) kormányrendelet alapján

6. Bölcsészettudományok
6.1. Történelemtudományok
6.2. Irodalomtudományok
6.3. Nyelvtudományok
6.4. Filozófiai tudományok
6.5. Nevelés- és sporttudományok
6.6. Pszichológiai tudományok
6.7. Néprajz és kulturális antropológia tudományok
6.8. Művészeti és művelődéstörténeti tudományok
6.9. Vallástudományok
6.10. Média- és kommunikációs tudományok
6.11. Multidiszciplináris bölcsészettudományok

Forrás: http://www.nefmi.gov.hu/letolt/felsoo/03mell2_tudagak_kormrend.pdf. Saját szerkesztés

Később ezt a kormányrendeletet megváltoztatták, a ma érvényben lévő besorolás – 154/2004. (X. 14.) Korm. rendelet – szerint a sporttudomány önálló tudományággá vált, és a társadalomtudományok közé sorolható, ahogy a neveléstudomány is. (2. táblázat)

Az általunk említett besorolás a felsőoktatás szempontjából, képzési területekre vonatkozóan helyezi el a sporttudományt. A tudományterületek besorolását a Magyar Tudományos Akadémia végzi, ennek megfelelően a sporttudomány nem jelenik meg mint önálló tudományág.⁶ A sport fogalmának meghatározásánál beszéltünk egy szűkebb és egy tágabb megközelítésről, a sporttudomány definíciójánál is alkalmazhatjuk ezt a koncepciót.

Bíróné (2011) nyomán a sporttudomány gyűjtőfogalom, amely magában foglalja azokat a szubdiszciplínákat (sportszociológia, sportpedagógia stb.), amelyeket sport előtaggal ruháznak fel. „Az emberi társadalom egyetemes kultúrájának részterületenként, a testkultúra leképezésére szolgáló eszmerendszer – tudományosan igazolt, rendszerezett, álta-

⁶ <http://mta.hu/doktori-tanacs/tudomanyagi-nomenklatura-106809> (letöltés ideje: 2019.09.14.)

lánosított elvek, tételek, törvények és törvényszerűségek, elméletek és módszerek együttese.”⁷

2. táblázat A társadalomtudományok tudományágai a 154/2004. (X. 14.) kormányrendelet alapján

5. Társadalomtudományok
5.1. Gazdálkodás- és szervezéstudományok
5.2. Közgazdaságtudományok
5.3. Állam- és jogtudományok
5.4. Szociológiai tudományok
5.5. Pszichológiai tudományok
5.6. Neveléstudományok
5.7. Sporttudományok
5.8. Politikatudományok
5.9. Hadtudományok
5.10. Multidiszciplináris bölcsészettudományok

Forrás: Ács (2015): *Sporttudományi kutatások módszertana* Saját szerkesztés

Bognár (2009) szerint a sporttudomány célja „a társadalom kulturális értékeinek gyarapítása, az egyén totális fejlődésének elősegítése. Ily módon a fizikai aktivitást tudatosan végző embernek mint biológiai, pszichikai, szociális egységnek a vizsgálata.” (p.322.)

Multidiszciplináris jellegéről Bíróné (2011), Tenenbaum és Driscoll (2005) a következőket fogalmazta meg:

- a sporttudomány multikulturális, tehát az adott társadalom test-kulturális színvonalának értékmérője,
- holisztikus szemléletű, ha a természeti és társadalmi valóságban élő és tevékenykedő embereket vizsgáljuk,
- feltáró, rendszerező, fejlesztő, ha az általános értelemben vett pedagógiai aspektusait is figyelembe vesszük,

⁷ Bíróné (2011): *Sportpedagógia – Kézikönyv a testnevelés és sport pedagógiai kérdéseinek tanulmányozásához*. http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/0025_Birone_Nagy_Edit-Sportpedagogia/pr01.html (letöltés ideje: 2019.05.16.)

d. normatív, és együtt van jelen az elmélet és a gyakorlat fejlesztése iránti elkötelezettség.

Több tudományághoz hasonlóan itt is érvényesülnek olyan jellegzetességek, amelyek az alap- és alkalmazott tudományos kutatásokra jellemzőek. Éppen ezért a sporttudomány Ángyán (2000) megfogalmazása szerint egyszerre integratív, szintetizáló, specializáció analitikus szemléletű. Interdiszciplináris tudomány, mert egyszerre két klasszikus tudományterületet, jelen esetben természet- és társadalomtudományt is ötvöz. Egyszerre több tudományterület érinti és használja módszertanát.

A sporttudomány tehát olyan szubdiszciplinákkal rendelkező (pl. sportszociológia, sportpszichológia, sportélettan stb.) tudományág, amely egyszerre multidiszciplináris – hiszen több tudományterületet érint – és interdiszciplináris jellegű is.

A sporttudomány – ahogy fentebb említettük – nem önálló tudományág. Az, hogy a sport mint tudomány is meghatározza magát az egyéni és csoportérdekeken – erős lobbitevékenységek – kívül, annak is köszönhető, hogy az akadémia által meghatározott kritériumoknak – amelyet tudományágakkal szemben támasztanak – teljes egészében megfelel. Így például a sporttudománynak önálló tárgya van, saját tudományos kutatási módszerekkel rendelkezik, ugyanakkor módszerei között jelentős átfedések, adaptációk találhatók más tudományok módszereivel, kialakított saját terminológiája, nyelvezte, fogalmi rendszere van, a sporttudomány létrehozta és megfogalmazta saját elméleteit, önálló intézményrendszerrel rendelkezik. (Ács, 2015)

Tekintettel arra, hogy a sporttudomány ma is bővülő, a tudomány fejlődésének jelenleg három szakaszát tudjuk megkülönböztetni. Ezek: az empirikus fázis (1930–1960) a diszciplináris fázis (1960–1990) és az interdiszciplináris fázis (1990–). (Istvánfi, 2000).

A sporttudományok fejlődésének empirikus fázisára a gyakorlati tapasztalatok leírása volt a jellemző, amely szakmai megfigyelések eredményein alapult. Ebben az időszakban jelentek meg az első szakkönyvek és a differenciálódásnak köszönhetően egyre nagyobb szerepet kap az iskolai testnevelés-tanítás elméleti és módszertani ismereteinek gyakorlatba történő integrálása. (Istvánfi, 2000)

A diszciplináris fázist – amelyet adaptációs fázisnak is nevezhetünk – „a testnevelés és sport gyakorlati problémáinak tudományos ismeretekre alapozott vizsgálata és a problémamegoldáshoz szükséges új ismereteknek

a tudományos kutatás módszereivel történő feltárása jellemzi.” (p.12.) Ezt a fázist két fő szakaszra lehet osztani, a differenciálódás szakaszára, amikor is az előző, epikus fázisban elkezdődött folyamatok erősödnek, és a sporttudomány diszciplinái is létrejönnek, illetve az integrálódás szakaszára, amikor gyakorlati problémákra próbálnak egy átfogó megoldást találni. (Ács, 2015)

Az interdiszciplináris fázist a több szempontú és tudományközi problémamegoldás jellemzi. Az előző fázisokkal ellentétben ebben a fázisban a csapatmunkának kiemelt fontossága van, amely tudományos együttműködést követel a siker érdekében. (Istvánfi, 2000)

A sport funkciói

Nádori (2001, 2002), Nádori–Bátonyi (2003), Ács (2007), Kovács (2015), Gyömörei (2012), Bíróné (2011) munkássága alapján a sport esetében a következő alapfunkciókról beszélhetünk:

- a. társadalmi funkció,
- b. közösségteremtő funkció,
- c. szociális funkció,
- d. kulturális funkció,
- e. nevelési funkció.

Az öt alapfunkción kívül még számtalan funkciót tudunk felsorolni (szórakoztató-szolgáltató funkció, gazdasági funkció, példaképfunkció, egészségmegőrző, értékteremtő stb.). Kötetünk témáját tekintve mi elsősorban a sport nevelési funkciójával, annak értékközvetítő és személyiségformáló hatásaival foglalkozunk.

A sport társadalmi funkcióit vizsgálva ki kell térnünk a munkabíró-képességre, az egészségre és a szabadidő eltöltésére gyakorolt hatására. A fizikai aktivitás emberi szervezetre gyakorolt hatása hosszú ideje köztudott. Az ülő életmód, a közlekedési eszközök tömegessé válásával és a passzív szabadidő-eltöltés következtében kialakuló megbetegedések növekvő számának köszönhetően a sport, ezáltal a rekreáció szerepe felértékelődik. Prioritást élvez a hétköznapi életben, hiszen feltölt energiával, javítja az állóképességet, a stresszhelyzetek könnyebb leküzdését. A társadalmi gondolkodás azonban még nem mindenhol jutott el erre a szintre.

Amerikában például az ebédszünetben és a munkaidő lejárta után a parkok megtelnek mozogni, sportolni vágyó emberekkel. És hazánkban is gombamód szaporodnak a kondicionáló- és fitnesztermek széles programválasztékkal, ez a tendencia pedig bizakodásra adhat okot.

A sport esztétikai hatásai, ezáltal kulturális funkciói a társadalmi fejlődés szempontjából elengedhetetlenek. Ahogy az olyan íratlan szabályok megtartása is, mint a bíróval, edzővel, sporttárral, ellenféllel stb. való kulturált kommunikáció is.

A sport társadalmi funkciói szoros kapcsolatban állnak többek között a politikával és az adott ország gazdasági mutatóival. Jákó (2012) megközelítése szerint a sport politikai szerepe akkor érvényesül, ha kellő reprezentációs lehetőséget tud biztosítani a politikai vezetés számára. Történelmi példák is igazolják a sport fanatizáló erejét, propagandaeszközként is megjelenik. A sportolók által elért eredmények a politikai vezetés számára a rendszer megerősítését szolgálják. Tekintve, hogy a sport minden társadalomban központi szerepet tölt be – hiszen mindenki által kedvelt –, éppen ezért tökéletes eszköz a politikai demonstrációra. (Jákó, 2012)

Az élsportoló, aki versenyen rajthoz áll, nemcsak saját magát, hanem egy egész országot, a társadalom minden tagját képviseli. Az általa elért siker mindenki sikere, amely mindenki számára vágyott dicsőség.

Ha a gazdasági funkcióval való kapcsolatát vizsgáljuk, látható a gazdaságilag és társadalmilag fejlettebb országokban, ahol az életminőség szerepe kiemelt fontosságú, az egyén és a társadalom gazdasági sikere is kiemelkedő. Ács és társai (2011) kiemelik, hogy ezek az országok a társadalombiztosítási rendszerre is kisebb terheket rónak.

A sport akár passzív, akár aktív formáját vesszük górcső alá, megállapíthatjuk – ahogy Kovács (2015) is teszi –, hogy fontos szerepet tölt be az emberek közötti kapcsolatok kialakításában, megőrzésében, ápolásában. A sport lehetőséget nyújt olyan értékek elsajátítására, amelyek az élet többi területére is transzferálhatók azáltal, hogy beépülnek az egyén személyiségébe. Bíróné (2011) szerint „a sporttevékenység minden fokon

közösségi szemléletet feltételez, de nem biztos, hogy ez valóban ki is fejlődik spontán módon”.⁸

Bíróné (2011) a közösséget alakító tényezőket a következőképpen csoportosította:

- a. Közös célok elérése, amelynek sikere maga után vonja az újabb és újabb célkitűzéseket.
- b. A közösségben végzett tevékenység pozitív pszichikai hatásai. Az együtt átélt pozitív, illetve negatív élmények a kollektivitás mélyülését eredményezik, ezzel együtt segít a siker és a kudarc feldolgozásában is.
- c. A teljesítménynek kiemelt szerepe van a csapatközösség kialakításában.
- d. Az egyén teljesítménye meghatározó lehet a csoporton belüli hierarchiában.
- e. A szabálykövető magatartás alkalmazása a sport területén – tekintve a kialakított szabályrendszert – viszonylag kötött keretek között mozog.
- f. A sporttevékenység közben a résztvevők között kialakult bizalom, egymásrautaltság, csapaton belüli összetartás, mélyebb emberi kapcsolatok kialakulását feltételezi a játékon kívül is.
- g. Az előző pontban említett emberi kapcsolatok kialakításának eredménye lehet az edzéseken és a sportfoglalkozásokon túli közös időtöltés, jeles alkalmak megünneplése is.
- h. A sport lehetővé teszi a hagyományok kialakulását és annak őrzését is.

Ha belegondolunk, a sporttevékenység által a közösséghez való tartozás egész fiatal korban kialakul. Gyakorlati példát végiggondolva, az óvodában vagy családi-baráti összejövetelek alkalmával hasonló korú gyermekek találkoznak és kezdenek el játszani egymással. Mindenekelőtt megismerik egymást, megtanulnak beilleszkedni a csoportba, megismerik annak szabályrendszerét, a közös cél érdekében együttműködnek, segítenek a gyengébbnek, összefognak, és esetleg kitesztítják azt, aki a játék közben csal, ezzel pedig erkölcsi fejlődésük is előtérbe kerül. A szülők feladata ebben az esetben a helyes magatartás megerősítése, a helytelen kijavítása. Ha sportolókat veszünk példának, tulajdonképpen ugyanez a jelenség írható le, csak a korosztály és ezzel együtt az elvárható erkölcsi szint és magatartás más. A szülő szerepét az edző tölti be. A sport kö-

⁸ Bíróné (2011): Sportpedagógia – Kézikönyv a testnevelés és sport pedagógiai kérdéseinek tanulmányozásához. http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/0025_Birone_Nagy_Edit-Sportpedagogia/pr01.html (letöltés ideje: 2020.01.22.)

zösségformálásban betöltött funkciója tehát jelentős, amely együtt jár a személyiség formálásával is.

A sport – a közösségformálás mellett – a nemzeti egység erősítésében is kiemelkedő szerepet tölt be. Egy olyan országban, mint a miénk, ahol a labdarúgás generációk óta prioritást élvez – még akkor is, ha a nemzeti válogatottunk szerepléseit nem feltétlenül övezi siker –, a nemzeti összetartozás érzése szinte tapintható.

Példaként lehet említeni az 1954-es berni világbajnokságot, ahol az aranycsapat a döntőben kikapott az NSZK-tól. Ennek következményeként a csalódott tömeg – közel tízezren – utcára vonult, összecsaptak a rendőrökkel, és a szövetségi kapitány, Sebes Gusztáv lemondását követelték. A labdarúgás példájánál maradva: a 2016-ban megrendezésre került Labdarúgó Európa-bajnokság és a magyar válogatott első mérkőzésgyőzelme „szólította” utcára a tömeget ünnepelni. A nemzeti összetartozás erejét és érzését növelte a hazánkban sikeresen megrendezett 17. FINA Világbajnokság.

Összességében látható a sportsikerekből adódó nemzeti identitásnövelő szerep hatása. Laczkó és Rétsági (2015) szerint „amennyiben a nemzetközileg is kiemelkedő eredményeket tiszta eszközökkel éri el a sportoló, és a teljesítmény létrehozói emberi tulajdonságaikban is példaértékű sportolók, akkor a sport igazi közösségteremtő erőt jelent, erősíti a nemzeti összetartozás érzését”. (p.58.) A világversenyeken elért siker nemcsak a sportolók sikere, egy egész országot tölt el büszkeség, amely a nemzeti öntudat és önbecsülés növekedésével jár. Dóczi (2008) megemlíti az árnyoldalt is. Ha hazánk sportolója nem a fair play szellemében versenyez, esetleg meg nem engedett eszközöket, szereket (dopping) használ, kivívja a közvélemény haragját, amelyből a mai médiumok is kiveszik a részüket. Összességében látható, a társadalom egyszerre emelhet fel sportolókat, majd a „botlás” után el is taszítja magától.

Bár az elmúlt időszak jócskán tartalmazott doppingbotrányt határainkon innen és túl is, mi a 2004-es athéni olimpia ilyen szempontú eseményeit emeljük ki. Tesszük mindezt azért, mert az egész magyar sportvilágot és társadalmat talán a legjobban lesújtó doppingvétségéről van szó. A Magyar Olimpiai Bizottság hivatalos beszámolója (2004) szerint Annus Adrián kalapácsvető és Fazekas Róbert diszkoszvető az athéni olimpián aranyérmet szereztek. Míg előbbi átvethette a neki járó érmet, utóbbi már nem állhatott fel a dobogóra. A dopping szabályok megsértése miatt az eredményüket megsemmisítették, majd kizárták őket a versenytől. Mind a kettő sportoló jogorvoslattal fordult a Nemzetközi Választott Sportbíróshoz, de az helyben hagyta a korábbi NOB döntést. Annus Adrián sportolói pályafutása ezzel az eseménnyel véget is ért. Fazekas Róbert még a 2010-es londoni olimpiára is készült, de végül nem neveztek, mivel a szervezetében egy versenyen kívüli ellenőrzés során az anabolikus szteroidok közé tartozó sztanozololt mutattak ki. Többéves pereskedés után az eltiltást 3 évre csökkentették 8 évről, és kimondták, hogy nem szándékos doppingolás történt.

A sport szociális funkciója révén segít a szabadidő aktív, hasznos eltöltésében, a hátrányos helyzetű csoportok felzárkóztatásában, a fogyatékkal élők társadalmi beilleszkedésében. (Ács, 2007) A sport szociális funkciójának a feladata az esélyegyenlőség megteremtése, de legalábbis a különbségek csökkentése. Azt gondoljuk, a sport és a sporttevékenységek a résztvevők számára olyan közeget biztosítanak, ahol a társadalmi, anyagi, faji és nemzetiségi különbségek nem jelenhetnek meg. Mindenki egyenlő eséllyel bír, megítélése a teljesítményének függvénye. Az olimpiai eszme is ezt az eszmeiséget tükrözi. Mindazonáltal meg kell említenünk a sportot mint a társadalmi mobilitás eszközt, hiszen lehetőséget biztosít a társadalmi felemelkedésre. Mindez ma is igaz, de a szocializmus időszakára még jellemzőbb volt, hiszen a sportolók kalóriapénzt kaptak, utazhattak külföldre, könnyebben jutottak lakáshoz és a munkavállalásuk is egyszerűbb volt, felsőfokú tanulmányaikat pedig támogatták.

A sportszocializáció hazai helyzetét némileg ellentmondásosnak tartjuk. Miközben sikeres sportmúltú nép vagyunk, a társadalomra mégis inkább a passzív sporttevékenység, azaz a sportesemények televízióban történő megtekintése jellemző. A sportesemények látogatottsága – egy-egy kivételtől eltekintve – alacsony (ebben bizonyára szerepe van az egyre romló színvonalnak pl. a foci esetében, illetve a magas jegyáraknak, pl. a nemzetközi sportesemények esetében), és a lakosság sportolási hajlandósága is kétséges. Magyarországon a legnépszerűbb sportág a labdarúgás. (Földesiné–Gál–Dóczi, 2008) A hazai NB I.-es labdarúgó-mérkőzések átlagos nézőszáma az 1959–60-as szezonban megközelítette a 17.000 főt, azóta azonban folyamatosan csökken, a 2016/2017-es szezonban alig érte el a 2.700 főt, a 2019/2020-as idényben 3.100 fő volt a nézőlétszám.⁹ A hazai lakosság sportolási aktivitása jelentősen elmarad az uniós átlagtól. Az Eurobarometer 2009-es adatai szerint a hetente legalább egyszer sportolók uniós átlaga 40%, hazai viszonylatban ez 23%, a lakosság ~50%-a pedig egyáltalán nem sportol.

Ha frissebb adatokat vizsgálunk, és ehhez az Eurobarometer (2013, 2017) négyévente elvégzett vizsgálatának adatait használjuk, továbbra is a következőket láthatjuk. 2013-ban Magyarországon 44% volt azoknak az aránya, akik inaktív életmódot folytattak, tehát semmiféle mozgást nem végeztek. 2017-re ez az adat 9%-ponttal emelkedett, tehát már 53% volt azoknak az aránya, akik nem sportolnak semmit. Mindez annak a fényében érdekes, hogy hosszú évtizedek óta nem volt olyan kormányzat, amely ennyit és ilyen széles körben költött volna a sportra. A fenti adatok az uniós átlagtól nem sokban térnek el, hiszen ez 46%. Magyarországon a rendszeresen sportolók aránya 9% volt 2017-ben. A vizsgálat még egy érdekességére hívjuk fel a figyelmet a testmozgást végzők vonatkozásában. Az olyan mozgásformát mint a kerékpározás, a kertészkedés vagy a táncolás, 35% nem végez országunkban, ez az uniós átlaggal megegyezik. Az Unió tagországaira általában az a tendencia a jellemző, hogy a sporttal, aktív szabadidős tevékenységgel töltött idő csökken.

Ez részben érhető, az infokommunikációs technika fejlődése alapjaiban változtatja meg a szabadidő-eltöltési szokásokat. Ugyanakkor komoly problémát jelent, hogy nemcsak a mozgásszegény tevékenységek száma bővül tovább, hanem az is, hogy a sport keretein belül elsajátítható készségek és értékek nem jelennek meg az új tevékenységek tartalmában.

⁹ Forrás: <http://www.magyarfutball.hu/hu/nezoszamok> (letöltés ideje: 2020.10.12.)

A sport nevelési funkciója több területen is megmutatkozik. A társadalom legkisebb egységének tekintett családnak van az első pillanattól kezdve kiemelkedő szerepe, mind a nevelés, mind pedig a példamutatás szempontjából. Azok a fiatalok, akik szüleiktől pozitív értékeket látnak és sajátítanak el, feltételezhetően ennek mentén fogják életüket leélni. Napjainkban egyre elterjedtebb az egészségfejlesztés mint fogalom, ami magában foglalja az egészségvédelmet, egészségmegőrzést, egészségnevelést. Biróné (1994) szerint az egészség az egyén fizikai, pszichikai és szociális egyensúlya, amely meghatározásból jól látható, hogy annak fizikai, pszichikai és szociális feltételei is vannak. Úgy is lehet mondani, hogy ennek a három területnek harmóniában kell működnie ahhoz, hogy egészségről beszélhessünk. Ez tehát tekinthető úgy is, mint a környezet és a szervezet dinamikus egyensúlyi helyzete. (Pucsok, 1990)

A Nemzeti Egészségfejlesztési Stratégiában (1999) az egészségnek igen sok összetevője van, amelyek száma folyamatosan emelkedik, és áttérjed az élet egyre több területére is. Ezek szintén kölcsönhatásban vannak egymással, és van, amelyik közvetlenül, de van, amelyik csak közvetve kapcsolódik a sporthoz (3. táblázat).

3. táblázat Az egészség összetevői

Adottságok	Szociális és gazdasági tényezők	Környezet	Életmód	Szolgáltatásokhoz való hozzáférés lehetősége
Genetikai tényezők	Szegénység	A levegő minősége	Dohányzás	Oktatás
Nem	Munkanélküliség	Lakáshelyzet	Alkohol	Egészségügyi ellátás
Életkor	Szociális kirekesztettség	Vízminőség	Táplálkozás	Szociális szolgáltatások
		Szociális környezet	Fizikai aktivitás	Közlekedés
		Gazdasági környezet	Drogok	Szabadidő
			Szexuális magatartás	
			Stressz	

Forrás: Biróné és társai, 2011

Jól látható, hogy az egészségnek vannak testi és lelki szempontjai, és Vastaghné (1999) közel 20 éve leírt megállapítása szerint maga az egészségfogalom már az általános iskolában elkezd szűkülni a fizikai egészség irányába, és köznapi értelemben jelenleg is elsősorban így értelmezik. Fontosnak tartja, hogy az egészségre ne csak úgy tekintsenek mint orvosi cél, hanem sokkal inkább mint nevelési cél, amelyben a személyiség fejlesztése és önkibontakozása is fontos, és ezáltal már maga a nevelt személy is érdekeltté válik a folyamatban. Ez tehát az jelenti, hogy pedagógiai szempontból egy dinamikus egészségre kell törekedni, amelyben kiemelt szerepet kap az egészségvédő, egészségfejlesztő oldal.

Kontra (1989) szerint az iskolának óriási szerepe van az egészségtudatos magatartás kialakításában, mégpedig azért, mert a gyerekek az idejük egyharmadát ott töltik. Sok esetben pedig akkor még nagyobb a felelősség az iskolán, ha a család nem működik jól, és az egészségmegőrző szerep áthárul az oktatási intézményre. Általános tendenciaként pedig elmondható, hogy az anyagi jólét és az egzisztencia megteremtése háttérbe szorítja az egészséges életmódot, melyet a napjainkban egyre nagyobb számban létező csonka családok rendszertelen életmódja csak tovább fokoz.

A sport nevelési funkciójának másik területe a rekreációra való nevelés. Ha a rekreáció fogalmából indulunk ki, amely a szabadidő-eltöltés kultúráját jelenti, egyben célja a munkavégző-képesség, fiatalok esetében a tanulásra való képesség visszaállítása, akkor elengedhetetlen jelentőséggel bír a fiatalok számára a fogalom eszközeinek és céljainak megismertetése. Olyan nevelési értékek átadásáról van szó, amelynek révén a fiatal a szabadidejét hasznosan, kikapcsolódással és feltöltődéssel tölti, mindez feladata nemcsak az oktatási rendszernek és az oktatási intézményeknek, hanem a családnak is. Fontosnak tartjuk megemlíteni – ahogy korábban a közösségteremtő funkciónál is tettük – jelen esetben a példamutatás kiemelkedő fontosságát. Ha a gyermek azt látja, hogy a szülő a munka után a szabadidejében nem a tévé előtt vagy a számítógép előtt ül, hanem a rendelkezésre álló időt hasznosan, akár aktív, akár passzív rekreációs tevékenységi formával tölti, példaértékű lesz a felnövekvő generáció számára is, akinek a szabadidő eltöltése nem lesz egyenlő a televíziós játékok, a számítógépes játékok világával, hanem egészséges alternatívákat keres a kikapcsolódásra. Itt jegyezzük meg, tisztában vagyunk vele, hogy ma már rengeteg interneten is elérhető, úgynevezett fejlesztő játék és program áll rendelkezésre, amelyek fejlesztik például a fiatalok nyelvtanulási készségeit stb. Ezzel együtt a kereslet megváltozott, és a szolgáltató piac-

nak a változó igényekhez alkalmazkodnia kell. A modern technológiai eszközöket, mint az okostelefonok, táblagépek, úgy kell alkalmazni és használni a különböző már létező applikációk segítségével, hogy azok használata fizikai aktivitással függjön össze. A fitnesztermek modern eszközökkel való felszerelése vonzó a fiatalok számára, különösen, ha ezek a programok a telefonon lévő applikációkkal is összekapcsolhatók, az edzés végére pedig kimutathatók az eredmények és hatások. Ezzel együtt a fiatalokban a versenyszellem is erősödhet, saját vagy barátaiak eredményeinek túlszárnyalása és a modern „kütyük” használata vonzó lehet.

A sporttal történő szocializáció a köznevelésben jellemzően a mindennapos testnevelés (sportágak oktatása) és az iskolai sportprogramok (sportági jellegű tevékenységek) révén valósul meg. Mára köztudott, hogy az iskolai testnevelés alkalmas a tanulók közötti társadalmilag meghatározott kulturális és szociális különbségek megszüntetésére is.

A mindennapos testneveléssel kapcsolatosan két kritikai megjegyzést kell tennünk. Egyfelől a mindennapos testnevelés megvalósulása a hazai oktatási intézmények tornaterem- és sportpálya-ellátottságának ismeretében minimum kétséges, másrészt a hazai tanórán kívüli sportfoglalkozások még erőteljesen versenycentrikusak, ami a „csak” sportolni, mozogni vágyók számára taszító lehet. Ez (is) összefüggést mutat a létesítményhiánnyal, mert elegendő tornaterem hiányában az utánpótlás-jellegű foglalkozások előnyben vannak a „sima” sportprogramokkal szemben. A tornateremhiányhoz elég csak végiggondolni, hogy a mindennapos testnevelés egy nyolcosztályos, osztályfokonként két évfolyamos iskola esetében napi 16 testnevelés órát jelent, amelyhez jellemzően egy tornaterem van.

Fejezetünkben a sport fogalmából indulva mutattuk be annak megközelítéseit és fejlődéstörténetét. Tekintettel, hogy munkánk több tudományterületet is érint, igyekeztünk a tudományok rendszerébe beilleszteni. A sport funkcióinak bemutatása során kiemelt figyelmet szenteltünk az öt alapfunkció (társadalmi, közösségteremtő, szociális, kulturális és nevelési) részletesebb áttekintésére.

A sport és a sporttevékenységek életünkben megkérdőjelezhetetlenül kiemelt szerepet töltenek be. Kölcsönhatásban vannak a társadalommal, a kultúrával, a neveléssel, szociális és közösségteremtő törekvésekkel, és hatással vannak ezekre. A kérdés és egyben kihívás, hogyan lehet a felnövekvő generációkat rábírni a rendszeres fizikai aktivitásra? Hogyan tudja a társadalom a növekvő inaktivitást, ezzel együtt a betegségek kialakulását visszaszorítani?

ÉRTÉKEK ÉS ÉRTÉKVÁLTOZÁSOK

Fejezetünk elején fontos hangsúlyozni, munkákban nem értékutatással foglalkozunk, azonban fontosnak tartjuk az értékekkel és az értékváltozásokkal való foglalkozást, amely elméleti keret segíthet értelmezni fair play kérdőívünk eredményeit.

Jelen fejezet célja bemutatni és elemezni a napjaink társadalmában végbement értékváltozásokat. Tesszük ezt először általánosságban társadalmi körkép keretében, majd kutatási problémánk szempontjából, mikoris a sport területén fellelhető gyors értékátalakulás okait és következményeit vizsgáljuk.

Kiemeljük a XX. században bekövetkezett gazdasági-társadalmi változások hatásait az értékrendre. Kitérünk – tekintve vizsgálatunk szereplői ebből a kettő generációból kerültek ki – az Y és a Z generációs fiatalok általános bemutatására, az általuk fontosnak tartott értékek jellemzésére.

Vizsgáljuk továbbá a példaképválasztás változásait, valamint a sportolónak mint példaképnek a megjelenését, ezen keresztül bemutatjuk az úgynevezett Beckham-jelenséget is. Végül a korábbi gyakorlathoz hasonlóan kiemeljük Malajzia és Kenya társadalmának érték szempontú különlegességeit.

Andorka (2006)¹⁰ szerint „az értékek olyan kulturális alapelvek, amelyek kifejezik azt, hogy az adott társadalomban mit tartanak kívánatosnak és fontosnak, jónak vagy rossznak. Az értékek és azok sorrendje társadalmanként és korszakonként eltérő lehet”.

Bábosik (2004) megközelítéséből kiindulva az érték közvetítés és/vagy értékteremtés a nevelés által valósul meg. Ez a látszólag egyszerű és egyértelmű összefüggés akkor válik bizonytalanná, amikor a nevelés cél- és értékelmélete csorbát szenved filozófiai és/vagy politikai koncepcióváltás következtében.

Alapvetően elmondhatjuk, amikor egy ország társadalmi-gazdasági változásokon megy keresztül, azzal együtt az emberek értékrendszere is megváltozik. Ez pedig Európára fokozottan igaz, mivel a XX. században igen jelentős változások zajlottak az országok életében. Először a jóléti-

¹⁰ Andorka R.(2006): Bevezetés a szociológiába
Forrás: http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_520_bevezetes_a_szociologiaba/ch16.html#id612090 (letöltés ideje: 2019. 08. 01.)

fogyasztói társadalom hatott az emberekre, majd a szabadversenyes kapitalizmusra való áttérés. Mindkét időszaknak megvoltak a polgári erényei és karakterjellemzői. László (2010) szerint a század nagyobb részében a puritán munka-ethosz volt a jellemző a népekre, amely eszmét Max Weber képviselte. Később a David Riesman (1973) által jellemzett „kívülről irányított” társadalom, a Christopher Lasch-hoz (1996) köthető nárcisztikus, valamint a Daniel Bell (1976) nevével fémjelzett hedonista társadalom volt az elterjedt, amelyről azt mondhatjuk, hogy az egyének legfőbb törekvése az önmegvalósítás volt, ahol a hangsúly az eladható én és az irányított benyomások kezelése volt. A XIX. században még fontosak voltak a protestáns erények, a szorgalom, a takarékoság, a fegyelem, az erkölcs és a becsületesség. Az énkép pedig megfelelt az akkori polgárság társadalmi helyzetének. A XX. beköszöntével egy igen jelentős változás történt, a hangsúly áthelyeződött az „én”-re, más értékek kerültek előtérbe, mint például a vonzó, megnyerő külső, az önérvényesítő magatartás. (László, 2010)

A változás oka Habermas (1981) vizsgálata alapján a munkahelyeken történt változásokra vezethető vissza. Idővel egyre fontosabbá váltak a munkahelyeken a teljesítményen kívüli más funkciók is, mint például a jó fellépés és megjelenés, a sikeres önmenedzselés és az alkalmazkodó képesség. Miután az „én” ilyen központi szerepet kezd el betölteni – ezzel együtt pedig az emberek karrierje központi kérdéssé válik – vegyük górcső alá ennek egyik eklatáns példáját, a nők munkaerőpiacon való megjelenését, amely mára hatással lehet és van a kései gyermekvállalásra, a születendő gyermekek számára, a családi szerepek megváltozására, ezáltal pedig a szülői példakép és értékek közvetítésére is.

Napjainkban a fogyasztói kultúra és a piacvezérelt gazdaság a reklámparral együtt egyre csak fokozza a korábban említett folyamatokat, új énközpontú nézőpontokat hoz létre és erősít meg az emberekben. Ezek az új értékek aztán a munka világán elkezdnek túlmutatni, és beférkőznek az élet minden területére, és a médiában található hírességek válnak az eszmék legfőbb képviselőivé, akik aztán magukkal ragadják a tömegeket.

Ha Honneth (1997) nyomán vizsgáljuk az atlanti országokat, láthatjuk, jelentős változások következtek be, a jövedelmeket, a mobilitási lehetőségeket és a szabadidő eltöltését illetően, ami mind odavezetett, hogy az egyén döntési tere nagyban megnőtt. Ez vonatkozik a munkára és a magánéletre egyaránt. Ennek következtében most már sokkal jellem-

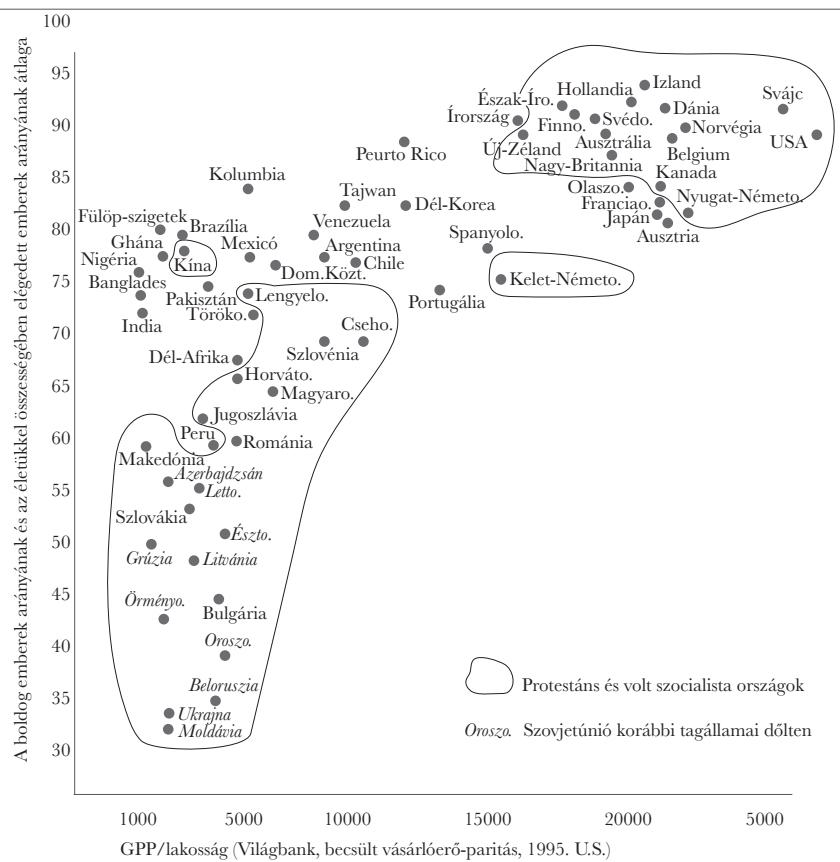
zőbbek az individualizált életformák, amelyekben az egyéneknek muszáj saját magukat a központba helyezni annak érdekében, hogy fel tudjanak emelkedni, vagy éppen, hogy el tudják érni az anyagi biztonságot. Az pedig, hogy az önmegvalósítás ilyen mértékben felértékelődött, az több mindent jelez. Egyrészt azt, hogy a posztmaterialista értékek fontosabbak lettek a fejlettebb társadalomban, valamint jelzi azt is, hogy az egyén jóval kiszolgáltatottabb lett a munkaerőpiaccal, valamint a politikával szemben is, és ezt a függőséget ily módon tudja csak kezelni. Összességében tehát megvan az ára az egyre nagyobb függetlenségnek, mégpedig a munkaerőpiac és a társadalmi státusz bizonytalanná válása.

Az individualizációval pedig együtt jár egy bizonyos mértékű elszigetelődés is, amely abban nyilvánul meg, hogy a közösségi kapcsolatok már nem olyan erősek, mivel az egyénnek sokkal nagyobb a mozgásteret a társadalomban. Egyre kevesebben igénylik a biztos társadalmi érintkezéseket, a baráti, rokoni kapcsolatokat. Látható tehát, hogy az ezredforduló környékén tapasztalt fogyasztói kapitalizmus ellentmondásos, mivel egyrészt a szabadság növekedését nyújtja az egyénnek, mivel azt az érzetet kelti, hogy az igények könnyebben és gyorsabban kielégíthetők, valamint sokkal nagyobbak a politikai érdekérvényesítési lehetőségek azoknak, akik ehhez megfelelő erőforrással rendelkeznek, másrészt viszont találkozunk egy korlátozó, kiszolgáltatottságot fokozó funkcióval is. (László, 2010)

A fent említett tendenciák általános érvényűek, és hazánkban még bonyolultabban jelentkeznek, illetve jelentkeztek a rendszerváltás idejében. A helyzet azért volt itt különösen érdekes, mert a fogyasztói kultúra és értékrend már nagymértékben jelen volt a tömegkommunikációban, azonban az ezen új kultúra által reklámozott értékek és igények nagyon nagy réteg számára továbbra is elérhetetlenek maradtak. Ez az új kultúra nem fogad el más irányokat, csupán az általa közvetített fogyasztói identitást tartja megfelelőnek, ami által a társadalom sok tagja igen kiszolgáltatottá válik. Erre a kultúrára a siker, a vagyon és a fogyasztói hedonizmus a jellemző, és az alternatív életvezetési célok a háttérbe szorultak. (László, 2010). Hankiss (1989) kutatásából is kiderült, hogy a média által közvetített új irány igen nagyban hozzájárult a társadalom bizonyos rétegeiben a folyamatos frusztráltság és értéktelenség érzéséhez.

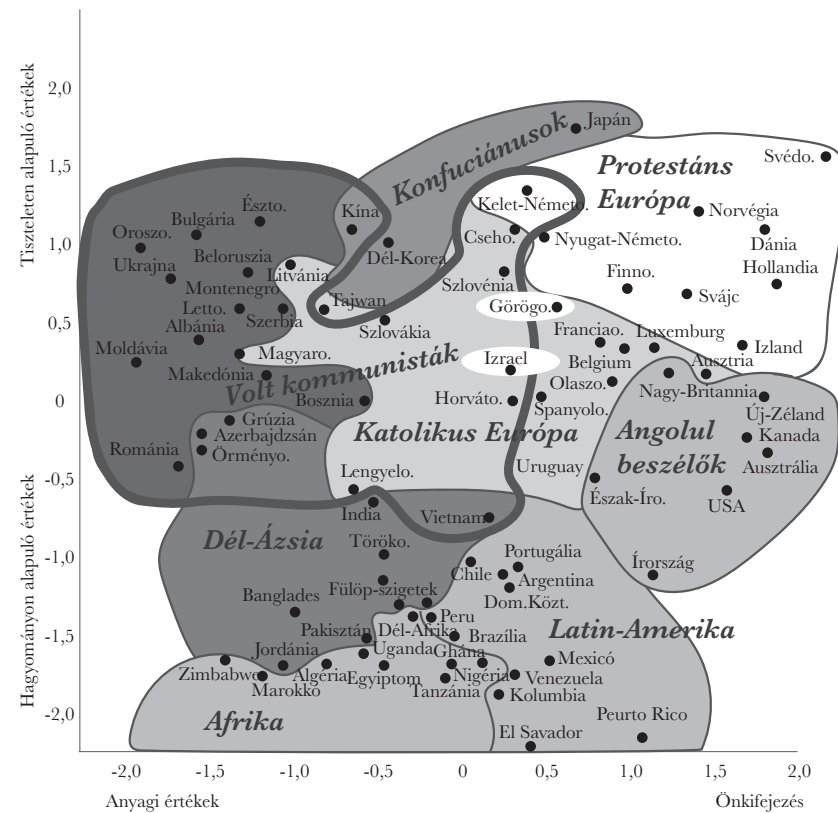
Amikor értékrendeket vizsgálunk bizonyos országok esetében, akkor felmerül a kérdés, hogy vajon mennyire függ az össze egy ország gazdasági teljesítményével, a történelmével, az emberek általános boldogságával.

Kutatások rámutattak, hogy a boldogság vagy a boldogtalanság oka kulturális dimenziókban keresendő, az nem gazdasági jellegű. Inglehart és Welzel (2005) ugyanezt a következtetést vont le, ezért a kulturális dimenziókra alapuló országokat a tanulmányaikban csoportosították. Európa a legjobb példa erre. Láthatjuk a különbségeket nyugat és kelet között, és ez azzal a történelmi örökséggel magyarázható, amely évszázadokig nyúlik vissza, és amely megerősödött, amikor a szocializmus elterjedt a kontinensen. Inglehart és Klingemann (2000) a következő grafikont (1. ábra) hozta létre, amely egyértelműen mutatja a helyzetet:

1. ábra: Az országok csoportosítása a kultúrájuk alapján
 Forrás: Inglehart and Klingemann, 2000

Inglehart és Welzel (2005) úgy vélik, hogy fontos megvizsgálni az emberek hozzáállásának és értékeinek változásait is, nem csak a gazdasági tényezőket (2. ábra).

2. ábra: Inglehart értéksíkjai
 Forrás: Inglehart, Welzel 2005

A kulturális és politikai változások elengedhetetlenek a számításához. Ezek a változások két szakaszra oszthatók. Először is, amikor a hagyományon és a tiszteleten alapuló értékek modern értékekké válnak, majd amikor a modern értékek posztmodern értékekké válnak. Erre alapozva

létrehozta a világ értéksíkjaait, amelyen az egyik tengely az anyagi értékeket, a másik pedig a hagyományos értékeket képviseli. Az anyagi értékek (a vízszintes tengely bal oldala) és az önkifejezés alkotják a dimenzió egy részét. A bal oldalon vannak olyan értékek, mint a túlélés, a biztonság, a pénzügyi termékek, míg a jobb oldal felé haladva olyan értékeket találunk, mint a szabad akarat, az étellel való elégedettség, a tolerancia és a szabadság fontossága. A hagyományos értékek (a függőleges tengely alja) tartalmazzák a családot, a nemzeti identitást, a vallást, a társadalmi rendet, az abortuszt, a válást stb. A másik oldalon vannak azok a világi értékek, amelyek egyedi értékeket tartalmaznak, a racionalizmust, ahol az abortusz és a válás is tolerálható. Ha elhelyezünk egy másik tengelyt átlósan ezen a diagramon, ami a gazdasági teljesítményt reprezentálja, egyértelműen látható a kultúra és a gazdaság közötti korreláció. A két tengely mentén elhelyezkedő országok elválasztható klaszterek. Ezek a protestáns európai országok és a volt szocialista országok.

Összességében tehát elmondható, hogy a kulturális háttér nagyban befolyásolja egy népesség értékrendjét és viszonyát egymáshoz és másokhoz. A gazdasági helyzet pedig azért érdekes és egyben kérdéses is, mivel egy népesség a gazdasági helyzetét az értékrend miatt sokszor máshogyan értelmezi, mint ahogyan azt egy másik országban tennék. Erre jó példa Mexikó és Japán. Mexikó nagyon szegény ország, mégis egy boldogságot vizsgáló kutatásban ötödik lett a világban, ezzel szemben Japán a lista végén szerepelt, annak ellenére, hogy igen jelentős gazdasági erősödésen ment át az utóbbi időszakban.

A fiatalok értékítéletének változásai, ifjúsági korszakváltás, az Y és a Z generáció jellemzői

A következőkben a fiatalok értékítéletét tekintjük át a rendelkezésre álló szakirodalom és kutatási előzmények alapján, valamint bemutatjuk az Y és a Z generációs fiatalok jellemvonásait, valamint kitérünk az ifjúsági korszakváltás jelenségére is.

Gábor (2004) meghatározása szerint az ifjúsági korszakváltás lényege „a társadalmi reprodukció megváltozása, illetve az iskolai tudás felértékelődése. Jellemzője a korszakváltásnak az ifjúkor meghosszabbodása, az »amatőr« ifjúsági státusz »professzionális« státusszá alakulása. A fiatalokat közvetlenül ellenőrző intézményeket (munkahely, család, politikai szervezetek) a közvetett ellenőrző intézmények – tömegmédia, fogyasztói

ipar – váltják fel. Az ifjúság autonómiája, önállósága megnövekszik. A magántulajdonon alapuló piacgazdaság kiépülésével a nyugat-európai ifjúság körében megfigyelt legfontosabb tendenciák a magyar fiatalok körében egyre inkább érvényre jutnak.” (pp.8.)

Mindennek eredménye, hogy az oktatási rendszerben is változás következett be a kilencvenes években, hiszen a fiataloknak már más igényei voltak, és a piaci versenyhelyzet is mást követelt meg. A szerző kiemeli az iskolai ifjúsági korszak jelenségét. A változó igények megteremtették a lehetőséget a közoktatás átalakulására, a fiatalok több időt töltöttek az oktatási rendszerben, megteremtették a felsőoktatás expanzióját, mindezek pedig párosultak a fiatalok emancipációjával. (Gábor, 2004)

László (2010) 2000 és 2009 között több alkalommal, többféleképpen mérte fel a tinédzserek értéktudatát.

A kutatás eredményei rávilágítottak, hogy az életmódváltással értékrendváltás ment végbe. A 2000-es évek tinédzserei – akik még az Y generációhoz tartoznak – lényegesen eltérő világba születtek, mint a náluk 10–15 évvel idősebbek vagy a szüleik, összevetve a mai tinédzserekkel – akik már a Z generáció tagjai – a generációs szakadék még érezhetőbb. A változások háttérében – a sokat emlegetett globalizáción túl – a média és a telekommunikációs eszközök megnövekedett szerepe és befolyása is húzódik. A mai tinédzserek olyan közösségi alkalmazásokat használnak – mint a Facebook, a Twitter vagy éppen a YouTube – amelyek erőteljesen befolyásolják magatartásukat, személyiségüket, énképüket, hol pozitív, hol negatív irányba.

László (2010) 2000 és 2009 közötti kutatásában abból a nézetből indult ki, amely szerint a média és a médiában fellelhető személyiségek, sztárok, celebek stb. hatással vannak a felnövekvő generációk értékrendszerére. A kutatás arra kereste a választ, hogy a média által teremtett kultúra mennyiben képes felülírni az addig hagyományos értékteremtő rendszereket.

A megkérdezett fiatalok 42%-a szerint a pénz, 29%-uk szerint az intelligencia a siker titka. Arról, aki sikeres, pedig azt vallották, hogy alapvetően saját erejéből jutott oda, nem pedig külső tényezőknek köszönheti azt.

László (2010) az életcélokra is kíváncsi volt (4. táblázat). Az ezredfordulón leginkább boldogan, békében és szeretetben szerettek volna élni a fiatalok. Azok az életcélok, amelyek anyagi természettel rendelkeznek – mint szép környezetben élni, divatosnak, jól öltözöttnek lenni – a lista végén szerepeltek.

4. táblázat
A tinédzserek életcéljai 2000-ben

Rangsor	Életcél
1	boldogság
2	békesség
3	gondoskodni szeretteinkről, szeretetben élni
4	megtalálni azt, aki szeret
5	harmonikusan, feszültségektől mentesen élni
6	anyagi jólétben élni
7	teljesítményekben gazdag, sikeres életet élni
8	igazságos társadalomban élni
9	változatos, élmény-gazdag, érdekes életet élni
10	megbecsülve, mások által elismerten élni
11	kellemes, élvezetes életet élni
12	önbecsüléssel, öntudatosan élni
13	függetlenül, szabadon élni
14	szép környezetben élni
15	bölcsen élni
16	divatosnak, jól öltözöttnek lenni

Forrás: László, 2010. Saját szerkesztés

A felsorolt emberi értékek közül az őszinteség és becsületesség, az intelligencia, a megbízhatóság és a felelősségteljesség élvezett prioritást (5. táblázat).

A következő kérdéskörben a válaszadókat megkérték arra is, hogy mondják el, mi jelenti a jó, illetve a rossz dolgokat számukra a világban. A rossz dolog terén igen nagy egyetértésben a fegyvereket említették a legtöbben. Ez után következett a drog, a cigaretta, az alkohol és a pénz. Érdekes, a mobiltelefon, a televízió és a számítógép megjelenése mind a két oldalon szerepel a válaszadóknál. Ami pedig még érdekesebb teszi ezt, hogy a jó dolgok listáját éppen ez a három dolog vezeti. 2009-ben újra megkérdezték a gyerekeket erről a témáról, és arra a kérdésre, hogy mi a három legfontosabb dolog, ami hozzájuk tartozik, a legtöbben valamelyik

családtagjukat említették, majd a barátaikat, harmadik legfontosabbként a mobiltelefonjukat.

5. táblázat
A legfontosabb emberi tulajdonságok a tinédzserek szerint 2000-ben

Rangsor	Emberi tulajdonság
1	őszinte, becsületes
2	értelmes, intelligens
3	felelősségteljes, megbízható
4	szeretetteljes, másokat szeretni tudó
5	ápolat, tiszta, rendes
6	vidám
7	másokon segíteni tudó, segítőkész
8	kötelességtudó, tiszteletudó
9	bátor, gerinces
10	fegyelmezett, önuralommal rendelkező
11	logikusan gondolkodó, racionális
12	megbocsátó
13	udvarias
14	elfogulatlan, előítéletektől mentes
15	szorgalmas
16	újító, eredeti gondolkodású
17	szakmájában képzett, hozzáértő
18	független, önálló

Forrás: László, 2010. Saját szerkesztés

2005-ben és 2009-ben a kutatók állításokat soroltak fel a kutatásban résztvevőknek arról, hogy milyenek szeretnének lenni, ha felnőnek. A feladatuk az volt, hogy el kellett mondaniuk, hogy milyen mértékben értenek egyet az adott állítással.

Az eredmények függvényében elmondható: 2000 és 2009 között a fiatalok értékpreferenciája nagyot változott. A tinédzserek életmódja felgyorsult,

a kényelem háttérbe szorult. 2005-ben még fontosabb volt a kényelmes élet a fiatalok számára, mint 2009-ben. Aggodalomra ad okot, hogy az internet hatására – a virtuális világ előtérbe kerülésével – csökkent a szerető közösség iránti igényük. Ami nem változott, hogy stabil és biztonságos életre vágnak, és a biztos pontot a család jelenti továbbra is, annak ellenére, hogy a valóságos emberi kapcsolatok fontossága háttérbe szorul, ezzel együtt a virtuális térben létrejövő „barátságok”, kapcsolatok prioritást élveznek. (László, 2010)

Az eredmények alapján érdemes szót ejteni a személyek közötti kötődésről is. Heller (1978) szerint a kötődés erős érzelmi bevonódást jelent, míg Zsolnai (2001) – aki már a tágabb kötődést vizsgálta – azt vallja, hogy a kötődésnek vannak különböző tárgyai, mint például a lakóhely, a közösségek, emberek, állatok, növények, de kötődhetünk értékekhez, eszmékhez vagy éppen tárgyakhoz is. Ha a kötődést jobban körül szeretnénk határolni, akkor a személyközi viszonyokat kell megvizsgáljunk, és ezen belül láthatóvá válik az emberi kötődések száma, tartalma, ereje, iránya, és különbséget tudunk tenni fejlesztő, semleges, hátrányos és veszélyeztető kötődések, illetve kapcsolódások között. Ezek egyébként nagyon nagy jelentőségűek, mivel nagyban meghatározzák az életminőségünket, és alakítják a személyiségünket.

Erikson (2002) szerint az ember identitásának kialakulásában több fejlődési szakasz van. Alapvetően négy különböző szintre osztható a gyerekek társas rendszere: az interakciók, a kapcsolatok, a csoportok és a globális hálózatok. Ezek a szintek kapcsolatban vannak egymással, mivel például a személyek közötti szorosabb kapcsolatok az interakciókból erednek, csakúgy, mint a nevelő-gyermek kapcsolat, a barátságok, vagy éppen a csoportból való kirekesztődés, elutasítás is. A csoport viselkedését pedig úgy lehet megérteni, ha elemezzük a családi közösségek, kortárs csoportok, illetve az intézményi csoportok viselkedését.

László (2010) kutatási eredményei összecsengenek az Y és a Z generációs fiatalokra jellemző értékpreferenciákkal. Az Y generáció az a nemzedék, akik a technika fejlődésével együtt nőttek fel, ezáltal ezeket jól is használják, még ismerik a kazettás magnót, hagyományos diavetítőt, a Nintendót vagy a Gameboyt, míg a Z generáció már a technológiai eszközök között szocializálódott. A közösségi média velük együtt fejlődött és maximálisan kielégíti önreprezentáló igényüket. Ugyanis ennek a generációnak az élmények azonnali megosztása rendkívül fontossá vált, a like-vadászat pedig visszaigazolást jelent számukra, amely hosszú távon az

énkép torzulásához is vezethet. Jellemzi őket, hogy tudásvágyuk, lexikális tudásuk csökken, a tanulás és a munka irányába nem elkötelezettek, nem motiváltak. A fontos döntések – pályaválasztás, párválasztás, önálló élet, egzisztencia kialakítása – meghozatalát halogatják. Az ún. „kapunyitási pánik” és a „Pán Péter-szindróma” jellemzi őket. A munkaerőpiaci jelenlétükre az öntörvényűség jellemző, könnyen váltanak munkát, főleg ha ott lojalitást várnak el tőlük. Fő mozgatórugó a pénz, karrier, siker, amit a lehető legkevesebb energiabefektetéssel kívánnak elérni.

Molnár (2014) meghatározása szerint a kapunyitási pánik: „A szülőkkel együtt élő, sokszor stabil párkapcsolat és biztos állás nélkülieket a nyugtalanság, csalódottság, a depresszió egyaránt jellemezheti. A kapunyitási pánikot a pszichológia tudománya nem ismeri el mentális zavarként, mégis az egyén életében igen nagy problémát jelenthet. A szülőktől való leszakadás elhúzódnaként a szociális értelemben még gyermeknek számító felnőtt korú személyek nem képesek betölteni az életkorukkal járó szerepeket. Az állandó változásokhoz és a szerteágazó elvárásokhoz való igazodás miatt jóval nagyobb terhet jelenthet a felnőtté válással járó döntések meghozatala, mint az olyan történelmi korokban, ahol sokkal tervezhetőbbek és kiszámíthatóbbak voltak az életutak. A fontos döntésekkel együtt járó stressz egyik lehetséges kimenetele a halogatás, amely a kapunyitási pániknak az oka és következménye is lehet egyben. A jövő kihívásaitól való félelem arra motiválhatja a fiatalokat, hogy elodázzák a fontos döntések meghozatalát. Azonban ez szorongás forrásává is válhat, amely tovább erősítheti bizonytalanságaikat.” (Molnár 2014, 363.p, Vida 2011)

A Pán Péter-szindróma esetén a mesehőshöz hasonlóan a fiatalok nem akarnak felnőni. Jellemzően késleltetve jelennek meg a munkaerőpiacon. Élvezik a szülői ház komfortját, ahol főznek, mosnak rájuk, nem kell rezsi fizetniük, esetleg még mindig zsebpénzt kapnak. Mindeközben a fogyasztást tekintve felnőttként viselkednek, de a termelésből nem veszik ki a részüket. (Molnár 2014)

A Z generáció, mint korábban említettük, a számítógép és internet világában szocializálódott. Nekik a virtuális térben létrejött barátságok a természetesebbek és sokszor többet jelentenek a valóságos térben és időben létező emberi kapcsolatoknál. A kiváló technikai érzéküknek és multitasking felhasználóként gyakorlatiasságuknak köszönhetően a problémamegoldó képességük is fejlettebb, mint az őket megelőző generációké. (Szabados 2009, Shih 2011, Tímár, Kokovay, Kárpáti 2010, Tari 2010, Tari 2011) Tekintettel arra, hogy online élik életüket, a konfliktusokat nehezen kezelik, alkalmazkodni nehezen tudnak, vitakultúrájuk nem alakult ki, indulataikat nem tudják kezelni, a mindenáron való kitűnni, feltűnni vágyás esetleges sikertelensége végzetes is lehet, eredményeként a szorongás, magány, depresszióra való hajlandóság nő.

Ha megvizsgáljuk a Magyar Ifjúság Kutatás 2016-ban elkészült eredményeit – amelyben a 15–29 évesek kerültek megkérdezésre –, a következő jellemző a „mai” fiatalok családalapítási, munkahelyi, jövőbeli elképzeléseire.

A házasságot és a családalapítást fontosnak tartják, de arányait tekintve az első 2000-es vizsgálathoz képest (22%) csökken a házasságkötések száma (10%). Az élettársi kapcsolatban élők aránya növekszik 7%-ról 16%-ra.

A munkaerőpiacon való megjelenésükre és jövőképükre jellemző, hogy kétharmaduk itthon képzelel el, de nem zárja ki annak lehetőségét, hogy a szakmi fejlődés érdekében hosszabb-rövidebb ideig külföldre megy. A megkérdezett fiatalok 54%-ának már van munkahelye.

A munkanélküliség vonatkozásában azt állapíthatjuk meg, hogy az elsősorban a szakmunkás végzettséggel rendelkezőket érintette. 2016-ban a megkérdezettek 24%-a volt már munkanélküli, ebből 13%-uk regisztrált munkanélküli státuszban volt.

Az oktatási rendszerben való jelenlétük 2008-hoz képest folyamatosan csökken, a nyelvtanulást fontosnak tartják, azonban a nyelvvizsgálóval rendelkezők aránya évek óta stagnál, amely természetesen a külföldi tanulás, ösztöndíjprogramban vagy a munkaerőpiacon való megjelenésüket, verseny pozíciójukat nagyban korlátozza. (Magyar Ifjúság Kutatás, 2016)

Összességében látható, az ifjúság és elvárásai, igényei változásokon mennek át, ennek eredménye, hogy hatalmas szakadék alakul ki az élet minden szegmensét figyelembe véve családokon, generációkon és ezáltal a társadalmon belül is. A Z generáció tagjai nem értik, mi a szülők problémája, túlzott féltésként, sőt zaklatásként élnek meg minden intő mondatot. A szülők – akiknek talán van egy Y és egy Z generációs

gyermekük is – hatalmas dilemmában vannak, hiszen nem tudják baj van-e, vagy minden a legnagyobb rendben van és teljesen normális a gyermekük viselkedése.

Példakép és példaképválasztás változásai

Felnőttkori tulajdonságainkat, értékeinket és viszonyunkat a világgal nagyban befolyásolja, hogy gyerekkorunkban a fő szocializációs források hogyan hatottak ránk. László (2010) szerint ez a három szocializációs forrás a család, valamint a közvetlen ismeretségi kör, az iskola, és mára harmadikként számolni kell a tömegkommunikáció eszközein keresztül a gyerekekhez eljuttatott társadalmi ismeretekkel, tapasztalatokkal és értékrendszerekkel is. Köztudott, ez utóbbi szerepe egyre inkább nő, mivel a média szerepe is nő az emberek életében. Tehát a tapasztalataink nagy részét nem személyes úton, hanem közvetve, a médián keresztül szerezzük, ezzel együtt pedig a társadalom is egyre összetettebbé válik. Minderre különösen érzékenyek és fogékonyak a mai tinédzserek, akik szinte minden pillanatban online vannak.

Mihály (2006) az értékválsággal és a hagyományos értékrendek devalválódásával sújtott korszakot jellemezte a XXI. század kezdetét tanulmányában, amelyben áttekintette a különböző országokban végzett kutatások alapján a gyerekek példaképválasztását. Mielőtt a kutatások eredményeit áttekintenénk és összevetnénk, fontos tisztázni mi/ki a példakép.

Az internetes kislexikon¹¹ meghatározása szerint „mintául választott személy, akiben a példaképválasztó különösen értékes, számára vonzó tulajdonságokat érez meg vagy ismer fel”.

Vitatott kérdés, hogy min alapul a gyermek példaképválasztása, a mintaszerűség észlelésén vagy érzelmi vonzalmon. Max Scheler szerint minden példakövetés alapjául a szeretet vagy az ellenpéldakép esetében a gyűlölet szolgál. A nevelés arra irányul, hogy előmozdítsa a pozitív példakép választását és tényleges követését, amit főleg azzal próbál elérni, hogy példaként állítja a felnővekvők elé azokat a velük egykorú vagy felnőtt személyeket, akikben a nevelés értékiránya legalább részlegesen megtestesül. A serdülőkorban legjelentősebb a valódi példaképhatás, amikor alternatív minták közti választás folyamatából válik ki a példakép.

¹¹ Példakép meghatározása
Forrás: <http://www.kislexikon.hu/peldakep.html> (letöltés ideje 2019.07.27)

Tehát példakép az, akire valamilyen tulajdonsága, tette miatt felnéznek, és követendőnek tartják, sőt sok esetben utánozzák tetteit. Megjegyezzük: példakép nem csak élő vagy már meghalt személy lehet. Ha fiatalabb gyermekekre gondolunk, követendő lehet fikatív, kitalált személy, mint például egy mesefigura is.

A nemzetközi kutatások a példaképválasztás változásával kapcsolatban igen széles skálán mozognak. Mihály (2006) szerint – aki a nemzetközi kutatások jelentős részét vizsgálta – ezek az eredmények rávilágítottak a média egyre növekvő szerepére a példaképválasztásban. Az eredmények egybecsengenek egyrészt a magyar kutatók eredményeivel, másrészt azt a hipotézist erősítik, miszerint a média térhódításával az ideálok jelentősen megváltoztak. Kettő tendencia figyelhető meg, egyrészt a választott példaképek a médiában jelen vannak – tehát döntő többségben sportolók, popsztárok, színészek –, másrészt növekszik azoknak az aránya, akiknek nincs példaképe, hangsúlyozva ezzel egyedi személyiségük fontosságát. Elsőként vizsgáljuk meg a példakép személyét és azt a tulajdonságot/közvetített értéket, ami alapján a fiatalok szerte a világban orientációs személyt választanak.

Teigen és mtsai (2000) Reymert (1916) korábbi kutatását ismételték meg, és vizsgálták az eltelt közel kilencven évben történt változásokat. Az említett norvég kutatás megismétlésének eredményei alapján megállapítható, hogy a XIX–XX. század fordulóján élt kamaszok a *történelem* és az *irodalom* nagyjai közül választották ki példaképüket, mai kortársaik hősei viszont a *sport*, a *popzene* és a *mozivászon* világából származtak.

Hill (1930) és Havighurst (1955) eredményeit vizsgálva a korábban említett tendencia, miszerint a fiatalok a televízióból választanak példaképet maguknak, tovább erősödik. Hill 1930-as kutatásában konklúzióként megállapította, a serdülők egyre gyakrabban választanak valós kortárs személyiséget, és olyanok, mint George Washington háttérbe szorulnak. 1955-ben Havighurst és McDonald által megállapítást nyert, hogy a korábban népszerű történelmi, irodalmi szereplők példaképként való megjelenése már csak 10%-os arányt tesz ki. Teigen és mtsai (2000) felhívják a figyelmet saját és kutatótársaik (Simmons és Wade 1985, Wheeler 1961) addigi vizsgálatainak hiányosságára, miszerint korábban is jelen voltak azok a válaszok, amiben a fiatalok nem jelöltek meg példaképet, de ezeket a nem értelmezhető vagy egyéb kategóriába sorolták. Bull (1969) hívta fel a fiatalok figyelmét az adatfelvétel során először erre az opcióra.

Eredményként 40% volt azoknak a 15–17 éveseknek az aránya, akik nem választottak példaképet, mert egyediek akartak maradni.

Továbbá meg kell említeni azt az 1985-ös kutatást, miszerint Angliában és Európában az orientációs személyek választásában megfigyelhető volt a média szerepe. Mihály (2006) gyűjtése nyomán további kutatásokra hívja fel a figyelmet. Laurencó és Jinzeny (2000), valamint Gibbons és Stiles (2004) vizsgálatai során ugyanarra az eredményre jutottak, mint azt megelőzően sokan mások, a példaképválasztás változásokon megy keresztül, a fiatalok ideáljai megváltoznak, az eredeti értékek elveszni látszanak, a külsőségek fontosabbak, mint a szociális értékek. A hazai kutatások közül László (2010), Berta (2008), Pap (2015) vizsgálatait emeljük ki.

László (2010) 1998-as kutatásában a megkérdezettek 90%-a válaszolt a példaképválasztással kapcsolatos kérdésekre. A válaszadók több mint fele megnevezett konkrét személyt mint példaképet, ők elsősorban a családból, illetve közvetlen környezetükből választottak. 10%, akik nem neveztek meg példaképet, indokolták döntésüket. Négy kategóriába sorolhatók be válaszaik alapján, ezek: a határozatlan („nem tudom”), a magabiztos („önmagam szeretnék lenni”, „a magam útját járom”), az önmegvalósító („úgy vagyok jó, ahogy vagyok” vagy „tökéletes vagyok”), illetve az igényes (több személyből alkotnának példaképet, de együttesen senkiben nem találták ezeket meg).

Vizsgálták továbbá, milyen tulajdonságok alapján választanak példaképet maguknak a fiatalok, itt 40 lehetőségből választhattak. László (2010) három csoportra osztotta az értékeket. Az első a családfaktorhoz kapcsolódó értékek csoportja (empátia, szorgalom, tudás) a második a médiafaktorhoz (népszerűség, szakmai elismertség), harmadik pedig az iskolához (hazafiasság, megfontoltság). Ezen kívül megállapították, a válaszadók 50%-a olyan értéket választ, ami az egyén köré szerveződik, 28% kölcsönösséget kifejező értékeket választ, a maradék 22% a közösségre, társadalmi együttélésre orientáló szempontokat tart fontosnak.

A vizsgálat további érdekessége, hogy a válaszadók 18,3%-a a személyiség egyediségét, 16,2%-a a tudást, 14,3%-a, az önmegvalósítást, 11,9%-a pedig a szakmai kompetencia, tehetség lehetőségét választotta. Az értékek közül tehát elmondható, hogy a válaszadók 60,5 %-ának ezek az értékek a legfontosabbak a példakép választásánál. Olyan negatív értéket, mint például az agresszió, a válaszadók 1,1%-a választott.

A 2000-es vizsgálat markáns eltérést nem mutatott az eredményekben, azonban tapasztalható volt egy másik tendencia megjelenése. A fiatalok

példaképüket továbbra is a családból, rokonok közül választják, tehát a család mint kategória még dominánsabban jelentkezik. Ezzel szemben az iskola által közvetített értékek alapján választott példaképek aránya csökkent, viszont megjelentek a példaképek között a médiából választott személyek.

A 2007-es vizsgálat fordulópontot jelentett, a fiatalok életében ekkor kezdődött meg a médiaoktatás az osztályokban, így a kutatók kétszer kérdezték meg a diákokat. Egyszer az oktatás megkezdése előtt, másodszor pedig az oktatás végén. Ezáltal vizsgálták az internet hatását a fiatalok értékítéletére és példaképválasztására. A megkérdezett diákok 47%-a szülőt vagy rokont választott példaképként, 15%-uk sportolót, 14%-uk hírességet (színészt vagy zenészt), 21% egyéb kategóriából választott példaképet, idetartozik például a tanár, tanító is. A második körben – médiaoktatás után – az eredmények azt mutatják, hogy jelentős változás nem történt. A család szerepe azonban csökkent, ezzel párhuzamosan pedig a többi kategória, tehát a sportolók vagy a színészek kategóriájában növekedésről beszélhetünk. Mindez betudható annak, hogy az internet használatával a fiatalok előtt a világ kiszélesedett. Példaképválasztásuk indoklásaként továbbra is a pozitív emberi tulajdonságokat, belső tulajdonságokat tartják fontosnak. Az 1998-as kutatási eredményekhez hasonlóan itt is voltak, akik nem neveztek meg példaképet (17%), indokaik között sorolják fel az egyediségüket, különlegességüket, azért nem szeretnék senkire hasonlítani, mert ők egyediek és meg vannak magukkal elégedve.

2009-es felmérés eredményeit tekintve a következő megállapításokat tehetjük: 1998-ban 10% volt azoknak a fiataloknak az aránya, akik nem tudtak vagy nem választottak példaképet maguknak, 2007-ben ez a szám elérte a 17%-ot, 2009-ben ez az arány 43% volt. A példakép személyével kapcsolatban megállapíthatjuk, hogy a szülők, rokonok, ismerősök, illetve barátok, közvetlen környezetből választott példaképek aránya 2009-ben 40% volt, 16% azoknak az aránya, akik a médiából választottak példaképet maguknak. Itt olyan személyiségek jelennek meg, mint Messi, Beckham vagy Puskás Ferenc a sport világából, ha popsztárokat vizsgálunk, akkor Lady Gaga, Britney Spears, illetve Rihanna, a mozi világát Chuck Norris és Vin Diesel „képviseli”. Ha a kevésbé ismert, de klasszikus példaképeket vizsgáljuk, Bill Gates üzletember vagy a magyar Zsidró Tamás mesterfodrász jelenik meg. De példaképnek tekintik a fiatalok a magyarok közül Görbic Anitát, Nótár Maryt vagy éppen Gálvölgyi Jánost is.

László (2010) az internethasználati szokások függvényében is vizsgálta a példaképválasztást. Eredményként azt mondhatjuk, hogy a gyakorlott internetfelhasználók nagyobb számban választanak példaképet a médiából, azok, akik kevesebb időt töltenek a világhálón, továbbra is a szüleiket nevezik meg követendő példaként. Összességében elmondható László kutatása alapján, hogy a fiataloknak a megnövekedett információáradatban biztos pontot továbbra is a szülők jelentenek.

Berta (2008) Lászlóhoz hasonlóan a fiatalok példaképválasztását vizsgálta. Az eredményeket három csoportra osztotta. Az első kategória a család, a második kategória az iskola, a harmadik a média, illetve volt egy negyedik, egyéb kategória, ide például ismerős felnőttek tartoztak. A megkérdezettek 31,6%-a úgy nyilatkozott, hogy nincsen példaképe, 23,9% -a családból választott, 23,5% pedig a médiából. Az iskolából mindösszesen 1,7% választott magának példaképet. László (2010) kutatásával összehasonlítva továbbra is él a tendencia, miszerint a fiatalok többségének, jelen esetben 31,6%-nak nincs példaképe, de azt gondoljuk, hogy ide kell sorolni azt a 14,5%-ot, aki erre a kérdésre nem válaszolt. Látható, a szülők, a család szerepe a korábbiakhoz hasonlóan továbbra is magas, de meg kell említeni azt a tendenciát is, miszerint a média egyre meghatározóbb, és a fiatalok magasabb arányban választanak ennek hatására példaképet.

Pap (2015) pilotkutatásában a 10–14 éves korosztály médiafogyasztási szokásain túl, ezzel összefüggésben vizsgálta a fiatalok példaképválasztását. A fiatalok ugyan a virtuális világban, az internet világában érzik jól magukat, ezt tudatosan használják, információikat innét szerzik be, ennek ellenére a példaképválasztásukban továbbra is fontos szerepet játszanak a szülők mint mintaadók, illetve a testvérek, de egyre jelentősebb azoknak az aránya, akik médiasztárokat tartanak követendő mintának. A mai 10–14 éves korosztály példaképként említi az X-Faktor győztesét, Tóth Andit, a Disney csatorna ismert sztárját, Selena Gomezt, de példaképként jelenik meg Berki Krisztián is (sajnos nem a sportoló, tornász olimpiai bajnok, hanem a napi doku-reality szereplője). Ezenkívül jelentős továbbra is azoknak a fiataloknak a száma, akiknek nincs példaképük, a korábbiakhoz hasonlóan indokként említik, hogy nem szeretnék senkire hasonlítani, önmaguk szeretnék lenni.

A példaképvizsgálatok kiterjednek nemek szerinti megoszlásra is. A nemek közötti különbséget vizsgálva a következőket állapíthatjuk meg: a fiúk inkább férfiakat, sportolókat, popsztárokat, televíziós szereplőket,

színészeket neveztek meg, míg a lányok az ellenkező nemből filmsztárokat, popsztárokat és rokonokat. (French és Pena, 1991)

Biskup és Pfister (1999) hasonló eredményre jutottak, kutatási alanyaik, leginkább a fiúk gyakran választottak sportolókat példaképnek. Ők interjúkat is készítettek, amelyekből kiderült, hogy a fiúk többsége a sportolókat és az akcióhősöket azért választja, mert agresszívnek, erősnek és bármire képesnek tartják őket. Ezzel szemben a lányok azért részesítik előnyben a film- vagy popsztárokat, mert tetszik nekik a megjelenésük vagy a társasági viselkedésük.

Ewens és Lashuk (1989) megfigyelte, hogy a férfi sportolókat sokkal gyakrabban választják példaképnek, mint a nőket. Lines (2001) kutatása pedig megmutatta, hogy a lányok sokkal inkább választanak példaképet a magazinokból vagy a televízió képernyőjéről. Jones és Schuman (2000) megállapítása a férfi sportolók népszerűségével kapcsolatban elgondolkodtató, ugyanis a sportot ábrázoló hirdetések 95,6%-a férfi sportolókat mutat be. Ezen felül pedig ezek a reklámok leginkább a labdarúgásról, a golfról és a baseballról szóltak.

Ha a sportolókat – mint példaképeket – részletesebben vizsgáljuk, megállapíthatjuk, felelősségük kiemelkedő. A gyerekek esetében általánosan elmondható – ezt a fentebb bemutatott vizsgálatok is bizonyítják –, hogy a korai életszakaszukban a családban keresik a példaképeket, azonban Fitzclarence and Hickey (1998) kutatásaiból az is kiderül, hogy más példaképek, sok esetben sportolók, akik nagy szerepet játszanak az életükben.

Ugyan az általános megítélés szerint a sportélet gazdagítja a gyermekek fejlődésvilágát, sok tény viszont azt támasztja alá, hogy a sportolók hozzáállása és sportkultúrája nem pozitív értelemben ad hozzá a neveléshez (Messner–Sabo, 1994). Bryson (1983) hozzáteszi, aggályos, hogy sok sport esetében egyértelmű a férfiak dominanciája, és ez a patriarchális ideológia átragad a gyerekekre, akik ennek fényében kezdenek el viselkedni. Hasonlóan vélekedik Fine (1987) is, kutatásában 10 és 12 éves középosztálybeli fiúkat vizsgált, és rámutatott, hogy azok hajlamosabbak voltak olyan férfi központú viselkedéseket felvenni, amelyek már nem tartoznak a normál/hagyományos férfias viselkedéshez. Ez a viselkedés pedig nem korlátozódik a játékidőre, hanem a szabadidős tevékenységek során is megfigyelhető volt, mint például közterületeken vagy szórakozóhelyeken.

A példaképválasztás témakörében érdemes megvizsgálni a sportolói példaképek szerepét és jelentőségét a fiatalok életében, ahogy ezt mi is tettük vizsgálatunkban.

A sportolói példaképpel való azonosulásnak Ilic (2013) kettő módját írja le. Az egyik az identifikáció, amelynek lényege, hogy a rajongó számára a sportoló mint márka lesz a kívánatos. A másik út az azonosulásra az internalizáció, vagyis a példakép tulajdonságait át vesszük, és azok alapján alakítjuk életünket.¹²

Talán a legjobb példa David Beckham és az úgynevezett Beckham-jelenség. Papp–Váry (2005, 2009) kutatása szerint David Beckham mára nemcsak reklámarc, amely egyben garantálja a termék prémium minőségét, hanem saját márkával is rendelkezik. Benyó (2011) munkájában a Millward Brown Kutatóintézet¹⁰ felmérésére hivatkozik. A felmérés eredményeként megállapítható, hogy az emberek 99%-a tudja, hogy ki ő, és ez azt is jelenti, hogy nemcsak a futballrajongók vagy sportkedvelők ismerik, hanem szinte mindenki a világon. Ugyan mindenkinek mást képvisel. A nőknek egyben szerető férj és apa, és szexszimbólum is, míg a férfiaknak azért tetszik, mert rá akarnak hasonlítani, olyan izmosak és sikeresek szeretnének lenni, mint ő. A sikerének titka tehát nem merül ki pusztán a sportban elért teljesítményében, hanem annál jóval összetettebb.

Egy 2013-as szerbiai vizsgálatban a sportolói példaképek választását vizsgálták. Arra voltak kíváncsiak, hogy nők és férfiak milyen sportágból választanak példaképet maguknak, illetve kik azok a sportolók. Vizsgálták, hogy van-e különbség nemek tekintetében a választások között.

Eredményük szerint a példaképek 28 sportágból kerültek ki, és szignifikáns különbség nem fedezhető fel férfiak és nők választása között. Az egész mintát vizsgálva a következő sorrend alakult ki: Roger Federer, Michael Jordan, Milorad Čavić, Usein Bolt és Novak Đoković. Ha a férfiak választását vizsgáljuk, Michael Jordan, Milorad Čavić és Roger Federer, ha pedig a nőket, Roger Federer, Novak Đoković, Milorad Čavić és Usein Bolt a sorrend.

Összességében megállapítható, hogy a példaképválasztásban bekövetkezett változások nem magyar, norvég vagy finn jellegzetességek, hanem nemzetközi tendencia, amelyet a fentebb bemutatott vizsgálatok is bizo-

¹² <http://www.wpp.com/wpp/press/2010/oct/18/millward-brown-adds-marketability-measure-to-celebrity/> (letöltés ideje: 2019.08.01.)

nyítanak. A nemzetközi és a hazai kutatási eredmények azt a tendenciát erősítik, miszerint a média és az internet növekvő hozzáférhetősége növekvő befolyással bír a mai fiatalok életére és értékítéletére. Ha a családok és az oktatási rendszer irányítani és kezelni tudja a technológia fejlődésével járó negatív hatásokat a fiatalok értékrendjében, bár a prioritások változhatnak, azok mégsem vezetnek személyiségtorzuláshoz. Azt gondoljuk, a probléma akkor és ott jelentkezik, amikor a szülő is a média befolyása alatt áll, és a sztárok, celebek életmódját próbálja utánozni, torz képet mutatva ezzel a következő generációnak.

A példaképek, a „kirakatban élő személyek” felelőssége ma óriási, amely sokszor elkerüli figyelmünket. Szélsőséges példákat hozva: azok az ideálként megjelenő személyek, akik tetőtől talpig tetováltak, sportolók, akik adócsalásba keverednek, akik alkoholt és drogot fogyasztanak, ennek hatása alatt gyakran balesetet okoznak, valóban példaképnek tekinthetők? Vitathatatlan, szakmai teljesítményük kiemelkedő, külsőjük vonzó lehet, de semmiképp nem követendő. A felelősségük óriási, amivel nem gondoljuk, hogy tisztában lennének. Az pedig, hogy erre felhívja a figyelmet, a társadalom felelőssége. Mindezek után, ilyen példaképválaszték ismeretében, ahol sokszor botrányok általi címlapra kerülés is cél, felmerül a kérdés, hogyan várhatjuk el a fiataloktól, hogy a fair play szellemiségével, eredeti értékeivel tisztában legyenek, ha a választott orientációs személy által közvetített értékek nem hagyományosak. Felmerülhet a kérdés, kell-e egyáltalán, szüksége van-e a fiataloknak példaképre.

Fejezetünk végére világossá vált, hogy a szocializáció első terepe a család, a gyermekek először az ott látott és tanult értékeket sajátítják el, fontosnak tartottuk feltárni azokat az értékeket – itthonról és a „nagyvilágból” –, amelyek mentén ma egy fiatal kialakítja saját erkölcs- és értékfelfogását. Véleményünk és tapasztalataink szerint mára a hagyományos családmodellek és értékeik felbomlani látszanak, a nők egyre később vállalnak gyermeket, sok esetben a karrier, amely a biztos egzisztencia kiépítését segíti, fontosabbá válik, vagy legalábbis időben megelőzi a gyermekvállalást. A hagyományos férj/apa és feleség/anya szerepek a családokban megváltoznak, felcserélődnek, a házasságkötések száma csökken, a válásoké nő. A csonka vagy mozaikos családok egyre jellemzőbbek, amely konfliktusokat szül, ezáltal növeli a bizonytalanságot és frusztrációhoz vezet.

Munkánk nem értékutatás, és nem célunk mélységében feltárni a gyermekvállalási kedv csökkenésének okait, de kiemelnénk néhány, Spéder

(2006) által meghatározott tényezőt, amely úgy véljük, nem kizárólag a gyermekvállalásra van hatással, hanem az egész társadalomra, ezáltal csapódik le a gyermekek és fiatalok magatartásában. Ilyen a bizonytalanság tényezője, itt munkahelyi, státusz-, társadalmi, párkapcsolati bizonytalanságra gondolunk, amelyek hozzájárulnak az ún. nagy döntések meghozatalának időbeni kitolódásához. A szerző (Spéder 2006) a munkaerőpiaci átalakuláson túl a szociálpolitika változásaira és kiszámíthatatlanságára hívja fel a figyelmet. Ezen kívül a felsőoktatási rendszer szerepét, a tanulmányok kitolódását említi a háttérben húzódó okok között. Úgy gondoljuk, az előzőekben felsorolt és bemutatott jelenségek egymásra hatásának eredménye az a gyors erkölcs- és értékváltozás, ami ma érezhető a társadalomban, és amely mentén az Y és a Z generációs fiatalok felnőnek/felnőttek, és értékítéletükben megjelennek.

Fejezetünk széles körben vizsgálta mind az értékeket, mind pedig a példaképválasztás változásait. Látható, a világ minden táján fontos a fiatalok életében a modellkép, de nem mindenhol egyformán. Kenya és Malajzia mint egykori brit gyarmatok vizsgálata ilyen szempontból is érdekes, azonban az megállapítható, hogy mára más személyek élveznek prioritást, továbbá a média szerepe nagyon komoly befolyással bír.

Mit tartunk aggályosnak? A sportolók, zenészek, színészek, médiasztarok által képviselt, nem hagyományos értékeket. Európából kitekintve látható, hogy a bevezetésünkben megállapított, a társadalmakban uralkodó erkölcs- és értékvesztés nem európai jellegzetesség, hanem globális tendencia. Az oktatásban az értékorientáció egyre hangsúlyosabban jelenik meg. Erre jó példa Malajzia, Kenya esete, de Magyarország szempontjából nem felejtethetjük el a közelmúltban bevezetett hit- és erkölcsoktatását. Mindezek után azt gondoljuk, vizsgálatunk időszerű. Fel kell tehát tárni, hogy az olyan fogalom, mint a fair play és az általa közvetített pozitív erkölcsi értékek a fiatalok szótárában, értékrendjében milyen jelentéstartalommal bírnak.

A VIZSGÁLT ORSZÁGOK TÁRSADALMI, GAZDASÁGI ÉS SZOCIOKULTURÁLIS KÖRNYEZETE

A következőkben sorra vesszük a kutatásunkban részt vevő országokat, és bemutatjuk társadalmi, gazdasági, és szociokulturális hátterüket. Minden esetben szerepet kap az adott társadalomban a sport helye és helyzete, kiemelten Malajzia és Kenya esetében, tekintettel a szomszédos országokkal közös történelmi múltra, ennek részletes elemzésétől Románia, Szerbia, Ukrajna esetében eltekintünk. Mindezt online is elérhető gazdasági adatokra, olimpiai statisztikákra alapozva vizsgáljuk. Elemzésünkben a legfrissebb adatokkal igyekeztünk dolgozni, de Szerbia esetében ez 2014-es adat.

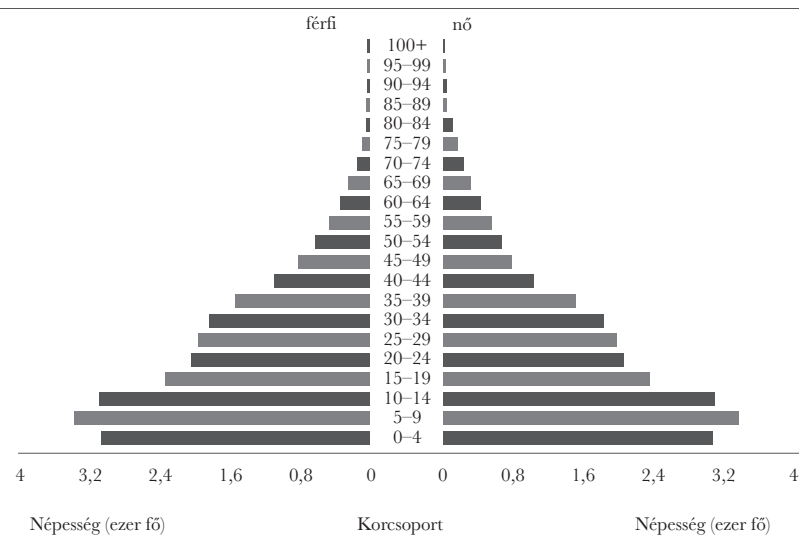
Kenya

Kenya mintegy 47 milliós lakosságának társadalmi szerkezete igen változatos képet mutat. Ennek oka egyrészt az etnikai sokszínűség, ugyanis Kenya társadalma negyven törzsre épül, ebből adódik, hogy a mai napig sok törzsi közösség él együtt, ehhez még hozzájön az is, hogy egyéb európai etnikumok is élnek a területén. Másrészt számításba kell vennünk a vallási különbözőségeket is, hiszen az általunk ismert és Európában jelen lévő vallások (katolikus, protestáns, iszlám stb.) mellett a különböző törzsi vallások is színezik a társadalmi összetételt. Harmadrészt mindenképpen meg kell említenünk a Kenya által befogadott menekültek magas számát is. Csak szómáliai menekültekből mintegy 400 ezer él Kenyában.¹³

A korösszetételt tekintve Kenya a tipikus afrikai államok közé sorolható (3. ábra). A lakosság nagy része (több mint 40%) 15 éven aluli gyermekekből áll. A születéskor várható átlagéletkor mindössze 65 év, ennek megfelelően a lakosság mindösszesen 3%-át teszik ki az idősek. Bár a statisztikák szerint a kenyai lakosok mintegy 80%-a tud írni és olvasni, a gyerekek átlagosan 11 éves korukig járnak iskolába. Ez betudható az európaihoz képest még mindig magas gyermekhalandóságnak, az AIDS

¹³ CIA World Factbook – Kenya,
Forrás: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ke.html>
(letöltés ideje: 2019.05.18.)

miatti halálozásnak, valamint a gyermeklányok korai férjhez adásának. Ennek megelőzése érdekében a kenyai kormányzat viszonylag sokat költ az egészségügy finanszírozására, mintegy 5,7%-át az éves GDP-jének, ezzel a világ országainak ranglistáján a 148. helyet foglalja el.¹⁶

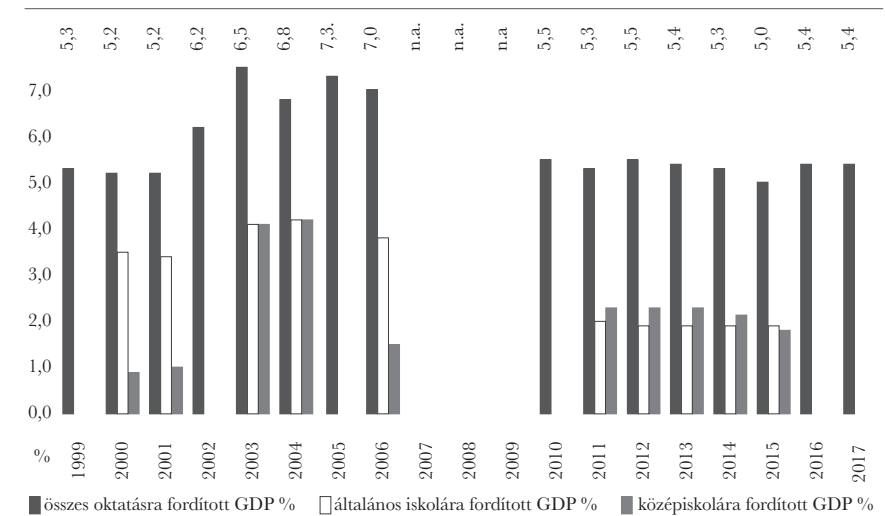
3. ábra: Kenya korfája a 2020-as adatok alapján
Forrás: Central Intelligence Agency

Fontosnak tartjuk kiemelni egyrészt azokat a törzsi hagyományokat, amely szerint a vidéken élő gyermekeknek igen korán ott kell hagyniuk az iskolát, hogy részt vegyenek a törzsi termelésben. Másrészt a szülőknek dönteniük kell, ha iskolába járatják gyermeküket, az kiadással jár, és egy kereső kiesik a családból. Így történhet meg az az európai embernek furcsa helyzet, hogy 10–12 éves gyerekekkel egy osztályba jár sokszor egy 16, akár 18 éves fiatal is. Hangsúlyozzuk, nem azért, mert évismétlők, hanem a szüleik nem tudták tovább finanszírozni az egyébként ingyenes alapfokú oktatást.

Ha az oktatásról beszélünk, érdemes megvizsgálnunk az UNESCO adatbázisában¹⁴ található, oktatásra fordított GDP-arányos költséket

¹⁴ UNESCO adatbázis
Forrás: <http://data.uis.unesco.org/?queryid=181> (letöltés ideje: 2020.05.18.)

– ezt a többi vizsgált ország esetében is meg fogjuk tenni – Kenyában mint fejlődő országban (4. ábra)

4. ábra: Kenya oktatásra fordított GDP-arányos költsége 1999-2017
Forrás: UNESCO adatbázis, Saját szerkesztés

Ábránkon az összes oktatásra fordított költséget, valamint az általános és középiskolára fordított GDP-arányos költségeket szemléltetjük. Látható, hogy a kenyai kormány oktatásra fordított kiadásai az 1999 és 2005 közötti időszakban növekedtek, de 2010-től jelentősen visszaestek. A kenyai állam a 2018-as adatok szerint a GDP 5,32%-át költi oktatásra.

Az általános iskolákra fordított pénz szinte a felére csökkent 2010 után, a középiskolákra jutó viszont a duplájára emelkedett. Ennek hátterében a gazdasági világválság éppúgy állhat, mint a Kenyában zajló folyamatos belső politikai harcok, de nem hagyhatjuk figyelmen kívül azokat a kormányzati intézkedéseket sem, amely szinte választási ciklusonként az oktatási rendszer más és más szintjeit hangsúlyozza és támogatja.

Összehasonlításképpen a fejlett országok közül a Kenyával jó kapcsolatot ápoló Egyesült Királyság szintén átlag 5%-ot költ oktatásfejlesztésre. Ha pedig egy másik fejlődő afrikai országot veszünk górcső alá, akkor

láthatjuk, hogy a szomszédos Szudánban mindössze átlag 2% ugyanez az érték.¹⁵

Ha a GDP adatokat tovább elemezzük, akkor érdemes tanulmányozni a kenyai gazdasági mutatókat is, hiszen a gazdaság fejlettsége nagy mértékben befolyásolja a sportra fordítható keretösszeget. A Világbank adatai alapján Kenya GDP-növekedése a 2008-as gazdasági világválság után számottevő volt, majd a 2010-ig tartó emelkedést egy kisebb visszaesés után egy jelenleg stabilnak mondható évi 2-3%-os növekedés jellemzi.¹⁶

Ezzel a növekedési ütemmel és évi 3.400 USD/fő GDP-értékével Kenya a 185. az országok GDP-rangsorában. Az ország szegénységének fő okai között említhetjük a kiemelkedően magas munkanélküliségi rátát (közel 40%), azt a tényezőt, hogy az ipari termelés mintegy harmadát még mindig a mezőgazdasági szektor teszi ki, és ennek megfelelően az ország lakosságának 80%-a mezőgazdaságban dolgozik. Emellett igen nagy a korrupció, és az inflációs ráta is meghaladja az évi 6%-ot, amely magával hozza, hogy az államháztartás hiánya is évről évre nő. Bizakodásra adhat okot, hogy Kenyában fellendülni látszik a turizmus, amely kedvez az infrastrukturális beruházásoknak is.¹⁷

Ez a GDP-növekedés jó alapja lehet a fejlődésnek, azonban nem szabad figyelmen kívül hagyni az országban jelen lévő korrupció mértékét. A Kenyában jelen lévő korrupció leginkább az igazságszolgáltatás, a rendőrség és a kormányhivatalok működését veszélyezteti. Ezekben a területeken a legnagyobbak a korrupciós bűncselekmények, amelyek elkövetői csak a legkritikább esetben vannak felelősségre vonva. A korrupció mértékének vizsgálatakor megállapítható, hogy a külföldi befektetők számára elrettentő lehet a kenyai korrupciós helyzet. Általános gyakorlat ugyanis, hogy 10-ből 6 vállalat él a vesztegetés, a zsarolás és a kenőpénz használatával az üzleti életben. Ahhoz, hogy Kenya valóban fejlődni tudjon, mindenképpen szükséges, hogy a korrupció mértékét visszaszorítsák. Ez nemcsak az üzleti életre igaz, hanem a civil szférára is, ahol az emberi jogokat még mindig

csak elvétve veszik figyelembe, és a sajtószabadság is csak részben valósul meg.¹⁸ Ez utóbbi területen a kormánynak kell intézkedéseket tennie. Fontos megemlíteni, hogy a korrupció visszaszorítása azért is kulcsfontosságú, mert Kenya kiemelt támogatási célterülete az Európai Uniónak (csak a 2014–2020-as ciklusban mintegy 435 millió EUR támogatást szavaztak meg az országnak!)¹⁹, a Világbank csoportnak és az IMF-nek²⁰ is, akik a gazdasági fejlesztésekre áldoznak pénzt.

Afrika testkulturális fejlődése, különös tekintettel Kenyára

Kenya, Malajziához hasonlóan, brit gyarmat volt, ebből adódóan sok hasonló vonás figyelhető meg testkulturális fejlődésük bemutatása során is. Az afrikai ország társadalma kezdetben közel 40 törzsrre épült.

A törzsi társadalomnak megvolt a maga testkultúrája, amely elsősorban a létfenntartásra korlátozódott. Ma is vannak még olyan törzsek Kenyában, melyek őrzik a hagyományokat, így például egy fiú akkor válik férfivá és a törzs teljes jogú tagjává, ha levadászott egy oroszlánt.

Jones (1924) megállapítása szerint a hagyományosan űzött sporttevékenységek között jelentős azoknak a száma, amelyek megalázók a testnek, léleknek és szellemnek. Ezeket pedig be kell szüntetni, el kell fojtani és utat kell engedni a nyugati civilizáció vívmányainak, ideértve a sporttevékenységeket is. Scriven (1973) szerint Kenyában a sportnak – Malajziához hasonlóan – kiemelt szerepe volt a nemzet egyesítésben. A sporttevékenységek végzése segítette a nyugati gondolatok, gyakorlatok kulturális integrációját. Tekintettel arra, hogy a gyarmatosítás hatására

¹⁵ Világbank adatbázis
Forrás: <http://data.worldbank.org/indicator/SE.XPD.TOTL.GD.ZS?locations=KE-SD> (letöltés ideje: 2020.05.23.)

¹⁶ Világbank adatbázis
Forrás: <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.KD.ZG?locations=KE> (letöltés ideje: 2020.05.18.)

¹⁷ Forrás: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ke.html> (letöltés ideje: 2019.03.18.)

¹⁸ Anti-corruption portal, Kenya,
Forrás: <http://www.business-anti-corruption.com/country-profiles/kenya> (letöltés ideje: 2019.05.23.)

¹⁹ International Cooperation and Development of EU,
Forrás: https://ec.europa.eu/europeaid/countries/kenya_en (letöltés ideje: 2019.05.23.)

²⁰ IBRD honlapja, Kenya,
Forrás: <http://www.worldbank.org/en/country/kenya/overview> (letöltés ideje: 2019.05.23.)

a nemzetiségek száma jelentősen megnövekedett, a sport közös nyelvet jelentett. A labdarúgás talán ennek egyik legjobb példája, etnikai, szociális, kulturális háttértől, iskolázottságtól függetlenül mindenki kedvelte és játszotta. A pályán, a játék során mindenki egyenlőnek számított.

A gyarmatosítás időszaka a kenyai sportszervezetek kialakulásában is fontos, átütő szerepet játszott. Az 1920-as években brit mintára megalakultak az első sportszervezetek, mint a Kenyai Amatőr Atlétikai Szövetség (Kenya Amateur Athletic Association), amelynek szerepe az amatőr sport felkarolása és támogatása volt. Ezt követte 1952-ben a Nemzetközösségi Játékok Szövetsége (Commonwealth Games Association), majd 1954-ben a Kenyai Olimpiai Bizottság (Kenya Olympic Association) megalakulása. A sportszervezetek kialakításának folytatásaként a kormányzat a helyi szervezeteknek (önkormányzatoknak) adta ki a feladatot a közösségi sport fejlesztésére. Később körzeteket és régiókat alakítottak és tisztviselő-hálózatot építettek ki az irányításra. (Nteere, 1991)

A felszabadulást követően a meglévő struktúrát átalakították, és három pillérre építették a sport területét. A Kenyai Olimpiai Bizottság, amelynek feladata az amatőr sport iránti érdeklődés felkeltése, az olimpiai játékon és más nemzetközi versenyeken való részvétel népszerűsítése, az olimpiai mozgalom céljainak afrikai, kenyai erősítése. Cél volt továbbá a Nemzetközi Olimpiai Bizottsággal való kapcsolat fenntartása, ahogy a szövetséges államokkal való gördülékeny kommunikáció támogatása is. Mindehhez pedig a pénzügyi háttér is biztosítania kellett. A második pillér a Sportminisztérium (Government Department of Sports), a harmadik pedig a Kenyai Nemzeti Sporttanács, amely 1966 januárjában alakult meg. Feladata a közösségi fejlődés és a szociális szolgáltatások biztosítása. Ennek érdekében a Munkaügyi és Szociális Szolgáltatási Minisztérium (Ministry of Labour and Social Services) is bekapcsolódott a szervezet munkájába. Az elsődleges cél a sport és a rekreációs tevékenységek népszerűsítése a lakosság körében, ezzel növelve az általános jólétet és egészségi állapotot. (Nteere, 1991)

A kormányzati intézkedések ellenére – amely látható módon a tisztviselő réteg foglalkoztatását segítette elő – a kenyai sportélet fellendülését az hozta meg, hogy egyrészt a szegénységből való kitörés lehetőségét hordozta magában a sportolói pálya, másrészt önállóan szerveződő sportklubok jöttek létre, ahol az iskola után foglalkozásokat szerveztek fiataloknak. Itt jegyezzük meg, bár az alapfokú és a középfokú oktatási rendszerben is kötelező volt a testnevelésóra, az a tanár és infrastruktúra hiánya miatt

nem valósult meg. Ezen kívül vizsgarendszert sem épített az Oktatási Minisztérium a tantárgyra, így nem is kérték számon.

Fontos továbbá, hogy a fent említett korlátok a mai napig fennállnak, sőt uralkodik egy szemlélet arról is, miszerint a testnevelés oktatása értékes időt vesz el más „hasznos, fontos” (pl. matematika, írás, olvasás, angol nyelv) tárgytól.

Kenyában a sport egyidős a történelemmel, az ősi törzsi kultúra részét képezi, és törzsi keretek között még mindig megjelenik egy-egy tradicionális ősi sportág, mint például a birkózás, a bikaviadal, vagy éppen a vadászat. A futball és az atlétika voltak az első sportágak, melyek megjelentek az iskolákban szervezett keretek között. A posztkolonizációs érában a testnevelésre jóval kevesebb hangsúlyt fektettek. Annak ellenére, hogy az 1988-as oktatási rendszer felülvizsgálatakor előírták a kötelező testnevelés-oktatást, ám vizsgamentesen, így egészen a 2000-es évekig – a magániskolák megjelenéséig – nem vették komolyan a testnevelés oktatását. A privát iskolák megjelenése jelentősen előmozdította a gyermekek és edzők, valamint a szülők jó kapcsolatát, amelynek következtében egyre növekszik a sportoló iskolások száma. Ezen kívül szintén probléma, hogy – a többi fejlődő országhoz hasonlóan – Kenyában is a városiasodás folyamatával egyidejűleg növekedni kezdett az elhízott emberek száma. Ezen az állami általános és közoktatásban előírt heti 30-40 perces testedzés sem segít, egyrészt mert ez kevés, másrészt a gyerekek nincsenek motiválva, hogy erről az alapszintről tovább lépjenek. Ugyancsak negatív hatással van a sportolási kedvre a lányok/ fiatal nők körében a vallás miatti kötelező ruházati előírás, amely sok esetben alkalmatlanná teszi őket bármilyen sporttevékenység végzésére, így ők már hátránnyal indulnak a sportedukáció terén a fiúkkal szemben. Itt meg kell említenünk az infrastruktúra hiányát is, ugyanis nincs megfelelő hely és tárgyi feltétel sem biztosítva az állami iskolákban a testnevelésóra lebonyolítására. A magániskolákban természetesen sokkal több lehetősége van a diákoknak a sportolásra, úszhatnak, rögbizhatnak, atletizálhatnak, azonban a magániskolák mindössze az intézmények 16%-át²¹ teszik ki, így kevés diákhoz jutnak el az előbbieken említett sportolási lehetőségek. (Mwisukha és Rintaugu, 2012)

²¹ Igaz, hogy 2005 óta megnégyszereződött a magániskolák száma.
Forrás: <http://data.worldbank.org/indicator/SE.PR.M.PRIV.ZS?locations=KE>
(letöltés ideje: 2019.05. 24.)

Napjainkban Kenyában számos kedvelt sportág található. Ilyenek elsősorban az atlétika, rögbi, futball, röplabda, kosárlabda, de például a motorsportok, a tenisz és a golf is. Természetesen a kenyai sportolókat leginkább a hosszútávfutás sportágban elért eredményeik révén ismeri a nagyvilág, elég csak a különböző maratonokat említenünk, ahol rendre kenyai sportoló végez az élen. De emellett szép sikereket értek el rögbiben is, valamint a női röplabda-válogatott is megcsillogtatta tehetségét, igaz, egyelőre az afrikai versenyen értek el eredményeket.²²

Különböző országok sportsikereinek összehasonlítására talán a legjobb módszer, ha megnézzük olimpiai szereplésüket. Természetesen a nyári játékok eredményeit vizsgáltuk meg, ahol az éremtábla alapján megállapítható, hogy a 2016-os, Rio de Janeiroban megrendezett játékokon volt a legeredményesebb a kenyai csapat 6 aranyéremmel, 7 ezüstéremmel és 1 bronzéremmel. A Kenyai Olimpiai Bizottság 1955-ben alakult meg, és az első érmet az 1964-es tokiói olimpián szerezte meg a csapat. Az érmet hozó sportágak – az előzőekben taglaltak alapján – nem meglepő módon az atlétika futószámai és az ökölvívás.²³

Az előbbieken már említésre került, hogy a sport számos formája igen népszerű Kenyában, így az állam is elkezdett a sportnak szervezett kereteket adni, nemcsak az Olimpiai Bizottság létrehozásával, hanem 1966-ban a Kenyai Nemzeti Sportbizottság felállításával is. E szervezetek megalakításával a kormánynak a sport – akkor még elsősorban az atlétikai és futószámok – fejlesztése volt a fő célkitűzése. Tette ezt azért, mert felismerte, hogy a kiemelkedő sportsikerekkel nemcsak a sportoló, de a nemzet is külföldi elismertségre tehet szert, ezen kívül az elért eredmények a közösségek újabb és újabb tagjait vonzzák be a sportklubokba, hogy sportoljanak, és ezáltal elősegítsék egészséges testi fejlődésüket. Egy olyan törzsi jellegű társadalomban, mint Kenya, a sportnak azért is fontos szerep jut, mert a tömegsport képes a különböző etnikumú csoportokat közelebb hozni egymáshoz, ezáltal elősegíteni a nemzettudatot és a különböző törzsek társadalmi integrációját. E nemes szándék mögött ugyanakkor komoly, megoldandó problémák is jelentkeznek. Ahogyan azt Mwishuka és Mukolwe (2007) tanulmányukban is megemlítik, a kenyai sport képviselőinek számtalan feladata van még, ha tevékenységét hatékonyan szeretné végezni. Ahogyan írják, az a kisebbik rossz, hogy

kevesen hallottak a Nemzeti Sportbizottságról, az viszont már komoly probléma, hogy vitás ügyekben és képviselőben sem tudtak eredményeket elérni, illetve felmutatni. A kutatók megoldási javaslatokkal is élnek a tanulmányban, többek között szorgalmazzák olyan szakemberek magas pozícióba helyezését, akik értenek is a sporthoz és rendelkeznek sportmúlttal. Kiemelik, hogy általános probléma a nők alulreprezentáltsága a sportolók között, kevés az állami támogatás, amelyet a sportolók kapnak, ennek következtében sok tehetséges sportoló inkább más államba költözik, ott szerez állampolgárságot, mert sportolói karrierjét más országok segítik anyagilag. Ahhoz, hogy az ország nemzetközi sporteseményeknek adhasson otthont, fejleszteni szükséges nemcsak az infrastruktúrát, de a sportlétesítményeket is, amelyhez szintén anyagi forrás szükségeltetik. Ezekon kívül megemlítik, hogy az utánpótlásképzésre, a sportedukációra külön program szükségeltetik, mellyel minél szélesebb rétegekhez jut el a sportolás lehetősége, és a tehetséges gyerekek megfelelő lehetőséget kaphassanak. Fontosnak tartjuk újra hangsúlyozni, hogy a fiatalok az iskolai oktatás keretei között nem kapnak megfelelő szintű testnevelés-oktatást, többek között a tárgyi feltételek hiánya miatt. Ettől függetlenül szeretnek sportolni, és a nyomorból való kitörés lehetőségét látják a sportokban.

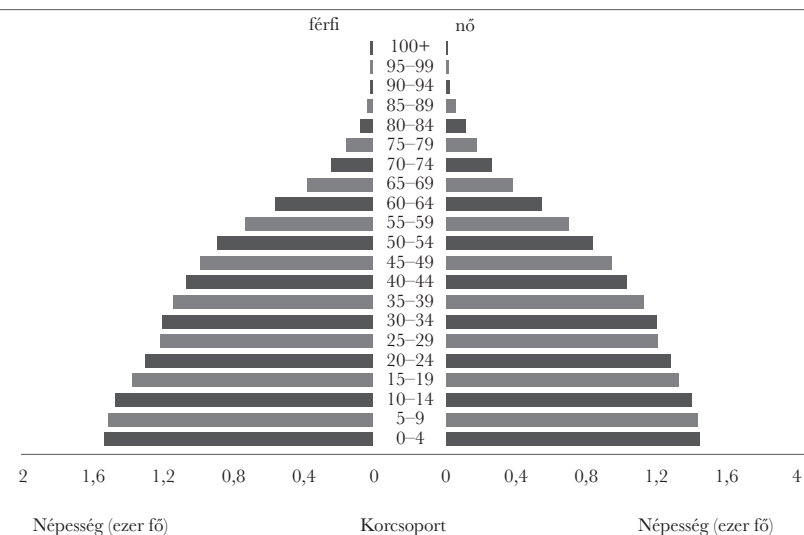
Az előbbieken ismertetett adatok és ismeretek alapján megállapíthatjuk, hogy a sport terén Kenya évezredek hagyományokkal rendelkezik, amely remek kiindulópont lehet ahhoz, hogy sportnemzetté váljon. Látható, hogy nemcsak az atlétikában, de a csapatsportokban is vannak kiaknázandó lehetőségei az országnak. Figyelembe véve, hogy Kenyában a lakosság növekedik, így az utánpótlás is biztosítva lehetne. Ugyanakkor a szegénység komoly akadálya a sport fejlődésének az országban. Amíg a szegénységi küszöb alatt él a lakosság harmada, amíg nagy a munkanélküliség aránya és nagy a gyermekhalandóság, a HIV/AIDS-fertőzöttek aránya, és amíg a tiszta ivóvíz nem biztosított a lakosság egészének, sokkal komolyabb megoldandó problémák is hárulnak a kormányra, mint a sport népszerűsítése. Ugyanakkor a fejlesztést és az edukációt valahol el kell kezdeni, és a sport az a terület, ahol már gyermekkorban rá lehet nevelni a testmozgás fontosságára, egészségmegőrző szerepére az embereket. Arról nem is beszélve, hogy gazdaságilag is megérné a sportra szánt kiadásokat növelni, hiszen egy sportesemény következtében az infrastrukturális fejlesztések a turizmus fellendülésekor megtérülő beruházásnak minősülnek. A sport népszerűsítése, az elért eredmények által az ország népszerűsítése is megvalósulhat.

22 Sports in Kenya, a Kenyai Köztársaság oroszországi nagykövetségének hivatalos oldala
Forrás: <http://www.kenemb.ru/en/about-kenya/sports.html> (letöltés ideje: 2019.03.20.)

23 Nemzetközi Olimpiai Bizottság honlapja – Kenya
Forrás: <https://www.olympic.org/kenya> (letöltés ideje: 2019.05.18.)

Malajzia

A maláj társadalom közel 31 milliós lakossága igen változatos etnikai csoportokat takar. Mindössze a lakosság 50%-a maláj, jelentős (22%) kínai és indiai kisebbséggel. Igen magas a nem helyi lakosok száma, mely abból fakad, hogy az ország Délkelet-Ázsia egyik kiemelkedő gazdasági központja, ezért sok külföldi munkavállaló él az országban. Vallási összetételét tekintve a lakosság többsége (61%) muszlim vallású, de jelentős a buddhista (22%) és a katolikus (9%) vallás is a maláj társadalomban. Korösszetételét tekintve az újonnan iparosodó államok mintáját követi, azaz a lakosság többsége a 25–54 éves korosztályba tartozik. (5. ábra)

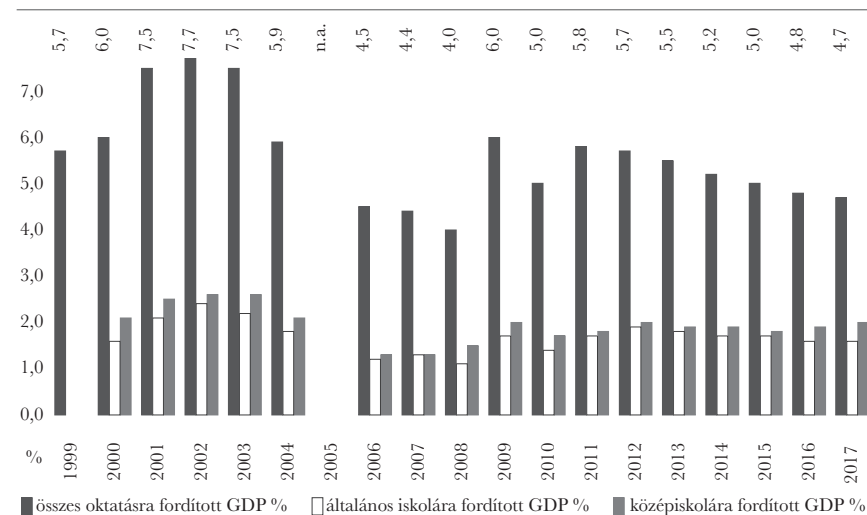
5. ábra: Malajzia korfája a 2020-as adatok alapján
Forrás: Central Intelligence Agency

Magas a születéskor várható élettartam is, 75 év.²⁴ Mintegy tíz évvel több mint az előző alfejezetben említett Kenya esetében. Ez visszavezethető arra, hogy a maláj állam a GDP 4,2%-át költi egészségügyi kiadásokra.

²⁴ CIA World Factbook – Malajzia
Forrás: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/my.html>
(letöltés ideje: 2020.05.24.)

Összehasonlításképpen a kenyai állam ilyen jellegű kiadásai hiába 5,7%-on állnak, az ezer főre jutó orvosok száma Kenyában 0,2%, míg ugyanaz Malajziában 1,28%. Malajziában a lakosság 74%-a város lakó, a legtöbb a fővárosban, Kuala Lumpurban élnek. Ennek, valamint a kiemelkedő oktatási ráfordításnak (a GDP 5%-a)²⁵ köszönhetően a maláj lakosság 96%-a tud írni és olvasni, tehát az analfabetizmus aránya igen alacsony, és az iskolában eltöltött évek átlaga 13.

Mindennek ellenére, ha az oktatásra fordított GDP-arányokat vizsgáljuk, látható, hogy a költség a 2000-es évek elején volt a legmagasabb (7,5-7,7%), 2008-ban érte el a legalacsonyabb pontot (4%), 2015-ben elérte az 5%-ot, és a mai napig csökkenő értéket mutat. Ami pedig az általános és középiskolára vonatkozó költségi arányt illeti, látható, hogy az alapfokú oktatásra közel azonos arányban költenek (1,2-1,7%), míg a középfokú oktatásra inkább a változó arány a jellemző. (6. ábra)

6. ábra: Malajzia oktatásra fordított GDP-arányos költése 1999-2017
Forrás: UNESCO adatbázis, Saját szerkesztés

²⁵ UNESCO adatbázis
Forrás: <http://data.uis.unesco.org/?queryid=181> (letöltés ideje: 2019.05.27.)
Világbank adatbázis
Forrás: <http://data.worldbank.org/indicator/SE.XPD.TOTL.GD.ZS?locations=MY>
(letöltés ideje: 2019.05.27.)

Az ország kis méretéhez képest igen sok felsőoktatási intézmény található a területén. Mintegy 20 állami egyetem, 53 magánegyetem és 6 külföldi egyetem közül választhatnak a maláj és a külföldi diákok. A maláj felsőoktatási bizottság 2011-es adatai szerint a felsőoktatásban tanulók száma közelített abban az évben az egy millióhoz, melyből 93 ezer diák külföldi volt. Ők mintegy 100 külföldi országból érkeztek Malajziába, hogy ott gyarapítsák ismereteiket.²⁶

Malajzia Ázsiában a kistigris államok közé tartozik. Olyan államok közé, amelyek példátlan gazdasági fellendülést tudtak produkálni a XX. század második felében. Malajziában ez a fejlődés az 1970-es évektől kezdve volt megfigyelhető, de igazán nagy lendületet a 2000-es évektől vett. A legfrissebb, 2016-os adatok szerint a GDP növekedési üteme 4,3%-a volt.^{27,28}

Malajzia sikeres fejlődése nemcsak az országban fellelhető olajnak köszönhető (amely az exportjának jelentős részét is adja), hanem annak is, hogy sikeresen vette a globális kihívásokat, és a maláj ipari szektor megoszlása követi a fejlett államok ipari szektoráét. Ez azt jelenti, hogy a vezető gazdasági szektor a szolgáltatás, második helyen az ipar és csak harmadik helyen szerepel a mezőgazdaság (54, 38 és 8%-os megoszlással). Az olajon kívül élelmiszereket és elektronikai cikkeket exportál, ám a számottevő exportja mellett jelentős mennyiségű importra is szorul az ország (kémiai anyagok, járművek stb.). Export-importjának köszönhetően jó kapcsolatokat ápol Kínával és Szingapúrral, és nemzetközi kapcsolatainak alakulásában jelentős szerepet játszik az, hogy Malajzia az ASEAN szerveződés egyik tagállama. Kuala Lumpur a bankszektor egyik központja is, a külföldi befektetők közkedvelt célpontja, nem meglepő, hiszen a maláj gazdaság stabil pénzügyi alapokon nyugszik, és az éves inflációs ráta is csak 2% körül mozog. A gazdasági sikerekhez elengedhetetlen, hogy stabil politikai háttérrel rendelkezzen egy állam. Malajzia 1948-

²⁶ Features of the Education System in Malaysia,
Forrás: <http://www.malaysiaeducation.info/Education-System/features-of-the-education-system.html> (letöltés ideje: 2019.05. 27.)

²⁷ CIA World Factbook – Malajzia,
Forrás: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/my.html> (letöltés ideje: 2019.05. 24.)

²⁸ Világbank adatházis
Forrás: <http://data.worldbank.org/country/malaysia> (letöltés ideje: 2019.05. 24.)

ban szabadult fel a gyarmati függés alól Nagy-Britanniától, államformája azonban parlamentáris monarchia, bár a királynak inkább ceremoniális szerepe van, hiszen a törvényhozás a kétkamarás parlamentben történik. Érdekeség, hogy az országban elegendik az angolszász és az iszlám jogrendszer is az igazságszolgáltatásban.^{33,34}

A korrupciós jelentések szerint ezen a területen alacsony a korrupciós kockázat. Ez köszönhető a korrupcióellenes törvény hatályba lépésének, mely mind az állami, mind pedig a privátszektorban igen magas büntetéssel próbálja megelőzni a korrupció terjedését. Ha pedig az előbbieken már szót ejtettünk a kiemelkedő pénzügyi központ jelentőségéről, itt térünk ki arra, hogy a pénzmosás elleni törvény igyekszik elejét venni a feketegazdaságnak. Bízható, hogy a jelentés szerint a többi dél-ázsiai államhoz képest Malajziában általánosságban alacsonyabb a korrupciós kockázat. Ugyanakkor az üzleti életben gyakran előfordul, hogy preferált külföldi vállalatokat részesítenek előnyben egy másikkal szemben, valamint bizonyos üzleti tranzakciókhoz szükséges a politikai patronázs. Ami a szólás- és sajtószabadságot illeti, e téren vannak még hiányosságok, a sajtószabadságot ugyanis a kormányzat igen erőteljesen tudja befolyásolni például úgy, hogy a kormány számára kényes információkat államtitoknak nyilvánítja.²⁹

Ázsia testkulturális fejlődése, különös tekintettel Malajziára

Malajzia testkulturális fejlődésének bemutatására elsősorban Omar és mtsi (2006), valamint Megat Ahmad (2007) tanulmányait használjuk. Malajzia multikulturális ország, jellegét – mint azt később látni fogjuk – a gyarmatosításnak és hatásainak köszönheti.

Omar és mtsi (2006) meghatározása szerint az országot három nemzetiség képezi: a malájok, a kínaiak és az indiaiak. Tekintettel az eltérő vallási, rituális, nyelv- és hitrendszerre, a testkulturális szokások is merőben különbözőek voltak, amelyet az elődöktől látott tradíciók is jelentősen befolyásoltak (Omar és mtsi 2006). Követve a szakirodalom általi felosztást, mi is három szakaszban (gyarmatosítás előtti, a gyarmatosítás és a felszabadulás utáni időszak) mutatjuk be Malajzia testkulturális fejlődését.

²⁹ Business Anti Corruption Portal: Malajzia 2016-os korrupciós jelentése,
Forrás: <http://www.business-anti-corruption.com/country-profiles/malaysia> (letöltés ideje: 2019.05. 27.)

A gyarmatosítást megelőző korszak sportkultúrájában az animizmus³⁰ – ami a maláj őslakosokra hatott – és a hinduizmus – ami a maláj szigetvilágban élő indiaiak hiedelemvilága – volt a meghatározó. Mind a kettő népcsoportra jellemző volt, hogy a sporttevékenységek egyrészt nyilvános szórakozás célját szolgálták, elsősorban különleges alkalomkor, ilyen volt az esküvői szertartás. Másrészt olyan tevékenységek tartoztak ide, amelyek a létfenntartáshoz elengedhetetlenek voltak, de magukban hordozták a verseny és a szórakozás lehetőségét is. (Omar és mtsi, 2006)

Gullick (1991) felhívja a figyelmet néhány, az animizmusból eredeztethető szokásra. Ilyenek voltak

- a. „silat”: önvédelemi tevékenység, és magában foglalja a meditációt és a lelki/spirituális erőt,
- b. „kiteflying” (sárkányeregetés): úgy vélték, a rizsföldek felett aratás idején elrepülő sárkányok mágikus erővel bírnak,
- c. „cock-fighting” (kakasharc): ehhez egy sámánra is szükség volt, aki a madarakra ráolvasott áldásért, az esetek többségében „varázsvizet” is szórt rájuk.

Malajzia rövidebb ideig portugál, holland gyarmat is volt, de a leghoszszabb ideig, ezzel a legnagyobb nyomást a britek fennhatósága okozta, akik irányításuk alá vonták a gazdaság minden területét. A maláj őslakosok elsősorban a rizsültetvényeken dolgoztak, az indiaiakat a kaucsukiparban foglalkoztatták. A britek uralma alatt érkezett az országba a korábban már említett harmadik nemzetiség, a kínai, akik az ónbányászat iparágában kaptak szerepet.

A látszólag kaotikus eredmény a sport fejlődésére jó hatással volt. Futótúzként terjedtek el a brit sportok, mint a futball, krikett és a rögbi. Mind a három népcsoport megtalálta a számára legszimpatikusabb sportot, amely a kikapcsolódást jelentette számukra. Így az indiaiak a futballt, a kínaiak a kosárlabdázást, a malájok a „sepakraga”³¹ sportágat

³⁰ A Magyar néprajzi lexikon online elérhető változata szerint az animizmus tudományos műszó, amelynek fogalmi alapjait E.B. Tylor határozta meg. A vallások kezdetének tekinthető, és a természeti népek azon felfogására épül, amely szerint nemcsak az élőlényeknek van lelkük, hanem mindennek, ami minket körülvesz, így a természeti lényeknek, égitesteknek és a használati tárgyakkal is.
Forrás: <http://mek.oszk.hu/02100/02115/html/1-266.html>
Letöltés ideje: 2019. 05. 16.

³¹ Hofer (1990) nyomán a sepakraga egy labdajáték. A játékosok körben állnak, és lábbal továbbítják egymásnak a labdát, hogy az ne essen le a földre. A labda akkoriban a dzsungelben fellelhető növényből készült, ma már műanyag labdával játsszák.

részesítették előnyben. A gyarmati oktatásban lényeges volt a felnövekvő generációk új, modern, nyugati szellemében történő nevelése, ahol a sport és a sportkultúra kiemelt szerepet kapott. (Omar és mtsi, 2006)

Ebben az időszakban alakultak meg az első sportklubok, köztük 1852-ben az első krikettklub is. A sport népszerűségének növekedése, a sportegyesületek gombamód történő szaporodása lehetővé tette az első államközi sportrendezvény létrejöttét, ennek keretein belül Penang és Perak 1884-ben krikettmérkőzésen mérték össze erejüket. Ezt követte 1887-ben az első atlétikaverseny, majd az első labdarúgó-találkozó 1889-ben. (Kim, 1985)

Az idillinek látszó kép, amit festettünk a sport malajziai kialakulásával és térhódításával kapcsolatban, a legkevésbé sem idilli. A korábban említett etnikai különbségek időről időre megjelentek, és sok esetben vezettek komoly konfliktusokhoz is. Például a fehérek a krikettklubokba tömörültek, míg a malájok a futballklubokat részesítették előnyben, ritka volt a klubon belüli „keveredés”. Tehát malajziai nem volt szívesen látott egy britek által vezetett és uralt krikettklubban, és fordítva. A malájok másik kedvelt sportága az atlétika volt. Az 1920-as évek némi változást hoztak a sport akkor szegregált világába, hiszen a „fehérek” megengedték a maláj sportolók Amatőr Atlétikai Egyesülethez való csatlakozását. (Brownfoot, 2003).

Ki kell emelnünk, ahogy Kim (1987) is teszi, az ázsiaiak szerepét a sportpublicisztikában. A különböző sporttevékenységek iránti igény növekedésével megnőtt a kereslet az ehhez kapcsolódó olvasmányok (szakkönyvek, újságok, magazinok) iránt. Az első világháború után az angol nyelven íródott szaklapok cikkei ázsiai szerzőkhöz kötődtek. Például Malajziai Sport (Sport in Malaya), Malajziai Tükör (Malayan Mirror), A Sportoló (The Sportsman). (Kim, 1987)

A második világháborút követő időszakban a gyarmati felszabadulás felé tett lépések egyre határozottabbak voltak. Ezzel együtt a sport továbbra is fontos eleme volt a hétköznapoknak, de a sportversenyeken való megjelenések száma csökkent, mégis a legeredményesebbek a következő sportágakban voltak a malájok: futball, tollaslabdázás, jégkorongozás és az atlétika. A malajziai sporttörténetből kettő évszámot kell megemlítenünk: az egyik az 1949-es Thomas-kupagyőzelem (tollaslabdázás), a másik az 1974-es Ázsiai Játékokon labdarúgás sportágban elért bronzérmes helyezés. (Megat Ahmad, 2007)

A gyarmati uralom időszakának végéhez közeledve a gyarmatosítók és az őslakosok (malájok) közötti etnikai ellentétek elsimulni látszottak.

A sport fejlődése szempontjából a briteknek elvitathatatlan érdemük volt és van, hiszen a malajziai sport alapjait ők rakták le.

Malajzia 1957-ben szabadult fel a gyarmati sor alól. Újszerű élményt jelentett a sport területén, hogy egyrésztől megismerte a három csoport egymás sportolási szokásait, másrésztől lehetőség nyílt a versenyre is, már nem egymástól elkülönült kolóniaként éltek egy országon belül.

Az ország vezetése hamar felismerte a sportban rejlő lehetőséget a nemzet egyesítésére. A többnemzetiségű országban a nacionalizmus csökkentése és a nemzeti integrációnak a fejlesztése a sport útján látszott megvalósulni. Mindehhez projekteket hoztak létre, amely során a résztvevőkben az egy nemzethez való tartozás érzését erősítették. Ennek eszköze a sportversenyeken a nemzeti zászló, a nemzeti himnusz, a nemzeti színek megjelenése volt. A kormányzat igyekezete ellenére az integrációt nem tudta maradéktalanul megvalósítani, az indiai és kínai nacionalizmus erősebb volt, és nem adták fel saját identitásukat, ez faji zavargások kitöréséhez vezetett 1969-ben. A maláj kormány később (1972) az egyenlőtlenségek kiküszöbölésére Nemzeti Sport Tanácsot hívott életre, a feladatuk egy mindenki számára elfogadható sportstratégia és szabályrendszer testkultúrába való integrálása volt. (Omar és mtsi, 2006)

Az 1986-ban megalkotott Nemzeti Sportpolitika lényege, hogy mindenki számára elérhetővé váljon a sportfoglalkozásokban való részvétel, amely fizikai és szellemi elégedettséget tud kiváltani. Kihasználva a sport közösségépítő erejét, a nemzeti egység erősítése is célként jelent meg.

Radzi (2000) szerint az 1998-as év több szempontból is mérföldkőnek számított a maláj sportkultúra fejlődése szempontjából. Ebben az évben lép hatályba a sportfejlesztési törvény, amelynek különlegessége, hogy először rendelkeznek a legkedveltebb, legsikeresebb sportágakról. Mindez jelzi egyrészt a sport maláj társadalomban betöltött kiemelkedő szerepét, másrészt utat enged a sportmenedzsment kialakulásának, ezzel pedig a sport mint iparág jelenhet meg. (Radzi, 2000, 2001)

A fejlődés következő szakasza a világverseny szervezésében érhető utol. 1998-ban Malajzia rendezte meg az ún. XVI. Commonwealth Games-t (Nemzetközösségi Játékok), ami akkoriban a második legnagyobb nemzetközi multisportverseny volt. (Megat Duad, 2000)

A sikeres rendezésből gazdaságilag is profitált Malajzia, de ennél talán fontosabb volt, hogy nemcsak a világnak, de saját polgárainak is meg tudta mutatni nemzeti egységét és ennek felemelő erejét. Malajzia ettől kezdve felkerült a sportföldrajztérképre.

Összességében látható, hogy Malajziában a sport mindig fontos helyet foglalt el a társadalmon belül, hiszen az integráció eszközének számított. Ennek egyik oka, hogy az emberek egyként örültek sportolókik nemzetközi sikereinek, sajátjaiknak tekintették. Felismerték továbbá, hogy a siker és győzelem a nemzet nemzetközi elismertségét is növeli.

Omar és mtsi (2006) által végzett vizsgálat alapján megállapíthatjuk, hogy a malajziai sportértékek jellemzően az önzetlenség, a másik fél tiszteletben tartása, a közös cél elérése, az áldozat vállalása köré épülnek. A győzelem csak a csapattal való együttműködés útján valósulhat meg. Ha a csapatnak közös a célja, le tudnak mondani az egyének az önös érdekekről, és ha kell, áldozatot is hoznak. A csapat sikerének záloga a kooperativitás és a folyamatos csapatépítés is. A sportban – és kifejezetten jó példa erre a maláj sport – nem számít az etnikai, vallási, nyelvi hovatartozás.

Malajziáról nem elsősorban a sportban elért sikerei jutnak eszünkbe, pedig ha jobban beleássuk magunkat a maláj történelembe, akkor azt tapasztalhatjuk, hogy a maláj sport legalább olyan hagyományokra tekint vissza, mint bármely más sportnemzeté. Kenyához hasonlóan a maláj sportéletre is hatással volt a kolonizáció, melynek következtében új sportágakkal ismerkedhettek meg a maláj emberek és az iskolákban is a brit gyarmatosítók vezették be a kötelező testnevelést, illetve a sportórakat. Ennek megfelelően a XX. század első felében az olyan hagyományosan brit sportágak váltak népszerűvé, mint a rögbi, az atlétika, a krikett és a futball. Mivel Malajziában már ebben az időben is jelentős kínai és indiai kisebbség élt, az előbbieken említett sportágak kiegészültek e két kisebbség által az anyaországból magukkal hozott sportágakkal. Ilyen volt például a tollaslabda, az asztalitenisz, a kosárlabda és a súlyemelés.³²

A mai Maláj Olimpiai Bizottság megalakulása az Atlétikai Szövetség és a Jégkorong Szövetség kezdeményezésének volt köszönhető 1953-ban. Innentől kezdve a Nemzeti Olimpiai Bizottság folyamatosan egészült ki új sportágak szövetségeinek tagjaival, és 1963-ra már mintegy 16 sportágat³³ tömörítő nemzeti szervezetté vált.

A maláj nemzeti csapat már az 1956-os melbourne-i olimpián is részt vett, az első éremre egészen az 1988-as szöuli olimpiáig várni kellett,

³² Malajzia Olimpiai Bizottságának honlapja, története 1953-1988 között
Forrás: http://olympic.org.my/web/?page_id=135 (letöltés ideje: 2019.05. 27.)

³³ Az előbbieken említett sportágak kiegészültek a boxszal, a golfal, a gimnasztikával és többek között a birkózással is.

ekkor egy bronzérmes szerzett a csapat tollaslabdában. Eddigi érmeiket mindössze három sportágban szerezték: tollaslabdában, toronyugrásban és kerékpározásban. Ez alapján elmondhatjuk, hogy a régi sporthagyományok ellenére Malajzia még mindig sereghajtó az olimpiai éremtáblázatban, ha hozzátesszük, hogy az eddigi 11 éremből 8 darabot az elmúlt 3 olimpián szerzett meg, méghozzá úgy, hogy a maláj olimpiai csapat mindig elég alacsony létszámmal tud résztvenni az olimpiákon (átlag 30 fővel), akkor ez szép teljesítménynek és talán egy fellendülés kezdetének is tekinthető.³⁴

A fentiek alapján azt mondhatnánk, hogy a sport nem játszik kiemelkedő szerepet a maláj emberek életében, azonban egy 2006-ban publikált tanulmány³⁵ szerint a sport sokat segített (és segít mind a mai napig) abban, hogy a soknemzetiségű társadalomban a lakosság ne szegregáltan éljen egymás mellett, hanem valódi közösségben. Külön kiemelték, hogy a közös nyelv nem feltétlenül szükséges a sikerhez, hiszen a sport szabályait mindenki ismeri, így a sport egyezményes jeleivel, metakommunikációs jelekkel és gesztikulációkkal áthidalhatóak a nyelvi különbségek. A konklúzió pedig igen egyszerű: nem a közös nyelv, hanem a közös cél a lényeg, és a közös cél tudja egységesíteni a különböző nemzetiségeket és valódi nemzetté formálni a maláj társadalmat. (Omar és mtsi 2006)

Malajzia és Kenya nevelési értékei

Malajzia és Kenya gazdasági, társadalmi és szociokulturális háttéréről korábban részletesen is beszéltünk. Itt elsősorban az értékekről, annak az oktatási rendszerben és a társadalomban betöltött szerepéről kívánunk szólni. Ehhez a Malajziai Oktatási Minisztérium hivatalos anyagát³⁶ (Malaysia Education Blueprint 2013–2035) és Rahman (2014) tanulmányát használjuk.

A 2009-es Pisa-eredmények maláj vonatkozásai felhívták a kormányzat figyelmét arra, hogy problémák vannak az oktatási rendszerben. Ezen kívül a szülők és a munkaerőpiac is megcsengette a vészharangot az oktatási rendszerből kiáramló fiatalok felkészületlensége, morálja miatt. 2011-re

³⁴ Nemzetközi Olimpiai Bizottság honlapja, Malajzia
Forrás: <https://www.olympic.org/malaysia> (letöltés ideje: 2019.05.25.)

³⁵ Omar, A. H., Majid, N. A., Puteh, F. (2006). Sports as an Agent of Integration in Malaysia Society. Teluk Danga International Games Convention, 1–5.

³⁶ Forrás: http://www.moe.gov.my/images/dasar-kpm/articlefile_file_003108.pdf (letöltés ideje: 2019.06.02)

a vezetés vizsgálatot indított az oktatási rendszer teljes átvilágítására. A vizsgálatba minden érintett területről vontak be szakembereket, együttműködtek a Világbankkal, az OECD és az UNESCO szakembereivel, hat helyi egyetem érintett szakembereivel, sőt, társadalmi vitát is indítottak. Megkérdezték a szülőket, pedagógusokat, gyermekeket is. A cél egy nemzeti oktatási terv kidolgozása, amely felkészíti a XXI. század kihívásaira a fiatalokat, ugyanakkor összhangban van a maláj kultúra normáival, a történelmi hagyományokkal, a szülők és az oktatáspolitikai elvárásaival.

Malajziában három nemzetiség él együtt (malájok, kínaiak, indiaiak), ebből adódik, az eltérő kultúra számtalan területen okozhat feszültséget a mai napig a társadalomban. Az oktatási rendszer feladata – az Oktatási Minisztérium (Ministry of Education–MOE) megfogalmazása szerint – a közös nemzeti identitás kialakítása. Egy ország jövőjét meghatározza, hogy a társadalom, hogyan bánik fiataljaival. A jelenleg iskolapadban ülő fiataloknak átadott tudás mértéke és színvonala szerepet játszik az ország gazdasági fejlődésében. Az oktatás lehetőség a nemzeti egység kialakítására. Eszköze a megértés és ismeretek átadása az eltérő társadalmi-gazdasági, vallási és etnikai háttérű emberekről. Törekszik a közös élmények kialakítására, az együttműködésre.

Rahman (2014) felhívja a figyelmet az oktatási rendszerben bekövetkező változás szükségességére. Megközelítése szerint a maláj társadalomban uralkodó mérhetetlen korrupció, erőszak és kapzsiság, amely a politikai hatalom, felsővezetés, vállalkozások természetes velejárója, a XX. század óta jelen van és nyomorítja meg az embereket. Várható volt, hogy mindez hatással lesz a felnövekvő generációk értékfelfogására. 2003-ban Arthur (2003) is említi vizsgálatában, hogy „erkölcsi pánik” uralkodik a társadalomban a fiatalok pusztító viselkedése, erkölcsi romlása miatt. Az értékek közvetítése, tanítása és ennek fontossága nem csak a családok feladata, az oktatási rendszernek sokkal nagyobb hangsúlyt kell erre fektetnie. A maláj társadalomban az értékek oktatása Robb (1998) szerint azt jelenti, hogy a fiatalok világossá és egyértelművé teszik magatartásukkal, hogy mi jelent számukra értéket és mi nem. Mindeközben a környezettől való visszajelzés alapján értékeli viselkedésüket, és habár felismerik a változás szükségességét, ha azt hosszú távon nem látják a jólétük szempontjából „kifizetődőnek”, nem változtatnak. Az oktatási rendszer és a pedagógus feladata, hogy érzelmileg érzékenyítse a fiatalokat, kialakítsa az igényt, a vágyat a jobbra. Ehhez elengedhetetlen az értékek bemutatása, megismertetése a gyerekekkel, tinédzserekkel, amely ismeret alapján a gyakorlat

révén a pozitív értékek beépülnek a magatartásba. A Blueprintben olyan célkitűzéseket fogalmaznak meg, mint „értékorientált malájok” nevelése, ehhez azonban a meglévő értékeket át kell alakítani. Ennek eleme az iszlám oktatás, az erkölcsi nevelés és az állampolgári elemek megerősítése, az önkéntesség növelése, az eltérő vallási háttérrel rendelkező fiatalok megismertetése másikkal.

Egyetértünk Rahman (2014) azon megállapításával, miszerint nincs olyan eszköz és eszközrendszer, amely az értékek visszaállítását rövid időn belül garantálni tudja, de a probléma meghatározásra került, terv is készült a változtatásra, azonban generációknak kell felnőni, mire komoly és érezhető változás következik be. Kenya Malajziával való hasonlósága abban rejlik, hogy az értékorientáció megjelenése és annak kiemelt szerepe az oktatási rendszerben az elmúlt években kapott hangsúlyt. Ennek hátterében azok a megdöbbentő tapasztalatok állnak, amely szerint az iskoláskorú fiatalok értékekre vonatkozó és etika tárgyú ismeretei és attitűdje gyenge, gyakorlati alkalmazásuk pedig elhanyagolt. Mélyebb társadalmi okokat vizsgálva hasonló következtetésekre juthatunk, mint Malajzia esetében. A kenyai társadalomban a korrupciónak „hagyománya” van. Ha szélesebb társadalmi aspektust vizsgálunk a bűnözés és a terrorcselekmények negatív képet mutatnak, különösen azért, mert ezek büntetés nélkül maradnak, ahogy az állami vezetők korrupciós tevékenysége is. Ebből a megközelítésből a fiatalok iskolában tanúsított viselkedése – amely sokszor párosul agresszivitással, erőszakkal, bántalmazással és ennek büntetlenségével – nem meglepő, és az értékvesztettség sem. A Kenya oktatási rendszerében uralkodó feszültséget az esélyegyenlőtlenség is táplálja, amely valahol érthető indulatokat is szülhet. Az oktatási rendszer feladata lenne az egyenlőtlenségek megszüntetése. Az értékekkel kapcsolatban csekély a kutatások száma a kenyai szakirodalomban.

Agumba és mtsai (2009) könyvükben a Kenyai Nemzeti Oktatási Célokot mutatják be. Ennek értelmében nyolc alapvető célt fogalmaznak meg, amelyek a következők:

- a. A nacionalizmus és a hazaszeretet elősegítése és a nemzeti egység előmozdítása
Tekintettel, hogy Kenya sokszínű nemzet – negyvenkét törzsre épül társadalma –, az oktatás feladata, hogy biztosítsa a fiataloknak, hogy képesek legyenek magukat egy Kenyának nevezett nemzet tagjaként látni, hazafiasnak lenni a nemzetük iránt, és hajlandóak legyenek szolgálni a nemzetet, hozzájárulva annak fejlődéséhez függetlenül az egyes etnikumoktól.

- b. A társadalmi, gazdasági, technológiai és ipari igények előmozdítása a nemzet fejlesztés érdekében
A kenyai oktatási rendszer célja és feladata fiataljait felkészíteni a gyorsan változó globalizálódó világ kihívásaira. A nemzet jövője az ország fiataljaitól függ, úgy kell őket tanítani, hogy hasznosítani tudják a tudást és készségeket, amelyek szükségesek a munkaerőpiacon. A világ fejlődését egyre inkább a technológia fejlődése irányítja, így Kenyának nincs más választása, mint fel kell készíteni a fiataljait az ipari és technológiai világra a nemzeti fejlesztés keretében. Megjegyezzük, mindez a váltás Kenya történelmében nem első alkalommal történik meg. A gyarmati rendszer beköszöntével (1800-as évek) a korábbi törzsi társadalomnak fel kellett bomlania és egy merőben új társadalmi berendezkedési formával kellett azonosulnia.
- c. Segíteni az egyéni fejlődést és önteljesítést
Az oktatási rendszer által kínált képzések körének lehetővé kellene tennie, hogy a fiatalok megtalálják azt a területet, amiben kiemelkedőek tudnak lenni, amelyek képességeiknek megfelelnek.
- d. Segíteni a szilárd erkölcsi és vallási értékeket
Az oktatástól elvárható, hogy tudást nyújtson, ezzel együtt pedig az egyén erkölcsi fejlődését is segítse elő, ugyanis csak ez vezethet a kívánt és elvárt társadalmi értékek megszerzéséhez. Alapvető elvárás, hogy az egyén megtanulja a jó és a rossz közti különbséget. Megjegyezzük, hogy ez magától, pedagógus segítő közreműködése, gyakorlati útmutatása nélkül nem tud megvalósulni, ezenkívül fontosnak tartjuk a korábban bemutatott közvetlen társadalmi szereplők, példaképek szerepét is.
- e. A társadalmi egyenlőség és felelősség elősegítése
A kenyai kormány törekszik, hogy elősegítse a társadalmi egyenlőséget az oktatáson keresztül. Ehhez az oktatáshoz való hozzáférés minden polgára számára nemtől, fajtól és szociális háttértől függetlenül biztosított. A gyakorlatban azonban mindez nem valósul meg, hiszen az ingyenes alapfokú oktatáshoz nem minden fiatal jut hozzá, tekintve, hogy a kenyai családok anyagi helyzete ezt nem teszi lehetővé, sőt számolniuk kell azzal, hogy egy kenyérkereső eshet ki a családból, ha a gyermeket iskolába járatták.
- f. Kenya gazdag és változatos kultúrájának tisztelete és fejlesztésének elősegítése

Az oktatási rendszernek figyelembe kell vennie Kenya kulturális sokszínűségét, a fiatalokat meg kell tanítani a kulturális értékek tiszteletére, annak ápolására. Az oktatás révén törekedni kell, hogy a más kultúrával rendelkezők a kenyai társadalom tagjaival szemben tisztelettudóan és toleránsan viselkedjenek.

- g. A nemzetközi öntudat és más nemzetek felé irányuló pozitív hozzáállás elősegítése
A fiataloknak meg kell érteniük, hogy felelősséggel rendelkeznek a jó kapcsolatok ápolását illetően az országuk szomszédjaival.
- h. A jó egészség és környezetvédelem felé irányuló pozitív hozzáállás elősegítése
A fiataloknak tisztában kell lenniük azzal, hogy a nemzet fejlődése az egészséges polgároktól függ, így felelősséggel tartoznak saját egészségükért, és biztosítani, megőrizni és védeni kell környezetüket önmaguk és a jövő generáció számára.

Wamahiu (2015) vizsgálatában részletezi, hogy 2010-ben a kormányzat új alkotmányt fogadott el, ezzel összhangban 2013-ban megalkotott egy úgynevezett Oktatási Programot, amely olyan irányelveket fogalmaz meg, mint az alapoktatáshoz való jog, vagy a befogadás, egyenlőség, méltányosság elve, vagy a törzsi, vallási, etnikai alapú gyűlöletbeszéd megszüntetése. Később szintén Wamahiu (2017) tanulmányában egy, az Oktatási Minisztérium által készített, az értékekre vonatkozó kutatás (Országos Értékalapú Tanulmány 2014–2015) eredményeit mutatja be. A vizsgálatban több mint 10 ezer diák vett részt, ez közel 1.500 iskolát jelent, ami az összes iskola 5%-át tette ki. A tanulmány elméleti keretében felismerték, hogy a gyermek különböző befolyások alatt él, amelyek között vannak ellentétesek. Az iskola és a közösség szerepét is felismerték, és megfogalmazták a vallási intézmények és a család szerepét az értékorientációban. Az értékek átadása iskola- és tanárfüggő, köszönhetően a tananyag változatosságának. Van ugyan formális tananyag, de ennek tanítása nem kötelező, ezenkívül létezik egy rejtett tananyag, ami a kötelező, tervezett és a tanított anyag között keresi az egyensúlyt. Ennek megfelelően vannak iskolák, ahol az értékekhez kapcsolódó oktatás megvalósul, van, ahol csak részben és van, ahol egyáltalán nem. Az alapvető értékek között határozták meg a tiszteletet, toleranciát, egyenlőséget és békét, amelyeket az oktatási rendszer minden szintjén szükséges közvetíteni a fiatalok felé.

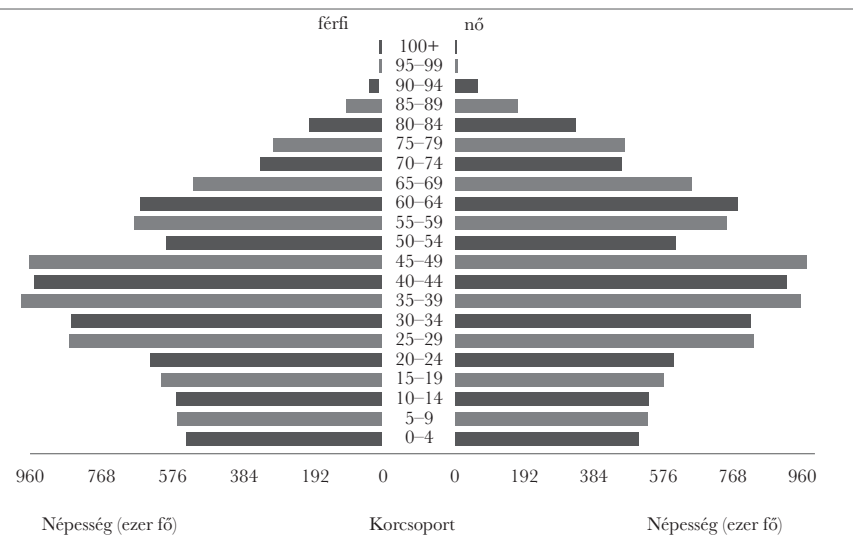
A kutatásban arra is rávilágítottak, hogy ezeknek az értékeknek a tanmenetbe illesztése sem volt egységes és megfelelő ütemű, és a különböző értékek egymáshoz való viszonyát sem ismerték fel, amivel pedig azok oktatása jóval hatékonyabb lenne. Bebizonyította a felmérés továbbá, hogy a pedagógusok mint modellek jelennek meg. Abban az esetben tanulták meg a fiatalok a másikat tiszteletben tartani, amikor a tanártól is ezt látták. Ha a tanár késett, durván beszélt a gyerekekkel, ők ezt modellezték le. Nem meglepő, hogy azok a tanárok voltak a legkedveltebbek, akik gyermekbarát magatartást tanúsítottak.

A közvetített értékek több mint fele a keresztény, iszlám vagy hindu értékekről szólt, és ezek esetében csak egy volt igaz mind a négy vallásra. Ez tehát azt jelenti, hogy igen megosztóak voltak az értékek, mivel a különböző vallású gyerekek alig találtak egységes értékrendszert. Mindez konfliktusokhoz vezet a tanórákon, amit később a pedagógus nem biztos, hogy felvállal.

Összességében az országos vizsgálat eredményeként megállapítható, hogy az iskolákon belül nem valósul meg az esélyegyenlőség, a gyerekek fizikailag és pszichológiailag is kirekesztődnek a tantermi foglalkozásokból, amely a tanulmányi eredmények romlásához vezet. A tolerancia mint alapvető érték az iskolákban kevésbé jelenik meg, függetlenül, hogy állami vagy egyházi esetleg magániskoláról van szó. Az iskolákban az alkotmány által meghatározott értékeken felül az önállóság, felelősség és egységesség értéke a legfontosabb. Az olyan értékek, mint a tisztelet, az emberi jogok tiszteletben tartása vagy a tolerancia választása hiányzott a válaszokból.

Románia

A román társadalom a közép-kelet-európai országokkal hasonló képet mutat. Társadalma elöregedő, a 65 év feletti aránya 16%, az 55 és 64 év közöttieké pedig közel 13%. A születéskor várható élettartam 75 év, a népesség száma csökken évente 0,32%-kal. A fiatalok átlagosan 22 évesen vállalják első gyermeküket, és hasonlóan a többi általunk vizsgált országhoz, egy családban 1-2 gyermek születik. A román lakosság is soknemzetiségű, mintegy 6%-os magyar kisebbséggel. (7. ábra)

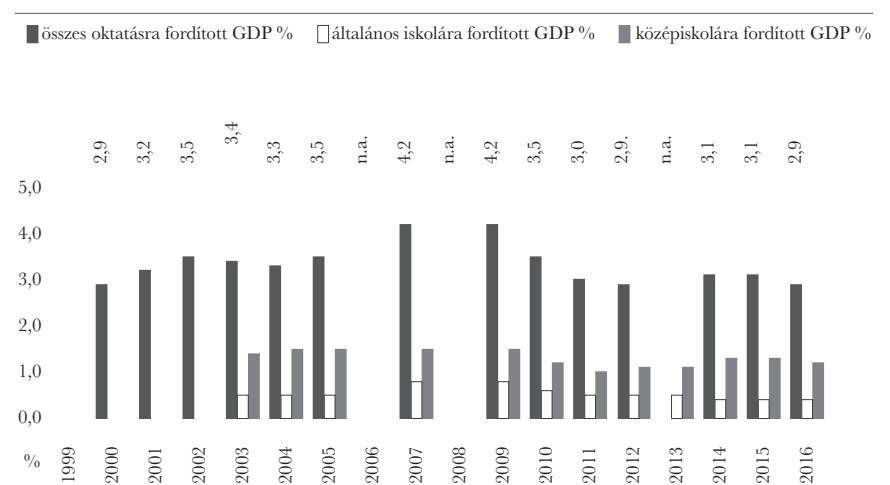
7. ábra: Románia korfája a 2020-as adatok alapján
Forrás: Central Intelligence Agency

Ami szembetűnő, hogy Románia az egészségügyre a többi országhoz hasonlóan 5% körül költ, az oktatásra szánt GDP-arányos költés 2016-os adatok alapján nagyon alacsony, mindösszesen 2,9% (8. ábra). Ha a rendelkezésünkre álló statisztikai adatok alapján vizsgáljuk a GDP oktatásra fordított arányát, láthatjuk, hogy Románia legmagasabb (4,2%) oktatásra fordított kiadása a többi általunk vizsgált ország legalacsonyabb, mélypont értékei közé esik.

Ami kiegyensúlyozottnak és viszonylag állandónak mondható, az oktatás egyes szintjeire fordított GDP-arányos költés. Általános iskolákra 0,5-0,8%, míg középiskolákra 1,0-1,5% között költenek. Azonban az elmúlt évek tendenciája, hogy ez az arány folyamatosan csökken a közoktatás mindkettő szintjén.

A válságból az ország az IMF segítségével tudott kilábalni, így a 2011-ben folyósított mentőcsomag hatására a 2013–2016 közötti periódusban megindulhatott a gazdasági növekedés, 2016-ban a GDP 5,4%-os, majd 2017-ben 7,7%-os növekedést ért el, a 2019-es adatok értelmében jelenleg 4,7%-on áll.³⁷

³⁷ Világbank adatbázis
Forrás: <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?locations=RO>
(letöltés ideje: 2020.06.04.)

8. ábra: Románia oktatásra fordított GDP-arányos költése 2000-2016
Forrás: UNESCO adatbázis, Saját szerkesztés

Ami aggodalomra adhat okot a növekedést illetően, a szegénységi küszöb alatt élők magas aránya (22%), az elégtelen egészségügyi ellátás, az adócsalások mértéke, a fiskális deficit, valamint az országot behálózó korrupció.³⁸ A korrupciós jelentés szerint Románia több területét is átszövi a korrupció. Az igazságszolgáltatás papíron ugyan független, de a gyakorlatban elterjedt az ítéletek megvásárlása. A rendőri szervek esetében a korrupció még nyilvánvalóbb, a román lakosság körében elfogadott tény, hogy a rendőrség korrupciós visszaéléseket követ el. A közszolgáltatások terén is hasonló a helyzet, bizonyos szolgáltatásokat csak kenőpénz ellenében lehet megkapni, illetve engedélyeztetni. Az üzleti életben fontos adószektor is a korrupciós szervezetek alá tartozik a román államban, az adóhivatalnokok nagy része ugyanis megvesztegethető.³⁹

Románia sportkultúrájáról viszonylag kedveset tudunk, de azt igen, hogy a román sport fejlesztése a kommunista érában is kiemelt figyelmet

³⁸ CIA World Factbook, Románia, forrás: <https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/geos/ro.html> (letöltés ideje: 2020.05.28.)

³⁹ Anti Corruption Business Portal, report of Romania,
Forrás: <http://www.business-anti-corruption.com/country-profiles/romania>
(letöltés ideje: 2019.05.28.)

kapott, és kimagasló eredményeket értek el a román sportolók. Jellemző volt, ahogy minden kommunista országra – beleértve Magyarországot, Ukrainát, Szerbiát –, hogy a sportolókat példaképpé tették és politikai eszközként használták fel. Ha közelebbről vizsgáljuk az olimpiai szerepléseket, láthatjuk, hogy az utóbbi olimpiákon a sporteredmények csökkenő tendenciát mutatnak. Sydneyben (2000-ben) még 11, Pekingben már csak 4, Londonban 2, Rióban pedig mindössze 1 aranyérmét szereztek a sportolók.⁴⁰

Az Eurostat 2016-ban megjelent vizsgálata szerint 2011-ben a lakosság 80%-a egyáltalán nem volt érdekelt a sportesemények látogatásában a megelőző 12 hónapban.⁴¹ Ez a szám Magyarország és Szerbia esetében is 65% körül mozog.

Szerbia

Szerbia lakosainak száma meghaladja a 7 milliót. Többségük szerb nemzetiségű, de magyar (3,5%) és román (2%) kisebbségek is élnek a területén. A közép-kelet-európai társadalmakhoz hasonlóan Szerbia is küzd az előregedő társadalom problémájával, a lakosság 18%-a 65 év fölötti. (9. ábra)

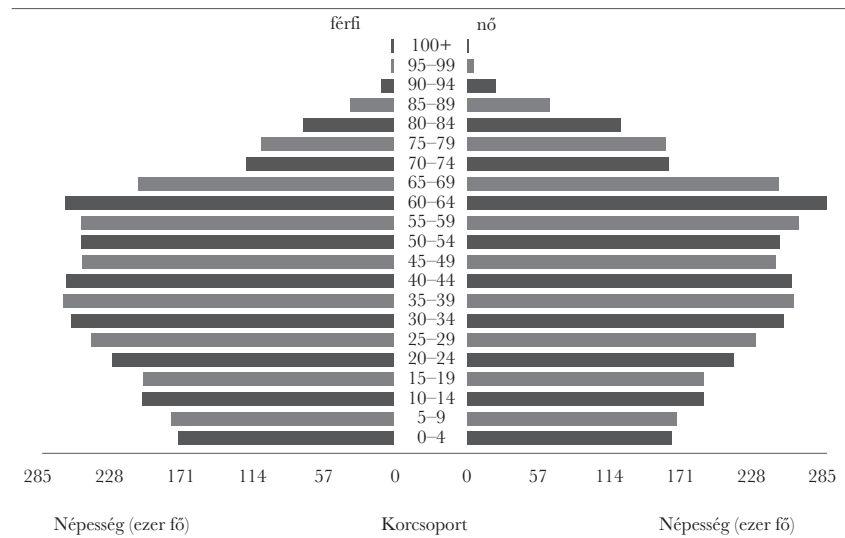
Az átlagéletkor 42 év, és évente 0,46%-kal csökken a lakosság száma. A születéskor várható élettartam Szerbiában is 75 év körül van, köszönhetően annak, hogy a hivatalos adatok szerint a kormány éves szinten a GDP 10,2%-át fordítja egészségügyi kiadásokra.⁴² Magyarországhoz hasonlóan a nők viszonylag későn (28 éves korukban) vállalnak gyermeket, és akkor is maximum 1-2 gyermeket. Globális tendenciának számít, hogy a fiatalok egyre később vállalnak gyermeket. Ennek egyik oka a felsőfokú tanulmányok időbeli kitolódása, a másik pedig a karrierépítés prioritása, de ennél vannak mélyebb gazdasági okok is. Természetesnek mondhatjuk, hogy a fiatalok felelős döntést hoznak ha stabil, biztos

⁴⁰ Nemzetközi Olimpiai Bizottság honlapja, Románia
Forrás: <https://www.olympic.org/romania> (letöltés ideje: 2019.05.28.)

⁴¹ Eurostat Sport Statistics, 2016,
Forrás: <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/4031688/7203321/KS-04-15-823-EN-N.pdf> (letöltés ideje: 2019.05. 8.)

⁴² CIA World Factbook, Szerbia
Forrás: <https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/geos/ri.html> (letöltés ideje: 2019.05.27.)

anyagi háttérrel kívánnak családot alapítani. Még akkor is ha ez esetleg a vállalható gyermekek számának csökkenést eredményezi.

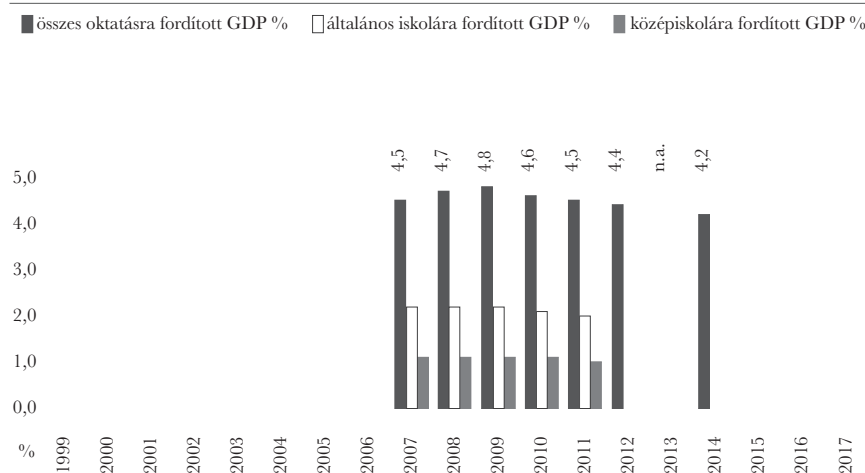

9. ábra: Szerbia korfája a 2020-as adatok alapján
Forrás: Central Intelligence Agency

A kormány lényegesen kevesebbet, mindösszesen 4,2%-ot költ oktatásra, Szerbiában is átlagosan 15 évet töltenek el iskolapadban az ifjabb generáció tagjai. A statisztikák szerint a 15–24 évesek körében majdnem 50%-os a nem dolgozók aránya, ami igen magas.³³

Ha az oktatásra fordított GDP-arányt tovább vizsgáljuk, először is azt látjuk, hogy adatot csak 2007 és 2014 között találtunk. Az eddig vizsgált országokkal szemben nincsenek kiugró értékek. Elmondhatjuk, hogy az oktatási rendszer minden általunk vizsgált szintjére az adott időszakban szinte ugyanannyit költenek. A GDP 2,0-2,2%-át általános iskolára, középiskolára pedig 1,0-1,1%-ot.⁴³ (10. ábra)

⁴³ UNESCO adatbázis
Forrás: <http://data.uis.unesco.org/?queryid=181> (letöltés ideje: 2019.05.18.)

10. ábra: Szerbia oktatásra fordított GDP-arányos költsége 2007-2014
Forrás: UNESCO adatbázis, Saját szerkesztés

Szerbia politikai válsága a '90-es években Jugoszlávia felbomlásával kezdődött, majd az újonnan létrejött független államok délszláv háborújában csúcsosodott ki. 2000 óta tart az a gazdasági és politikai konszolidáció, melyben az IMF és a Világbank próbál segíteni az országnak. Úgy tűnik, hogy GDP az elmúlt két évben növekedésnek indult, bár 2014-ben még 1,8%-os csökkenést mutatott a mérleg.⁴⁴ A gazdasági szerkezetben problematikus, hogy bár a mezőgazdaság aránya alacsony, az ipar és a szolgáltatási szektor még mindig közel azonos szinten áll (42 és 47%). Szerbiának kereskedelmi kapcsolata főleg Németországgal, Olaszországgal és Oroszországgal van, a szomszédos Horvátországgal a háború óta ellentmondásos.⁴⁵

⁴⁴ Világbank adatbázis
Forrás: <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?locations=RS>
(letöltés ideje: 2019.06.04.)

⁴⁵ CIA World Factbook, Szerbia
Forrás: <https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/geos/ri.html> (letöltés ideje: 2019.05.27.)

Szerbia gazdasági helyzetére rányomja a bélyegét a korrupció mértéke is, amely igen nagymértékben kihat az üzleti szférára is. Bár a kormány harcot folytat a korrupció ellen, a jelentésekből kiderül, hogy számos területet áthat a lefizetés, ajándékozás, zsarolás, kapcsolati alapú előny-szerzés. Az igazságszolgáltatáson belül nagy méreteket ölt a politikai befolyásolás, a szerb lakosság nagy része kész tényként kezeli, hogy a szerb igazságszolgáltatás korrump. A rendőrség függetlensége szintén akadályozott, ugyanis a rendőri szerveket befolyása alatt tartja a politika és a különböző bűnszervezetek.⁴⁶

Szerbia sportéletéről és olimpiai szerepléséről nehéz átfogó képet kapnunk, ugyanis független államként nem tekint vissza nagy múltra a nemzeti csapat. Olyan hagyományos sportágakban szerzett hírnevet, mint a vízilabda, a kosárlabda vagy a birkózás.⁴⁷

Szerbia oktatási rendszerében a testnevelés a 2016/2017. tanévig heti kettő órában valósult meg, és volt egy harmadik óra, ami szabadon választható sportot takart. 2017 őszétől a testnevelés tantárgy kiegészült, és egészségügyi és testnevelés tárgy lett. A harmadik óra pedig délutáni foglalkozás kereteiben valósul meg kötelező jelleggel, de a rendes iskolai tanításon kívül.

Ennek fényében érdemes megemlíteni Radojević és mtsai (2011) vizsgálatát. Általános iskolások körében – akik között volt rendszeresen sportoló és nem sportoló is – mérték fel, hogy melyek a legkedveltebb sportágak. Ezzel is elősegítve a sportoló fiatalok számának növelését – ha olyan sportokat űznek a testnevelésórán, amit kedvelnek, megéri változtatni az oktatás módszertanán.

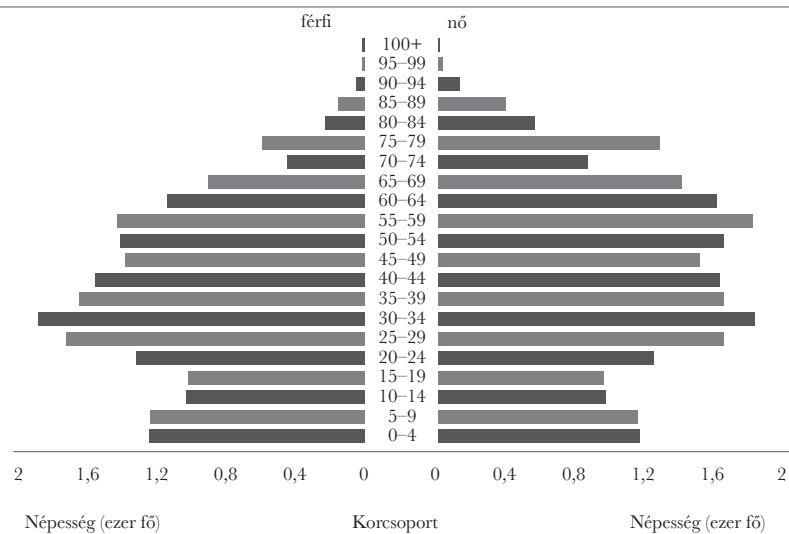
Az eredmények szerint a szerb lányok kevésbé érdeklődnek a sport iránt, mint a fiúk, ugyanakkor a sportoló kislányok jobb eredményeket tudnak elérni. A fiúk a kosárlabdázást és a labdarúgást preferálják, míg a lányok a röplabdázást és az úszást. A legtöbb általános iskolás korú gyermek a kosárlabda és az úszás iránt érdeklődik. Ennek elsősorban az az oka, hogy ezekben a sportágakban látnak elért sikereket a szerb sportolók körében, így fontos kiemelni a sportolót mint példaképet.

⁴⁶ Anti Corruption Business Portal, report of Serbia,
Forrás: <http://www.business-anti-corruption.com/country-profiles/serbia>
(letöltés ideje: 2017.05.28.)

⁴⁷ Nemzetközi Olimpiai Bizottság honlapja, Szerbia,
Forrás: <https://www.olympic.org/serbia> (letöltés ideje: 2019.05.28.)

Ukrajna

Ukrajnát 44 millió fős lakosság és jelentős orosz kisebbség (18%) jellemzi. Ennek köszönhetően a lakosság mintegy 30%-a beszéli az orosz nyelvet is. Az előbbiekben ismertetett közép-kelet-európai országokhoz hasonlóan előregedő társadalom jellemzi, az átlagéletkor 40 év. A lakosság 16%-a 65 év feletti, az 55 és 64 év közötti lakosok aránya közel 14%. (11. ábra)

11. ábra: Ukrajna korfája a 2020-as adatok alapján
Forrás: Central Intelligence Agency

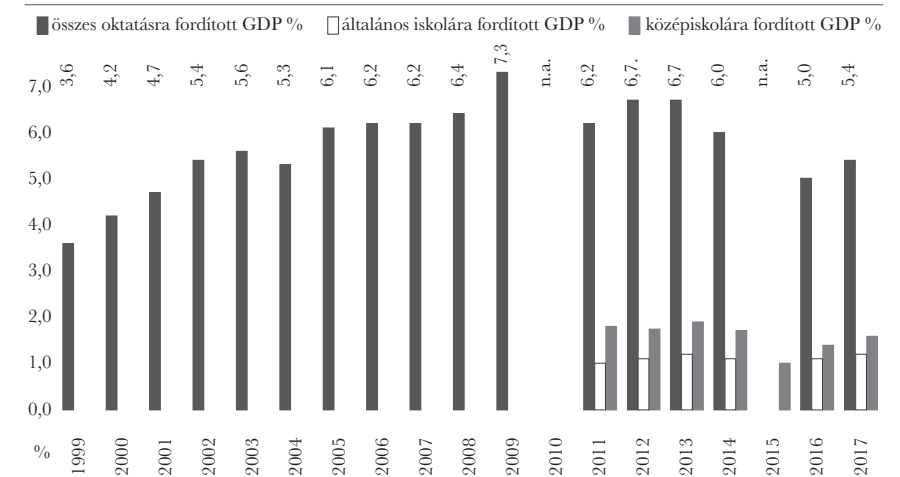
A születéskor várható élettartam átlagosan 72 év, de jelentős különbség van a férfiak (67 év) és a nők (77 év) között ebből a szempontból. A népesség évi 0,39%-kal csökken. A nők első gyermeküket 25 évesen szülik meg, és az előzőekben látottakhoz hasonlóan az átlagos gyermekvállalás mindössze 1-2 gyermeket jelent az ukrán családok körében.

A kormányzat 2014-es statisztikai adatok alapján az egészségügyre az ország GDP-je 7,1%-át költi. Az általunk vizsgált országok között ez a szám kielégítőnek mondható.⁴⁸

⁴⁸ CIA World factbook, Ukrajna
Forrás: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/up.html>
(letöltés ideje: 2020.05. 28.)

Az oktatás vonatkozásában elmondható, hogy az analfabéták aránya elenyésző, de Szerbiához hasonlóan igen magas a 15 és 24 év közötti nem dolgozók aránya, 23%.

Az oktatásra fordított GDP vizsgálatánál (12. ábra) láthatjuk, hogy a bruttó hazai termék 6%-a kerül az oktatási rendszerbe, amely átlagos költségnek mondható a környező országokkal történő összehasonlításnál. Azonban az 1999–2009 közötti növekedő időszakhoz képest visszaesés figyelhető meg. Az általános iskolák és a középiskolák vonatkozásában adat csak 2011 után áll rendelkezésünkre, de látható, hogy minden évben szinte ugyanannyit különítenek el az egyes oktatási szintek finanszírozására.

12. ábra: Ukrajna oktatásra fordított GDP-arányos költsége 1999-2017
Forrás: UNESCO adatbázis, Saját szerkesztés

Ukrajna 1991-ben, miután elszakadt a Szovjetuniótól, nem tudott önálló gazdaságpolitikát kialakítani, és továbbra is erősen függ az orosz államtól, emellett a gazdasági élet a helyi oligarchák kezében van. A Viktor Janukovich vezette kormány 2014-es bukása után jelentős IMF-segítséget kapott a gazdaság fellendüléséhez és a politikai rendszer stabilizálásához, azonban a Krim félsziget 2014-es orosz annektálása jelentősen hátráltatja a gazdasági növekedést.

2014-ben 6,6%-kal, 2015-ben 9,9%-kal csökkent a GDP, 2016-ban sikerült 1,5%-os növekedést produkálnia. Hátráltató tényező a korábban is említett nagyarányú munkanélküliség, ezen nem árnyal, hogy sokan feketén tudnak csak munkát vállalni az országban.⁴⁹

A korábban említett korrupciós listán⁵⁰ Ukrajna a 131. helyet foglalja el a 176 országból. Az országban uralkodó korrupció a gazdaságot is visszaveti, tekintve, hogy a külföldi vállalatok számára kockázatos, és nem fektetnek be az országba. Olyannyira, hogy nem bíznak a bírósági igazságszolgáltatásban sem, a rendőrséget pedig a legkorruptabb szervnek tartják. A monopolisztikus gyakorlatok a jellemzők, a közbeszerzések nem átláthatók, a köztisztviselők körében pedig a megvesztegetések elterjedtek. Az ukrán kormány korrupcióellenes politikájának eredménye egy törvény, azonban betartása és végrehajtása kivitelezhetetlen az igazságszolgáltatás jelentős mértékű korlátozása miatt.⁵¹

A nyári olimpiákat tekintve – amelyeken az ország részt vett – Ukrajna olimpiai szereplése kiemelkedőnek mondható, tekintve hogy például Szerbia 4 olimpián 15 érmet szerzett vagy Magyarország 26 olimpián 491 éremmel tért haza. Ukrajna 6 nyári olimpián mérte meg magát, 124 érmet szerzett. A versenyzők szép sikereket érnek el tornában, kajakkenuban, birkózásban, bokszbán és a téli sportokban is.⁵²

Krasilshchikov és mtsai (2014) tanulmányából kiderül, hogy a testnevelés fontosságára a 2000-es években kezdtek el nagyobb hangsúlyt fektetni a döntéshozók, amikor felismerték, hogy az egészséges életmódnak és a prevenciónak legalább akkora szerepe van, mint az újabb gyógymódok alkalmazásának (amely sokszor elérhetetlen az elmaradottabb ukrán régiókban). Az ukrán államnak nincs könnyű dolga, hiszen a rendszerváltás után a Szovjetunió hagyatékán kellett megalapozni saját

⁴⁹ Világbank adatbázis
Forrás: <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD>
(letöltés ideje: 2019. 06.04.)

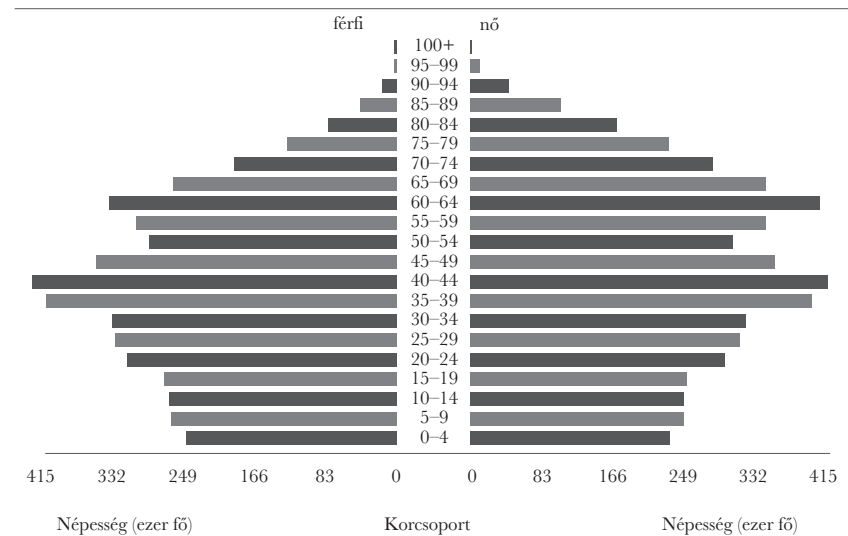
⁵⁰ Transparency International honlap – korrupciós érzékelési indexlista
Forrás: https://transparency.hu/wp-content/uploads/2017/01/CPI2016_WorldMap-AndCountryResults_web.pdf (letöltés ideje: 2019.05.22)

⁵¹ Anti Corruption Business Portal, report of Ukraine
Forrás: <http://www.business-anti-corruption.com/country-profiles/Ukraine>
(letöltés ideje: 2019.06.04.)

⁵² Nemzetközi Olimpiai Bizottság honlapja, Ukrajna,
Forrás: <https://www.olympic.org/ukraine> (letöltés ideje: 2020.10.13.)

sportedukációját. A Szovjetunió ugyanis (katonai megfontolásokból is) sokat költött a sportéletre, így ezt a metódust is követni szerették volna, azonban a gazdasági nehézségek miatt ez nem mindig volt megengedhető. A mai napig vannak olyan posztszovjet államok, ahol a testnevelés kettő részre oszlik, egy ún. fizikai kultúrára és a testnevelésre. Az előbbi feladata a társadalom által létrehozott és használt értékek, normák és ismeretek átadása, az egyén fizikai és szellemi fejlődésének előmozdítása, a testmozgás javítása, az egészséges életmód kialakítása és a társadalmi adaptáció elérése. A testnevelés feladata a fizikai felkészítés és fejlesztés. 2007-ben dolgozta ki az akkori kormány a „Sporttal kapcsolatos stratégiáját”, amely irányvonalakat jelöl ki az egészséges életmód, a fizikai aktivitás, a hobbi és versenysport területeire a lakosság számára. Ennek következtében sikerült visszaszorítani a halálozási rátát a gyermekek és a felnőttek körében is. (Krasilshchikov és mtsai 2014)

Magyarország

13. ábra: Magyarország korfája a 2020-as adatok alapján
Forrás: Central Intelligence Agency

Magyarországot 9,8 millió főt számláló lakosság és előregedő társadalom jellemzi. A lakosság 13,6%-a 55 és 64 év közötti, valamint közel 19%-a 65 év feletti (13. ábra).

Bár a születéskor várható élettartam igen magas (76 év), az átlagéletkor 41 év és a népesség átlagosan 0,26%-kal csökken évente. Ez abból is adódik, hogy a nők átlagéletkora az első gyermekük születésekor 28 év, és átlagban 1-2 gyermeket vállalnak csak. Bár a kormány 7,4%-ot költ a GDP-ből az egészségügyre és az ezer főre jutó orvosok száma is 3,2%, az országban ezek eloszlása igen egyenlőtlen, nagy különbség mutatkozik a keleti és nyugati országrész között.⁵³

Az analfabéták aránya (0,9%) elenyésző, köszönhetően annak, hogy a magyar gyermekek átlag 15 évet töltenek az oktatási rendszerben, és a 2013-os adatok szerint a kormányzat a GDP 4,2%-át fordította oktatásra.⁵⁴

Az előző gyakorlathoz hasonlóan vizsgáljuk, hogy a magyar kormányok oktatáson belül a GDP hány százalékát költötték és költik az oktatás egyes szintjeire (14. ábra).

Ahogy az az ábránkon is látszik, 2003 óta az oktatásra fordított GDP folyamatosan csökken (5,8%–4,7%), ugyanez a tendencia figyelhető meg a középiskolákra fordított finanszírozásban is (2,7%–1,9%). Az általános iskolai ráfordítás némiképp kiegyensúlyozottnak mondható a GDP 0,7%–1,1%-át fordítjuk az általános iskolai képzésre.⁵⁵

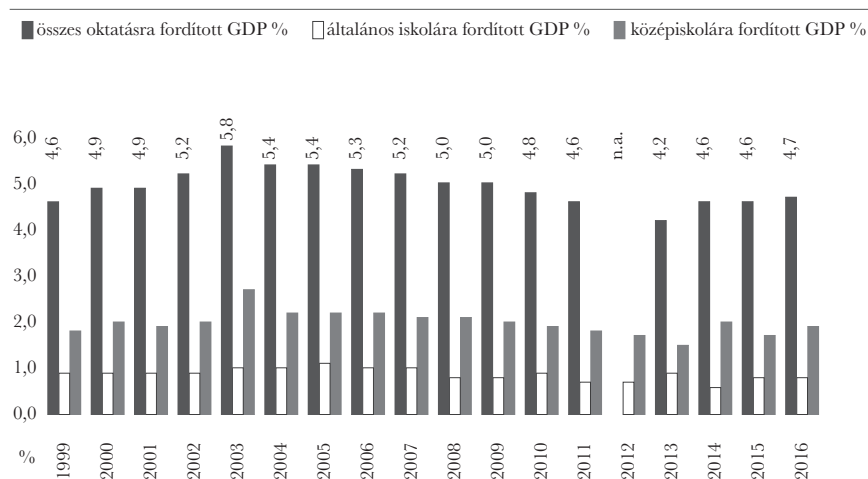
Korrupciós adatait tekintve Magyarországon a kormányzati adminisztrációban van a legnagyobb esélye a korrupciónak. Az adminisztrációban és a közszolgáltatásban ugyanis hiány van transzparenciából, és előfordul, hogy valamely szolgáltatás vagy engedély (pl. építési engedély) beszerzése könnyebben előmozdítható kenőpénz, illetve ajándék juttatásával. A rendőri egységeknél a jelentés szerint a korrupció kis kockázatot jelent, köszönhetően a folyamatos ellenőrzéseknek és átvilágításoknak.⁵⁶

⁵³ CIA World Factbook, Hungary, Forrás: <https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/geos/hu.html> (letöltés ideje: 2020.05.27.)

⁵⁴ Világbank adatbázis Forrás: <http://data.worldbank.org/indicator/SE.XPD.TOTL.GD.ZS?end=2013&locations=HU&start=1991&view=chart> (letöltés ideje: 2019.06.02.)

⁵⁵ UNESCO adatbázis Forrás: <http://data.uis.unesco.org/?queryid=181> (letöltés ideje: 2019.05.18.)

⁵⁶ Business Anti Corruption Portal, Report of Hungary Forrás: <http://www.business-anti-corruption.com/country-profiles/hungary> (letöltés ideje: 2019.05.28.)

14. ábra: Magyarország oktatásra fordított GDP-arányos költése 1999-2016
Forrás: UNESCO adatbázis, Saját szerkesztés

Mindazonáltal, ha figyelembe vesszük a Transparency International által minden évben közzétett korrupcióérzelési indexlista⁵⁷ eredményeit, Magyarország az 57. helyen áll (176 ország közül). Első hallásra nem tűnik rossznak az eredmény, viszont figyelembe kell venni, hogy az előző évekhez képest hét helyet csúszunk vissza, így Magyarország a közepesen korrump országok közé tartozik. Vizsgálhatjuk a mintánkban szereplő hat országot is ezen a listán elfoglalt helye alapján. Látható, hogy a legkevésbé korrump ország Malajzia (49 pont), ezután következik Magyarország és Románia (48 pont), Szerbia (42 pont), Ukrajna (29 pont), a legkorruptabb pedig Kenya (26 pont).

Magyarország sporteredményeit tekintve sportnemzet, mindez nem meglepő, ha a magyarok – Kemény Ferenc – modern olimpiai játékok megalakulásban betöltött szerepét figyelembe vesszük. A játékok 1896-os történetétől kezdve Magyarország 26 olimpián vett részt, összesen

⁵⁷ Transparency International honlap – korrupcióérzelési indexlista Forrás: https://transparency.hu/wp-content/uploads/2017/01/CPI2016_WorldMap-AndCountryResults_web.pdf (letöltés ideje: 2019.06.02.)

491 érmet szerezve.⁵⁸ A legfőbb sportágak, melyben a magyar sportolók remekelnek: úszás, öttusa, vízilabda, kajak-kenu, vívás, torna.

Az elmúlt években a kormányzat intézkedéseivel a sport területeit eddig nem tapasztalt mértékben támogatta. A sportra fordítható összegeket jelentősen növelte, elősegítve ezzel a tárgyi és infrastrukturális fejlődést, sőt az igazolt sportolók számát is. Minderre a sportfinanszírozás új formája, a TAO-támogatási rendszer adott lehetőséget. 2011-ben fogadta el az országgyűlés azt a törvénymódosítást, amely lehetővé tette a gazdasági szervezeteknek a sportegyesületek támogatását, nyereségadójukból. A TAO-val – társasági és osztalékadó – hat látványsportágat támogathatnak a szervezetek, amiért cserébe adókedvezményeket vehetnek igénybe. A hat látványsport a labdarúgás, kosárlabda, kézilabda, röplabda, jégkorong, vízilabda. A 2011-es bevezetés óta természetesen növekedett a támogatók köre, és azt is tudjuk, ha máshonnét nem, a híradásokból, hogy a TAO-támogatások közel 50%-a a labdarúgásba vándorol.

Összességében azt állapíthatjuk meg, hogy az új sporttámogatási rendszer alap gondolata jó és bizonyára a sport világa számára is hasznos, még akkor is, ha „csak” hat sportágat támogat, mert a támogatás révén létrejövő infrastruktúra széles körben használható és kihasználható. Ugyanakkor sok kérdést vet fel a támogatás rendszere. Többek között, az esélyegyenlőség nem valósul meg a sportágak és főleg a sportklubok között a támogatások folyósítása révén. Kérdéses az utánpótlás-nevelésre és az igazolt, regisztrált sportolók számának növekedése gyakorolt pozitív hatása. Megkérdőjelezhető továbbá, hogy az így épült létesítmények hogyan és miből tudnak rentábilisan működni.

Az elmúlt évtizedben az iskolai testnevelésnek a fiatalok testi fejlődésére és egészségére gyakorolt hatása felértékelődött, köszönhetően a társadalomban végbemenő gyors változásoknak. Vizsgálatok hatására egyértelművé vált, hogy az esetek többségében a fiatalok rendszeres fizikai aktivitása a testnevelésórákban merül ki. Így az oktatási rendszerben, a testnevelés oktatása vonatkozásában szemléletváltás következett be. Bevezetésre került a mindennapos testnevelés, amelynek hatásai a mai napig vitatottak.

A kormányzat másik, sport és nevelés szempontjából kiemelt intézkedése a mindennapos testnevelés rendszerének bevezetése. A sporttal történő

szocializáció a köznevelésben jellemzően a mindennapos testnevelés (sportágak oktatása) és az iskolai sportprogramok (sportági jellegű tevékenységek) révén valósul meg. Mára köztudott, hogy az iskolai testnevelés alkalmas a tanulók közötti társadalmilag meghatározott kulturális és szociális különbségek megszüntetésére is.

A mindennapos testnevelés jogi kereteit a Nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXCV. törvény (Nkt.) 27. §-a szabályozza, e szerint:

„(11) Az iskola a nappali rendszerű iskolai oktatásban, azokban az osztályokban, amelyekben közismereti oktatás is folyik, azokon a tanítási napokon, amelyeken közismereti vagy szakmai elméleti oktatás is folyik, megszervezi a mindennapos testnevelést legalább napi egy testnevelésóra keretében, amelyből legfeljebb heti két óra

a) a kerettanterv testnevelés tantárgyra vonatkozó rendelkezéseiben meghatározott oktatásszervezési formákkal, műveltségterületi oktatással,

b) iskolai sportkörben való sportolással,

c) versenyszerűen sporttevékenységet folytató igazolt, egyesületi tagsággal rendelkező vagy amatőr sportolói sportszerződés alapján sportoló tanuló kérelme alapján a tanévre érvényes versenyengedélye és a sportszervezete által kiállított igazolás birtokában a sportszervezet keretei között szervezett edzéssel,

d) egyesületben legalább heti két óra sporttevékenységet folytató tanuló kérelme alapján – amennyiben délután szervezett testnevelésórával ütközik – a félévre érvényes, az egyesület által kiállított igazolással váltható ki.”

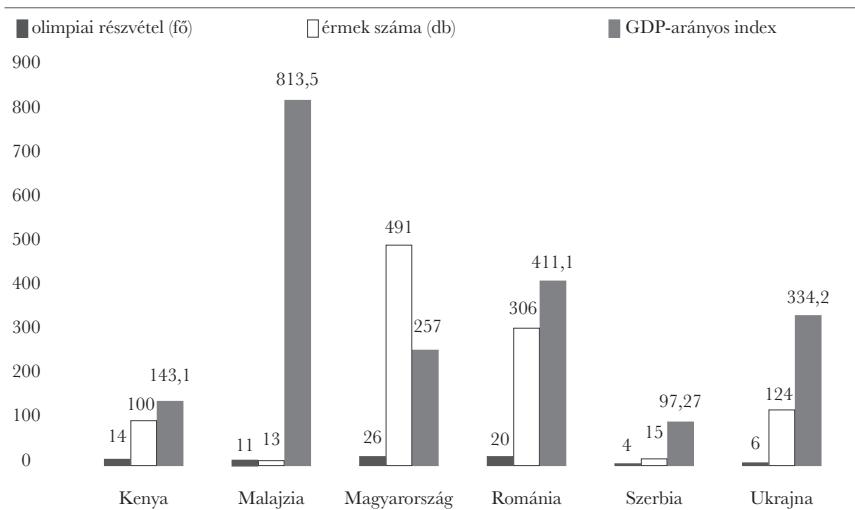
A mindennapos testneveléssel kapcsolatosan két kritikai megjegyzést kell tennünk. Egyfelől a mindennapos testnevelés megvalósulása a hazai oktatási intézmények tornaterem- és sportpálya-ellátottságának ismeretében minimum kétséges, másrészt a hazai tanórán kívüli sportfoglalkozások még erőteljesen versenycentrikusak, ami a „csak” sportolni, mozogni vágyók számára taszító lehet. Ez (is) összefüggést mutat a létesítményhiánnyal, mert elegendő tornaterem hiányában az utánpótlás-jellegű foglalkozások előnyben vannak a „sima” sportprogramokkal szemben. A tornateremhiányhoz elég csak végiggondolni, hogy a mindennapos testnevelés egy nyolcosztályos, osztályfokokként két évfolyamos iskola esetében napi 16 testnevelésórát jelent, amelyhez jellemzően egy tornaterem van.

A mindennapos testnevelés bevezetése mindenek ellenére jelentős mérföldkőnek tekinthető. A sport által átadható értékek közvetítése az

⁵⁸ Nemzetközi Olimpiai Bizottság honlapja – Magyarország
Forrás: <https://www.olympic.org/hungary> (letöltés ideje: 2019.05.18.)

oktatási rendszer keretein belül mindenképp szükséges és jó, olyan kulcskompetenciák fejleszthetők, mint az egészségtudatos életmódra nevelés, gondolunk itt a rendszeres fizikai aktivitásra éppúgy, mint az egészséges táplálkozásra. Mindezek természetesen a testnevelést mint tantárgyat egy új dimenzióba helyezik, ezzel együtt pedig még hangsúlyosabb szerep jut a testnevelőnek mint pedagógusnak, orientációs személynek is.

Kutatásaink során további érdekes adatokat találtunk, ugyanis a Topend Sport honlapon⁵⁹ készült egy kimutatás, illetve egy országok közötti rangsor arról, hogy az olimpiai játékokon valaha szerepelt nemzetek hogyan teljesítettek a GDP-jük arányában. Ebből a diagramból láthatók az általunk vizsgált országok eredményei, amelyek segítik olimpiai eredményességük és gazdasági teljesítményük alapján is az összehasonlítást (15. ábra).

15. ábra: A vizsgált országok olimpiai szereplése a GDP arányában
 Forrás: Topend Sports honlapja, Saját szerkesztés

A kenyai csapat eddig 14 olimpián vett részt, amelyeken összesen 100 érmet szerzett. A honlapról azt is megtudjuk, hogy Banglades az az ország, amely összehasonlításban a többi éremtelen országgal, a legnagyobb GDP-vel rendelkezik. Kenya az összes ország között a középmezőnyben végzett, az általunk vizsgált hat országban pedig csak Szerbiát előzte meg.

Malajzia eddig még nem szerzett aranyérmet egy olimpián sem, így a nemzetek közül az egyetlen olyan ország, amely 13 olimpián vett részt, és így a legtöbb érmet szerezte aranyérem nélkül, összesen 11-et. Az általunk vizsgált országok közül is neki a legmagasabb a GDP-arányos indexszáma.

Románia 20 olimpián 306 érmet szerzett, ezzel pedig a vizsgált országok közül a GDP arányában a második helyen végezett Malajzia után. Szerbia 4 olimpián 15 érmet szerzett, és a legkisebb GDP-arányos indexszámmal rendelkezik az olimpiák vonatkozásában. Magyarországot vizsgálva megállapíthatjuk, hogy a 257-es indexszámával a középmezőnyben helyezkedik el.

Elméleti hátterünk e fejezetéből kitűnik, hogy az általunk vizsgált országok merőben más gazdasági, társadalmi, szociokulturális közeget biztosítanak a felnövekvő generációk számára. Láthatjuk, hogy a sport, az egészségtudatos nevelés és az oktatási rendszerben betöltött szerepük fontos a vizsgált társadalmak szempontjából. A különbség elsősorban abban mutatkozik meg, hogy hol és mennyit költenek az egyes területekre. A fair play szellemiségének átadása, tisztességes, becsületes fiatalok nevelése mindenhol elsődleges szempont. A sport pedig mint nemzetegyesítő eszköz, személyiségformálás eszköze jelenik meg az egyes kultúrákban, hatalmas felelősséget róva ezzel a nevelés minden színterére.

⁵⁹ Topend Sports honlap: Országok rangsora a megszerzett érmek szerint a GDP arányában.
 Forrás: <http://www.topendsports.com/events/summer/medal-tally/all-time-comparison-gdp-all.htm> (letöltés ideje: 2019.05.18.)

FAIR PLAY A SZAKIRODALOMBAN

A következőkben áttekintjük munkánk központi fogalmának, a fair play-nek az eredetét, történeti fejlődését és a hozzá kapcsolódó eszmeiséget, szellemiséget. Bemutatjuk a bevezetésben is említett, két csoportra osztható, fair play témaköréhez kapcsolódó vizsgálatokat. Kitérünk a fogalom szerepére a sportban, különös tekintettel a versenysportra, illetve az általa közvetített erkölcsi értékekre. Fejezetünk végére tisztább képet kaphatunk a sport általi szocializáció fontosságáról és a fiatalok fair play szellemében történő nevelésének prioritásáról.

A fair play eredete és története

A fair play eredetét vizsgálva kettő alapvető megállapítást tehetünk, egyrészt beszélhetünk egy etimológiai megközelítésről, másrészt a fair play fogalmát és fejlődését történeti szempontból is vizsgálhatjuk.

A „fair” szó eredetét tekintve az óangol faeger szóból származik, jelentése gyönyörű, a „play” szó eredete a szintén óangol plega szóra vezethető vissza, amely a jelentése szerint play, azaz játék (Gillmeister 1993). A szóösszetételt tovább vizsgálva megállapítható, hogy a szó különböző nyelvekre történt fordítása során alakult ki a sokszínű jelentéstartalom. Ebből adódik munkánk egyik kutatói kérdése, mi szerint vizsgáljuk, milyen jelentéstartalmat tulajdonítanak a fiatalok a fogalomnak.

A tisztességes versenyzés gondolata lelhető fel Pál apostolnál, aki Timóteushoz írott levelében – az I. század közepén – a tisztességes versenyzés jellemzőjeként a szabályok betartását nevezte meg. „A versenyző is csak akkor nyeri el a babérkoszorút, ha szabályszerűen küzd.” (Szent Biblia, 2Tim 2,5). Természetesen kérdés, hogy a bibliai megfogalmazásban a szabályszerűség mögött milyen jelentéstartalom áll.

A „fair” szó eredetét egészen a IV. századig tudjuk visszavezetni, akkor német nyelvterületen volt használatos, mindvégig pozitív jelentéstartalommal bírt. A kifejezés megtalálható még a XVI. század elején egy Robin Hood-balladában is, de ekkor még nem kapcsolódott etikai felelősséghez (Renson, 2009).

A „fair play” szóösszetétel megjelenését és használatát Yildiran (2011) Jost (1973), Müller (1988) és Gillmeister (1988) nyomán a következőkép-

pen vezeti le: egyrészt a „fayre”, „fair” és „fair play” kifejezésekről nem lehet azt mondani, hogy a mai értelemben vett fair play előfutára lett volna, még akkor sem, ha a mai tágabb értelemben vizsgáljuk a fogalmat. Másrészt kiemeli a XV. század második felét, amikor a lovagi tornák szabályzataiban jelent meg a maihoz valamennyire hasonló értelemben a kifejezés, amikor 1467-ben Lord Tiptofte a „fayre Atteynt” szót (igazságosan és becsületesen győzni) és a „foule play” szót (úriemberhez méltatlan magatartás) használták.

A köznyelvben való megjelenése azonban William Shakespeare nevéhez fűződik. Kettő vagy több ember versenyben való részvételének kontextusában alkalmazta. Összekapcsolták az esélyegyenlőség megőrzésével és a lovagias gondolkodásmóddal. (Jost, 1973)

A szó eredete és megjelenése, valamint hétköznapi szóhasználatban való elterjedése után vizsgálnunk kell annak történelmi síkon, a sporttal közös kontextusban való megjelenését és fejlődését. Alapvetően két csoportra tudjuk osztani a fair play fogalmának szerepét az adott társadalmi közegekben. Egyrészt volt időszak – ezt a következőkben látni is fogjuk –, amikor már használták a kifejezést, de nem a mainak megfelelő jelentéstartalommal, a másik csoportba a modern értelmezés és annak az elterjedése tartozik.

A fair play szellemiségének megjelenését vizsgálva annak egyes elemei időben először a sporttal összekapcsolódva, az ókori olimpiai játékok kapcsán jelentek meg. Az olimpiai sportversenyek megadott szabályok között zajlottak, azok betartásáról és a szabálytalanságok megtorlásáról bírák gondoskodtak. A játékok kezdetén a sportolók ünnepélyesen megesküdtek arra, hogy betartják a szabályokat, így a fair play szellemiségét is szem előtt tartják (Wischmann 1962). Ma a hazánkat képviselő olimpiákon a játékokra való kiutazás előtt az ókori mintához hasonlóan esküt tesznek. Ezzel szemben Renson (2009) olyan sporttörténészek munkáira alapozva, mint Manfred Lämmer, Ingomar Weiler vagy David Young, azt mondja az ókori játékok és a körülötte lévő mítosz, miszerint a fair play fogalma innét ered, tévedés. A háborúban természetessé vált brutalitás sokkal jellemzőbb volt a játékokra, mint a másik fél tiszteletben tartása.

Tény, az ókori olimpiákon esélyegyenlőségről nem beszélhetünk, ennek egyik bizonyítéka, hogy a küzdősportok esetében például nem volt súlycsoportok szerinti besorolás, ebből adódik, hogy a legnehezebbek könnyedén tudtak győzni. Hadas (2003) szerint a jelentős különbség akkor vált észlelhetővé, amikor az ókori olimpiákon tapasztaltakat, miszerint

csak a véletlenül múltott egy-egy küzdelem kimenetele – tekintve, hogy súlyos sérülések, nem ritkán halálesetek is történtek –, felváltotta a modern, a mai fair play elveinek megfelelő, a sporteseményeken az erőszak kontrollálására standardizált eszközök alkalmazása.

Történelmi síkon továbbhaladva a középkori lovagi tornákat kell kiemelnünk, amelynek meghatározó eleme volt a „lovagias” viselkedés, ez több szempontból megfelel a fair play szellemiségének, hiszen jelen van benne az esélyegyenlőség, például a fegyverzet tekintetében, ugyanis ugyanabban a fegyvernemben harcoltak egymás ellen, az ellenféllel való tisztességes bánásmód, a szabályok és megállapodások betartása. A lovagi tornák fair play szemléletével azonban nem egyeztethető össze a lovagok alárendeltsége, valamint a nézők elfogultsága, melyek egyértelműen befolyásolhatták a küzdők teljesítményét. A fair play szellemisége jellemzően a lovagi életformában is megjelent. Ezt bizonyítja a hét lovagi erény (lovaglás, vívás, nyilazás, úszás, vadászat, éneklés, sakkozás) elsajátításának prioritása, amelyek együttesen szolgálták a test és a szellem fejlődését, fejlesztését. (Yildiran, 2011) A lovagi tornákon megjelenő sportszerű magatartás megléte akkor kelt bennünk kételyeket, amikor a lovagi tornák győzteseinek jutalma már nemcsak a király hadseregében való megjelenés és erkölcsi elismerés volt, hanem – akkori értékrend szerint – komoly anyagi haszon is.

A későbbi századokban a bajvívás, majd később a párbajok is egyértelműen tartalmazták a fair play szellemiségére utaló jegyeket. A szabályok betartására bíró ügyelt, a párbajkodex pontosan meghatározta a folyamatot. A párbajban tanúsított viselkedés alapjaiban befolyásolta a társadalmi megítélést (a párbaj alapvetően tiltott volt, de a becsületbeli ügyek bevett elintézési módjának számított). Az évszázadok során a párbaj intézménye is jelentős változáson ment keresztül, már nem az ellenfél halála, csak annak megsebesítése volt a cél, ezzel párhuzamosan pedig egyéb tényezők (lovagias férfiasság, esztétikum, elegancia) szerepe növekedett (Hadas, 2003).

A szókapcsolat sportkontextusban a XVII–XVIII. században terjedt el, dominanciája a XIX. században alakult ki (Jost, 1973). Ki kell emelnünk, ahogy Loland (2002) is teszi, a XVIII. és XIX. század fordulóját, amikor is a sport a bentlakásos iskolák (Eton, Harrow, Rugby, Oxford, Cambridge) meghatározó elemévé vált. A pedagógusok felismerték, hogy a sportokon, pontosabban a csapatsportokon keresztül hatékonyabban fejleszthetők bizonyos emberi képességek (pl. csapatszellem, együttműkö-

désre való készség), ezért a labdarúgás és a krikett szerepe, népszerűsége megnőtt, az iskolai versenyek, bajnokságok az iskolai élet meghatározó elemei lettek. Sőt, motivációs eszköznek is használták a sportfoglalkozásokat, így a sport a testnevelés mellett a személyiség fejlesztésének eszköze is lett. A sport és ezáltal a fair play fogalma a hétköznapi életben is teret nyert, bekerült az angol úriember (gentleman) viselkedési kódexébe, és illeszkedett a mindenkorai szükségletekhez és elvárásokhoz. A tisztességes cselekedet az élet minden területén követendő értékévé vált.

Wilke (2009) rávilágít, hogy a fair play az angol etika alapjának tekinthető, a sportpályák pedig az etikai oktatás színtereinek, ennek során nemcsak a sportbéli szempontokat alakították a modern sporthoz, hanem a fair play egy önálló fogalommá nőtte ki magát. A fogalom mára közismertté vált, és az élet szinte minden területén alkalmazzzák, hangsúlyozzák a fair play szabályainak betartását a sporton kívül a politikai életben, gazdasági életben és a hétköznapi életben egyaránt. Ennek megfelelően érdemesnek tartjuk megvizsgálni a fogalom kapcsán azt is, hogy milyen normarendszerrel rendelkezik a fair play, és milyen erkölcsi értékeket közvetít.

Egyetértünk Papp (1988) megfogalmazásával, miszerint minden sporttevékenység egy erkölcsi normarendszert feltételez, ezek jellemzően játékszabályokként jelennek meg. A fair play univerzális normarendszer, amely nemcsak sportágaktól, de a sporttevékenység formájától is független, és ahogy korábban is említettük, az élet minden területére alkalmazható. Míg a játékszabályok a játékhoz szükséges alapvető ismereteket és feltételrendszert rögzítik, addig a fair play arról ad felvilágosítást, hogyan lehet/érdemes játszani, nyerni vagy veszíteni. Eredendően a sportoló mint embereszmény jelenik meg. Azon túl, hogy fizikai kiválóság, az erkölcsi ítélőképessége is magas szinten áll, ezzel példát mutatva a társadalom minden tagja számára. A fair play normarendszerének elfogadása és maradéktalan betartása hivatott biztosítani a sport tisztaságát.

A fair play elemeit Prisztóka és Papp (1995) a következőképpen rendszerezi:

- becsületesség, lojalitás, méltóságteljes viselkedés,
- a partner, ellenfél tisztelete (nélküle nem lenne játék),
- a bíró döntésének elfogadása, vele való együttműködés,
- győzelemre törekvés csak játékkal, tisztességtelen eszközök elutasítása,
- győzelem és vereség méltósága,
- tartós emberi kapcsolatok kialakítása,

- írott és íratlan szabályok betartása,
- jogtalan előny elvetése,
- közösségi magatartás,
- társadalmi tulajdon megbecsülése, védelme,
- jogos nemzeti érzés, önbecsülés,
- hazánk hírnevének elmélyítése, növelése.

A fair play fogalmához többek között olyan jelzőket kapcsolnak a szerzők, mint a lojalitás, becsületesség, elfogadás (az ellenfél, csapattárs, szabályok vagy bírói döntés). Mindez feltételez egyenlő esélyeket és esélyegyenlőséget is, amelynek megjelenése a sport területén sem valósul meg maradéktalanul.

Forray és Varga (2011) megfogalmazásában az „esélyegyenlőség elsősorban az egyenlő hozzáférés azonos módon való biztosítását (más szóval az egyenlő bánásmódot) jelenti. Így lehet megelőzni, hogy embercsoportok kirekesztődjenek a különböző lehetőségekhez való hozzáférésekből. Az egyenlő esélyek biztosítása ezen is túlmutat. Azt mondja ki, hogy a valódi esélyegyenlőség létrejöttéhez szükséges olyan feltételek megteremtése, melyek nemcsak látszatra, hanem eszközökkel támogatottan teremtik meg a hozzáférést.”⁶⁰

A sport területére visszakanyarodva, sok szempontból nem beszélhetünk egyenlő esélyekről, gondoljunk csak arra, hogy pl. a nők évszázadokon keresztül ki voltak zárva mindennemű sporttevékenységből, vagy a lovagi tornán csak lovagok vehettek részt, sőt bizonyos sportok csak az arisztokrácia számára voltak úzhetők. Napjainkra ezen a téren sok minden megváltozott, de vannak még problémák. Ilyen probléma például, hogy a szegények, a társadalom alsóbb rétegei – akik között ugyanannyi tehetség van, mint a magasabb státuszú rétegek tagjai között – nem vagy csak nehezen jutnak egyáltalán sportolási lehetőséghez (hozzáférés, anyagi és időbeli korlátok, ismeretek hiánya), de említhetjük a nők és a különböző etnikumok helyzetét is. A fair play szellemében tehát törekedni kell az egyenlő esélyek biztosítására, ugyanakkor ezek megvalósulása több területen még várat magára.

⁶⁰ Forrás: http://janus.ttk.pte.hu/tamop/tananyagok/inkluzio_a_felsooktatásban/eslyegyenlsg__mltnyossg.html (letöltés ideje: 2017.04.23.)

A fair play fogalma

Mit jelent a fair play? A kérdés munkánk központi eleme, így nem mehetünk el mellette anélkül, hogy kísérletet ne tegyünk a fogalom meghatározására, tesszük mindezt természetesen a rendelkezésre álló szakirodalom alapján. A bevezetésünkben úgy határoztuk meg a fair play fogalmát, mint ami egyszerre jelenti a szabályok mentén való cselekedetet, a másik fél és saját magunk, valamint a szabályok (itt nemcsak a sportbeli játékszabályokra, hanem a társadalmakban uralkodó eszme- és norma-rendszer szabályaira is gondolunk) tiszteletben tartását. Kétségtelennek tartjuk, hogy mindennek egyik, eddig legjobb terepe a sport (volt). Mára azonban nem az egyedüli és egyetlen közvetítő közegként tartjuk számon. A fogalmat tovább vizsgálva szeretnénk leszögezni azt a tényt, habár a világ minden táján – feltételezhetően – ismerik a fogalmat, egységes meghatározás nincs rá, így mi is csak szemezgetünk és összevetünk az időbeliség rendezőelvét figyelembe véve.

A fair play fogalma az ICSPE (International Council of Sport and Physical Education) által 1964-ben rögzített Sportkiáltvány (Declaration on Sport), majd az 1974-ben elfogadott Fair Play Charta által „intézményesült” a sportéletben. A kiáltvány előszavában Philip Noel Baker, az ICSPE Nobel-békedíjas akkori elnöke többek között a következőket írja: „A fair play elve pedig valamennyi sportverseny lényege, ugyancsak alapvető jelentősége van mind a hivatásos, mind az amatőr sportban. Nemcsak a szabályok szigorú tiszteletben tartását követeli meg, hanem belsőjük és szellemük örömteli és spontán fogadását is. Ez a fogalom tartalmazza mind az ellenfél, mind a saját magunk tiszteletben tartását. A fair play elve nélkül a sportversenyek megalázóvá és lealacsonyítóvá válhatnak az abban részt vevők számára. Ha a galád praktikák, amely sajnos még ma is sokszor előfordulnak a nemzetközi és világversenyeken, tovább terjednének, a sport mint nevelő eszköz, mint a kikapcsolódás és a csoportos szórakozás formája, mint a népek közötti megegyezés tényezője visszavonhatatlanul elveszítené értékét.” (pp.5–6.) Az 1964-es megfogalmazásban már előkerül a „galád praktikák” terjedése, és a velük járó aggályok. Ha megvizsgáljuk, hol tartunk most – 53 évvel később –, érzékelhetjük, szinte nincs világverseny, ahol nem derülne ki sportolóról a tiltott szerek használata. A dopping és a tisztességtelen eszközök elterjedésének hátterében azt gondoljuk, hogy a pénz és a győzelemmel megszerzhető extraprofit áll, amely felülírja a fair play szellemiségét.

Ugyanakkor nem hagyhatjuk figyelmen kívül a média szerepét. Ahogy korábban is kifejtettük, a sportolók ma már nemcsak sportolók, sok esetben médiasztárok, rosszabb esetben celebbé válnak. A különbség a kettő státus között, hogy a celeb mögött már nincs szakmai teljesítmény, különböző botrányok által kerül reflektorfénybe, amely anyagi haszonnal is jár. Tehát mindez együtt jár/járhat az egyensúly megbomlásával, a sport és a sportteljesítmény háttérbe szorul.

A fair play szellemében történő viselkedést Lenk (1964) két részre osztotta, megkülönböztetett formális és informális fair play-t. Formális fair play alatt érti a játékszabályok elfogadását és betartását, valamint a felettesek – itt a bírókra, edzőkre kell gondolnunk – döntésének tiszteletben tartását. Az informális fair play egy „lovagias” hozzáállás, egy attitűd, amely az ellenfél és a játékvezető tiszteletén alapul (Lenk, 2000). Azt mondhatjuk, hogy a formális fair play elsősorban külső kontrollon alapul, míg az informális fair play elsősorban belső kontroll, belső indíttatás eredménye. Előbbi írott szabályokon nyugszik, ellenőrizhető és számon kérhető, a kihágások büntethetők, utóbbi íratlan szabályokon alapul, így nehezen kérhető számon és nehezen büntethető, azonban céltudatos, következetes nevelés útján a személyiségbe beépíthető.

A fair play fogalmát tovább vizsgálva Hogan (1973) megközelítéséhez jutunk, aki a fogalmat először kapcsolja össze az erkölccsel és a társadalmi értékekkel, amelyek a sportban kiemelt jelentőséggel jelennek meg. Ebből következik, hogy a sportolók viselkedését és az erkölcsi tartásukat a sportban tanult normák, sportszabályok határozzák meg. Hofmann (1990) továbbmegy, feltételezi, hogy az empátia szoros kapcsolatban van a legtöbb erkölcsi elvvel, ezáltal hatással van az erkölcsi ítéletkézésre és következtetésre, így a testnevelés során elnyert empatikus készségek meghatározók lehetnek a fair play viselkedés kialakításában.

A kérdés csupán az, hogy minden esetben a fair play szellemiségének megfelelő normák tudatosulnak a fiatalokban, sportolóknak, vagy a cél – jelen esetben a győzelem, a győzelem által pedig a remélt anyagi haszon – szentesíti az eszközt.

Keating (1995) megfogalmazása szerint „a fair play egyfajta morális kód, mely végig vezeti a magatartást a sportban”. Tehát a fair play kifejezése alatt egy sor szociomorális értéket érthetünk, melyek a sporton keresztül kerülnek átadásra (p.147.).

A fair play kifejezés magában foglal több társadalmi és morális értéket, melyek alkalmazhatók a sportra és a testnevelésre. Olyan alapelveket foglal magában, mint hogy

- tiszteletben kell tartani a játékszabályokat, valamint a különböző bajnokságok, tornák szabályzatát,
- minden erőfeszítést meg kell tenni az ellenféllel, a játékvezetőkkel és a mérkőzésen részt vevő minden más személlyel (nézőkkel, csapatvezetőkkel, a média képviselőivel) szembeni sportszerű magatartás érdekében,
- a mérkőzés minden résztvevőjét ösztönözni kell, hogy a viselkedési szabályokat betartsa, ennek megfelelő magatartást tanúsítson a mérkőzés előtt, alatt és után, bármi legyen is a mérkőzés eredménye és a játékvezető döntése.

A fair play Butcher és Schneider (1998) szerint „az a nézet, melyet a sportnak használnia kellene annak érdekében, hogy megtanítsa a pozitív társadalmi értékeket...”.

Vallerand, Briere, Blanshard és Provencher (1997) szerint a fair play „az általános erkölcsi vagy társadalmi értékek egy része, melyet a sporton és fizikai tevékenységen keresztül tanítanak”. (p.1.)

Az Európai Sport Charta és a Sport Etikai Kódexe a fair play-t helyezi a sportélet fókuszába. Kimondja, hogy a fair play etikai elvei szerves részei minden sporttevékenységnek, azok nem önkéntes választáson alapulnak, hanem egyetemes érvényűek. Kiemelt figyelmet fordít az esélyegyenlőségre, valamint a fiatalok és a gyermekek – a jövő felnőttjei és sportolói – sportszerűsége való nevelésére. Értelmezésében a fair play több mint a szabályok betartása, benne foglaltatik a barátság, a tisztelet, a fair play nemcsak viselkedés, hanem gondolkodási mód is, amely elutasítja a csalást, a doppingot, az erőszakot, a zaklatást, a kizsákmányolást, a korrupciót. Egyértelműen pozitív fogalom, amely mind az egyén, mind a társadalom szintjén elősegíti a fejlődést. A sportot széles társadalmi összefüggésben értelmezi. A fair play elterjesztésében meghatározza a kormányzatok, a sportszervezetek, valamint az egyén feladatait és felelősségét. (Európa Tanács, 1992/2001)

Loland (2002) szerint a sportversenyeket tekinthetjük szabályok alkotta fizikai gyakorlatoknak, amelyekben a szabályok határozzák meg azt a keretet, amelyben a gyakorlatok folynak. A szabályok meghatározzák azt, hogyan lehet/kell nyerni, de nem adnak támpontot arra nézve, hogyan kell sikeresen, tisztességesen versenyezni. Ez utóbbihoz szükséges egy

közös szellemiség, egy kommunikáción alapuló közös értékrend, mint amilyen a fair play.

Az ókori görögök óta folyamatosan él a köztudatban, hogy a versenysportok erősítik a jellemet. A Kislexikon definíciója alapján a jellem (=karakter): „a személyiség „magva”. Az egyénnek azok a – viszonylag – állandósult tulajdonságai, amelyek rányomják bélyegüket minden megnyilvánulására és kifejezik viszonyát a világhoz, a többi emberhez. A jellem meghatározza a cselekvést, a magatartást. Az ember jelleme szoros kapcsolatban van a világnézetével, és a jellemet nem az egyes tettek határozzák meg, hanem az ember általános életvitele, az egész élete.”⁶¹ Light (2006) úgy véli, a versenysport aláássa a pozitív jellemet (csalások, agresszió, tiszteletlen viselkedés, korrupció). A versenysport elősegítheti a perspektíva felvételét, ugyanakkor gátolja az empátia kialakulását (a küzdő nem sajnálhatja ellenfelét...). Konklúzióként azt mondhatjuk, hogy minden sportban ott van a lehetőség, hogy fejlessze a jellemet, feltéve, ha megfelelő keretek és vezetés jellemzi azt.

Yildiran (2012) a fair play fogalmánál a sportolók erőfeszítését emeli ki, hogy betartsák a szabályokat tudatos, meghatározott és következetes módon a verseny során, még akkor is, ha a körülmények ezt megnehezítik. Elvárható a sportolótól, hogy utasítson el bármely igazságtalan előny használatát annak érdekében, hogy fenntartsa az esélyegyenlőséget, és ne lássa az ellenfeleit ellenségnek, hanem inkább értékelje őket egyénként és partnerként, akik ugyanolyan jogokkal rendelkeznek, és ugyanúgy szükségesek a játékhoz, mint ők maguk. Látható, Yildiran is a versenysport oldaláról közelíti meg a fogalmat.

Ezzel szemben Győr (2014) minden játékra kiterjeszti a fogalmat. Erendendően a tiszta, a szabályokat betartó játékot, a játékban részt vevők (társak, ellenfelek, bírók, szurkolók) tiszteletét, a csapatszellemet és lojalitást értjük alatta, magyarul leginkább a sportszerűség fedi le jelentését. Laczkó és Rétsági (2015) szerint „a fair play a sport belső informális erkölcsként működik, amelynek betartását elvárják a terület szereplőitől akkor is, ha ezek formálisan nem szabályozottak (...). A többi társadalmi alrendszerben sokkal kevésbé elvárt és elfogadott a fair eljárás szelleme, mint a sportban” (p.14).

A sportban és a versenysportban az elmúlt évtizedekben a fair play szellemisége kihalni látszik. Már Orwell (1945) is megfogalmazza az élsport

61 Forrás: http://www.kislexikon.hu/jellem_a.html#ixzz414IavUwp
(letöltés ideje: 2019.08.02)

problémáit. „A komoly sportoknak semmi közük a fair play fogalmához. Telve vannak gyűlölettel, féltékenységgel, kérkedéssel és a szabályok figyelmen kívül hagyásával, valamint az erőszak tanúságának szadista örömeivel, más szóval ez egy háború lövések nélkül.” Prisztóka és Papp (1995) hasonló megállapítást tesznek, szerintük a háttérben a sport és az üzlet mind erősebb összefonódása áll, melynek eredményeképpen a teljesítmény és az annak eredményeként megjelenő profit elsődleges. Mindent összevetve a sportszerűség azonban nem lehet gátja az eredményességnek.

A fair play-ről és a becsületességről rengeteg írás született az utóbbi évtizedben, ám minél fiatalabb a publikáció, annál feltűnőbb a belenyugvó hang. Az élsportban, ahol a sikerért halcolnak, úgy tűnik, kényszerű trend lett az erőszakosság és kialakultak a csaló stratégiák. Minél magasabb a nyomás a rendszerben, minél nagyobb a siker egy díj után, annál reménytelenebb a helyzet, és tehetetlenül hatnak a megállapodások a tiszta sportért, valamint a felhívások a szabályos játékért és a becsületességért (Wilke, 2009).

Hasonló kételyeket fogalmaz meg Doty (2006), aki úgy véli, a sport jelen állapotában egyáltalán nem építő jellegű, hiszen a csalás, a dopping, az erőszak és a tisztelatlenség már megszokott, csaknem elvárt kísérői a sportéletnek. Úgy véli, a sport jellemfejlesztő hatása csak akkor érvényesülhet, ha – a sport bármely szintjén – strukturált környezet és pontosan meghatározott célok mentén működnek a programok.

Ezen a gondolatsíkon maradva Földesiné–Gál–Dóczy (2010) kiemelik, hogy megnövekedett a különböző súlyos etikai vétségek és szabályszegések száma, szinte minden évre jut egy-egy nagyobb bundabotrány vagy doppingügy. Az élsportra a szélsőséges eredményhajszolás jellemző, a mindennapokban a sport szerepe inkább a szépség kultuszához kötődik. A sportra általánosan jellemző sikercentrikusság eredményeképpen elterjedt a különböző teljesítményfokozó szerek alkalmazása. Ez a jelenség nemcsak a sport terén jellemző, a szellemi teljesítmény fokozására, a jobb közérzet biztosítására is léteznek kemikáliák. A sportolókkal szemben állított, a „tiszta sportra” vonatkozó társadalmi elvárás ereje gyengülni látszik. A doppingszerek használata ellen szigorú szabályozás van érvényben, a legtöbb országban a dopping bűncselekménynek számít. Az erőszak alapvetően tiltott, ugyanakkor vannak olyan sportágak és olyan helyzetek, amikor az agresszív megnyilvánulások elfogadhatók. A sportfogadás velejárója a korrupció, amely nemcsak a fair play szabályait sérti, hanem anyagi kárt is okoz.

Látható, önmagában a jogi szabályozás nem képes megfékezni ezeket a negatív tendenciákat, csak a sportolók, edzők, pedagógusok, sportvezetők megfelelő erkölcsi hozzáállása és összefogása segíthet a helyzeten (Laczkó, Rétsági, 2015).

Az erőszakos és a tisztességtelen versenyzői magatartás ellen való hatékony fellépés, a fair play eszméjének és mondanivalójának megőrzése és népszerűsítése érdekében hozta létre 1963-ban az UNESCO Nemzetközi Testnevelési és Sport Tanácsa, valamint a Nemzetközi Sportújságíró Szövetség a Nemzetközi Fair Play Bizottságot, melynek célja a fair play eszméjének világméretű terjesztése, a sport és az oktatás területén foglalkozó nemzeti és nemzetközi szervezetekkel történő együttműködés, főként a versenysport területén (Győr, 2014). A bizottság céljai között szerepel, hogy ráirányítsák a figyelmet arra, hogy nem a győzelem a fontos, hanem a tisztességes játék – aminek a gyakorlat sokszor ellentmond.

Munkánk szempontjából a fair play fogalma egyszerre jelenti a szabályok mentén való cselekedetet, a másik fél és saját magunk, valamint a szabályok (itt nemcsak a sportbeli játékszabályokra, hanem a társadalmakban uralkodó eszme- és normarendszer szabályaira is gondolunk) tiszteletben tartását. Kétségtelen, hogy mindennek egyik, eddig legjobb terepe a sport (volt). Mára azonban nem az egyedüli és egyetlen közvetítő közegként tartjuk számon.

Mind a családoknak, mind az oktatási rendszer szereplőinek komoly szerepe van, hogy a felnövekvő generáció érték- és normaitétele kialakuljon. Cél lehet, hogy a fair play szellemében való cselekedet az élet minden területére kihasson és egy belső, természetes késztetés/ösztönné váljon, ezzel beépülve a fiatalok jellemébe.

Bár a fair play fogalma sokszor összemosódik a sportszerűség fogalmával, kettő különálló fogalomról van szó, annak ellenére, hogy vannak közös pontjaik.

Zsolt (1983) szerint, aki sportszerű, az bemutatja az írott és íratlan erkölcsi szabályokat, normákat, nem csap be senkit, nem alkalmaz tisztességtelen eszközöket másokkal szemben. Vallerand, Briere, Blanshard és Provencher (1997) meghatározása szerint a sportszerűség úgy definiálható, mint a szabályok, bírók, társadalmi normák és az ellenfél tisztelete, valamint a

sportág iránti elkötelezettség és a sportban való részvétellel kapcsolatos negatív viselkedésformák viszonylagos hiánya.

Összességében elmondható, hogy a fair play definiálása igen széles skálán mozog, de van közös pont a meghatározásokban. A fogalom a sportból ered, de nemcsak egy fogalom, amely szoros kapcsolatban, összefüggésben van az erkölccsel, empátiával, sportszerűséggel, mások tiszteletben tartásával, hanem egy filozófiaként is felfogható. Mára az élet minden területén jelen van a fair play fogalma és szellemisége.

A fair play-hez kapcsolódó kutatási eredmények

A nemzetközi szakirodalomban fellelhető, fair play-hez kapcsolódó kutatások – ahogy bevezetésünkben is említettük – két nagy csoportra oszthatók. Egyrészt kidolgoztak egy-egy fair play programot, melyben különböző korosztályokat, sportolókat és nem sportolókat vizsgáltak. Mérték a fair play-hez való hozzáállásukat a program elején és végén. A másik csoportba azok a kutatások tartoznak, melyben erkölcsi ítélethozatali képességet és annak fejlődését mérték a sport által. Mindegyik esetben abból a nézetből indultak ki a szerzők, hogy a sport pozitív irányba befolyásolja a jellemet, valamint meghatározó szerepe van az erkölcsi fejlődésben, ezáltal sportszerű magatartást alakít ki.

Az első, általunk szakirodalomban fellelt fair play kutatás Hall (1986) nevéhez fűződik, aki az erkölcsi/morális érvelés és ítélethozatal szintjét mérte. 65 egyetemi kosárlabdázóval végzett el vizsgálatot, kontrollcsoportként pedig nem sportoló főiskolai hallgatókat választott. Eredményként megállapította, hogy a sportolók alacsonyabb pontszámot értek el, mint nem sportoló társaik.

Hasonló vizsgálatot végzett Bredemeier és Shields (1986) 30 kosárlabdajátékos férfi és nő morális érvelését vizsgálta, szemben 10 nem sportoló egyennel. Az eredmény változatlanul azt mutatta, amit Hallnál is, hogy a sportolók jelentősen alacsonyabb pontszámot értek el a teszteken. Egy követéses vizsgálattal egészítették ki eredményeiket, mikor is 20 úszót vontak be a mintába, és arra a következtetésre jutottak, hogy nincs különbség a morális érvelés fejlettségében az úszók és a nem sportolók között.

Később Stevenson (1998) nagyobb mintán végzett vizsgálatot, 213 él-sportoló és 202 nem sportoló diákot mért. Az él-sportolókat kettő csoportra osztotta, csapatsportolókra és egyéni sportolókra. Az eredményekből kiderül, a nagyobb mintán elvégzett kutatás eredménye is megegyezik Hall (1986) és Bredemeier és Shields (1986) eredményeivel, tehát a legalacsonyabb pontszámot az erkölcsi ítélethozatali mérésben a csapatsportban sportolók produkálták.

Ezen eredményekre Rulmyr (1996), aki középiskolásokat mért, valamint Proios és munkatársai (2004) rácafoztak, vizsgálatukban nem találtak különbséget a sportoló és nem sportoló fiatalok morális érvelési érettségében, azonban különbségek mutatkoznak abban, hogy tanulmányaik melyik szintjén állnak a fiatalok. Proios és munkatársai (2004) vizsgálatukat csapatsportolókkal végezték. Összesen 510 sportoló, köztük labdarúgó, kézilabdázó és kosárlabdázó vett részt a felmérésben. Eredményként elmondható, hogy nem találtak különbséget az erkölcsi érvelés érettségében azzal összefüggésben, hogy a sportolók melyik sportágból érkeznek.

Összességében a vizsgálatok eredményei éppúgy bizonyítják, mint nem, hogy a csapatsportban sportolók erkölcsi fejlődése messze elmarad az egyéni sportolókétól és a nem sportolókétól. Priest, Krause és Beach (1999) megközelítése újításnak számított, ugyanis a korábbiakkal ellentétben longitudinális vizsgálatot végeztek, és az eredmények alapján felhívják a figyelmet az egyetemek közötti bajnokságban részt vevő sportolóokra és sportszerű magatartásukra. Megállapításuk szerint 4 év alatt az egyetemközi versenyek és a győzelemmel járó pozitívumok/előnyök negatív hatással vannak a sportszerű magatartásra. Számos egyéb befolyásoló tényezővel nem számoltak azonban a kutatók, ilyen például, hogy milyen tanulmányi átlaggal kerültek be a felsőoktatási intézményekbe a sportoló hallgatók. De azt gondoljuk, érdemes lenne tisztázni azt is, milyen sportolói múlttal rendelkeznek pontosan, milyen instrukciókat kapnak edzőiktől, ezenkívül a demográfiai adatok sem tisztázottak.

Meg kell említenünk Popescu és Masari (2011) vizsgálatát, akik közvélemény-kutatást végeztek 40 sportolóval (atléta, baseballjátékos, evezős, kézilabdázó és röplabdázó) a fair playhez való hozzáállásukat mérve. Az alanyok 17–25 év közöttiek voltak, 17 fő nő és 23 fő férfi. Kapcsolatot kerestek az általános fair play, verseny közbeni fair play és a morális értékek között az edzéseken és versenyhelyzetben. Eredményeikből arra a következtetésre jutottak, hogy a fair play magatartás nemtől független. Azonban nem független a sportban eltöltött évektől, ugyanis jobban tel-

jesítették a felmérésben a már felsőoktatásban tanulók. A korábbiakban bemutatott eredményekkel – miszerint a csapatsportot űzők morális érzékelése alacsonyabb az egyéni sportokban jeleskedőkénél – ellentétes eredményeket mutat a két kutató vizsgálata. Az eredmények arra engednek következtetni, hogy a csapatban sportolókra a sportszerű viselkedés jellemzőbb, mint az egyéni sportolókra. Megállapítható továbbá, és megerősíti a korábban általunk említetteket – miszerint a sportban elsajátított értékek és magatartásformák az élet minden területére transzferálhatók –, a vizsgálat azon eredménye, miszerint a sportban etikusan, fair play szabályait betartó, normakövető sportolók a magánéletüket is ezen szellemiségnek megfelelően élik.

A fair play kutatások egy érdekes területét képezik a serdülőkorúak körében, a versengés témakörében végzett vizsgálatok. A versengés tekintetében a kamaszkor kiemelt fontosságú időszak, amelyben a versengés szerepe megnő, a kortárs csoport és a sportszerűség fontosságával egyetemben. A kutatások eredményei alapján tudjuk, hogy

- a csoportból való kizárás egyik leggyakoribb oka a szabályok be nem tartása,
- a személyközi problémák során több alternatív lehetőséget alkalmazó kamaszok több együttműködési és versengési stratégiát működtetnek társaik körében,
- azok a diákok, akik hatékony problémamegoldó stratégiákat alkalmaznak, kedveltebbek,
- a kedveltebb diákok frusztrált vagy versenyhelyzetekben kevesebb agressziót mutatnak, mint nem kedvelt társaik (Kasik, Guti, 2015).

Ezzel van kapcsolatban az az asszociációs vizsgálat, amelyet Pinczés és Pressing végeztek (2015) kamaszok versengéssel kapcsolatos attitűdjét vizsgálva. A kutatásban összesen 400 fő vett részt, átlagéletkoruk 17,96 év volt. Közülük 200-an eredményes versenyzők, 200-an pedig hasonló képességű, de eredménytelen versenyzők. A kapott eredmények azt mutatják, hogy az eredményes versenyzők komplexebben és pozitívabban viszonyulnak a versengés, győzelem, veszteség fogalmához. Asszociációikban hangsúlyosabb a versengés motivációs aspektusa, valamint a pozitív érzelmek, a versengésre és a győzelemre adott asszociációk egyaránt fókuszálnak az eredményre és a folyamatra, míg a nem eredményes versenyzőkre inkább az eredményorientált gondolkodásmód jellemző.

A tanulmányok második csoportja a fair play témakörében egy-egy konkrét program köré épült. Hassandra, Goudas, Hatzigeorgiadis és Theodorakis (2007) által végzett kutatás eredményei igen kecsegtetőek. A vizsgálat célja volt egy, a fair play elveit hirdető intervenció program eredményességének felmérése olyan iskolákban, ahol az utánpótláskorú fiatalok tanulnak. Négy általános iskolából 126 ötödik osztályos diák vett részt a kutatásban, 66 a kísérleti csoportban, 60 pedig a kontrollcsoportban. Az eredmények mind a négy vizsgált dimenzióban jelentős javulást mutattak, így a megfigyelt fair play magatartásban, az osztálytermi támogatásban és autonómiában, a játékhoz való hozzáállásban és a kísérleti csoport belső motivációja terén is. A követéses vizsgálat eredményei megmutatták, hogy az elért eredmények a program vége után még két hónapig megmaradtak. Általánosságban elmondható, hogy a fair play intervenció azonnali és hosszabb távú hatással is volt a diákokra (Hassandra, Goudas, Hatzigeorgiadis és Theodorakis, 2007). A kutatás fontosságát adja az a megállapítás is, melyet Bredemeier és Shields (2006) tettek. Miszerint testnevelési környezetben a fair play magatartás fejleszthető, de az élsportban a sportolók viselkedését az edzőktől kapott instrukciók nagyban befolyásolják, sok esetben negatív irányban. Ezért a Hassandra és munkatársai által végzett kutatás eredményei pozitívnak tekinthetők, hisz a következő tanár- és edzőgeneráción végeztek vizsgálatot.

Szintén Hassandra és munkatársai (2007) nevéhez fűződik a testnevelő tanárok fair play viselkedésben játszott szerepének vizsgálata, melyet Görögországban végeztek. A felmérésbe 490 diákot vontak be (jellemzően 8–11. osztályos tanulók, átlagéletkoruk 14,7 év), akik mindannyian részt vettek iskolai testnevelésórákon. A felmérés célja az volt, hogy megtudják, hogyan befolyásolja a testnevelő tanárok diákok által észlelt verbális agressziója a diákok fair play viselkedését. Az eredmények azt mutatják, hogy pozitív szignifikáns kapcsolat van a tanárok verbális agressziója és az antiszociális fair play viselkedések között, valamint negatív szignifikáns kapcsolat található a tanárok verbális agressziója és a proszociális fair play viselkedések között.

Sezen-Balcikanli (2009) a Gazi Egyetem hallgatóinak körében végzett kutatást. Egy „Fair play a sportban és az oktatásban” című kurzust hirdetett meg. A vizsgálatban 50 hallgató, nők és férfiak vegyesen vettek részt 14 héten keresztül. A tanórai foglalkozások alkalmával számos, a fair play témájához kapcsolódó előadáson vettek részt. Tudnunk kell azt is, hogy a hallgatók tanárszakos diákok voltak. A 14. hét végére az eredményeik,

ahogy Hassandra és munkatársainak esetében is, pozitívak voltak. Komoly és mérhető fejlődést értek el az empátiakészségben, ezáltal a fair play-hez való hozzáállásban, mely készségek a gyakorlatban is megvalósultak.

Külön emeljük ki és mutatjuk be Papp (1988) munkáját, hiszen kutatásunkban az általa készített kérdőívet használtuk és alakítottuk saját vizsgálatunkhoz. Eredményei – hasonlóan a korábban bemutatott vizsgálatokhoz – alapján is igazolást nyer, miszerint negatív összefüggés tárható fel a rendszeres sportolás és a sportszerű viselkedés között. A felmérést általános és középiskolások, valamint főiskolai hallgatók körében végezte, a megkérdezettek között voltak rendszeresen sportolók és nem sportolók is. A negatív válaszokból kiindulva arra a következtetésre jutott a szerző, hogy az általános iskolásokra a szabálykövető magatartás jellemzőbb, ennek hátterében a személyiség labilitása és a felnőttektől való függés áll. A középiskolások már a szabályok alóli mentességet keresik. A felsőoktatásban részt vevő hallgatók eredményét elsősorban a sikerorientáltság és a teljesítménymotiváció befolyásolja. A nem sportoló fiatalok esetében a sportszerű magatartás magasabb arányban fordul elő.

Összességében azt a megállapítást tehetjük, hogy egyrészt a versenysport negatívan hat a sportszerű magatartásra, így az élsportolók nagyobb arányban követnek el szabálytalanságot nem sportoló társaikkal szemben. Másrészt ugyanez a tendencia jellemző az életkor vizsgálatát figyelembe véve, minél idősebb a megkérdezett, annál magasabb a negatív válaszok aránya.

Fejezetünkben a fair play fogalmának áttekintése és történeti fejlődésének bemutatása után kitértünk a fogalomhoz kapcsolódó kutatási eredmények értékelésére. A bemutatott kutatási eredmények arra engednek következtetni, hogy egyrészt nem lehet minden sportágat egy kalap alá venni, megvan a saját szabály- és normarendszerük, de elmondható, hogy általánosan elismert sporterkölcsi értékek vannak. Másrészt a sportszerű magatartás tanítható, az azt befolyásoló tényezők pedig rendkívül sokrétűek. A fiatalok elsődleges szocializációs közege a család, az ott látottak és tanultak hatással vannak személyiségük kialakulására. Az oktatási rendszer résztvevőinek, valamint az edzőknek „könnyebb dolga” van, ha otthonról a fiatal pozitív értékeket és normarendszert hoz. Ezek a fiatalok megértik a játékszabályok betartásának fontosságát, és nem csak azért, mert félnek a szankcióktól. Ellentétben azokkal a fiatalokkal, akik normarendszere ilyen szempontból sérült, könnyebben alkalmaznak nem megengedett eszközöket és módszereket nemcsak a sport területén,

hanem a magánéletben is. Az előrehaladás egyetlen megoldását pedig ebben fogják látni.

Ezért tartjuk fontosnak egyrészt felmérni, hogy a mai fiatalok – az oktatási rendszer két szintjén – mit gondolnak a fair play fogalmáról, másrészt felhívni a figyelmet a fair play szellemiségének oktatási rendszeren belüli megjelenésére és tényleges tanítására.

FAIR PLAY A GYAKORLATBAN – A VIZSGÁLAT

A kutatás célja

A kötet középpontjában a fair play jelentéstartalma, szellemisége, eszmeisége, valamint fejlődéstörténete, illetve annak két korcsoport (10–15 éves általános iskolások és főiskolai, egyetemi hallgatók) és hat ország általi megítélése áll. A kutatás célja – kérdőíves kutatási módszerrel – felmérni, meghatározni és összehasonlítani a kulturális sokszínűség jegyében a közép-kelet-európai (magyarországi, ukrain magyar, romániai magyar, szerbiai magyar) és Európán kívüli (malajziai, kenyai) fiatalok fair play szellemiségéhez és jelentéstartalmához kapcsolódó attitűdjét. Feltárva ezzel a sport jellemfejlesztő hatásának, a fair play szellemében történő nevelésnek – az élet minden területére kiterjedő – a fontosságát.

Miért éppen Kenya és miért éppen Malajzia? A vizsgálatban részt vevő csoportok választásánál kézenfekvőnek tűnt – tekintve, hogy nemzetközi fogalomról van szó – magyar fiatalokon kívül megkérdezni a szomszédos országok, így Ukrajna, Románia, Szerbia magyar fiataljait is a fair play témaköréről, ezzel is szélesítve a kutatás spektrumát. Ezek után adta magát a gondolat, hogy a sokat hangsúlyozott nemzetköziesedés, kulturális sokszínűség megjelenjen vizsgálatunkban is. Érdekesnek és érdekesnek találtuk a mintát szélesíteni, és kitekinteni az európai kontinensről. A kapcsolati hálónknak köszönhetően a vizsgálat gyakorlati kivitelezése Kenyában és Malajziában volt elvégezhető. Az első pillanattól kezdve tudtuk, hogy kettő olyan országról van szó, amelyek egykor brit gyarmatok voltak, így fejlődésükben érdekes és színes fordulatokra számíthatunk. Ezenkívül köztudott volt, hogy kettő olyan államról beszélünk, ahol az állami szintű korrupció igen magas, ezzel együtt pedig a lakosság nyomorúságos körülmények között él. Ilyen ismeretek birtokában, ilyen gazdasági-társadalmi adottságok mellett érdekes vizsgálni a fiataloknak egy olyan fogalomhoz, eszmeiséghez kötődő ismereteit, mint a fair play.

Kutatói kérdések

Az adatfelvételre használt kérdőívünk kérdéseit hat kérdéscsoportra osztottuk, ennek megfelelően a következő kutatói kérdésekre kerestük a választ:

- Léteznek jellegzetes sportágak/sportágcsoporthoz a vizsgált országokban?
- Hogyan cselekednének meghatározott versenyszituációkban a megkérdezett diákok? Kimutathatók különbségek közép-kelet-európai és kenyai, valamint malajziai országok fiataljainak nem, korcsoport, valamint csapatsportot vagy egyéni sportot kedvelők fair play attitűdjében?
- Melyik országban fontosabb a sportolói példakép választása, és ez milyen értékek mentén valósul meg?
- Hogyan ítélik meg hazájuk élsportolóinak külföldre igazolását/távozását a fiatalok? Mit preferálnak az élsportoló döntése során?
- A fair play képvisel olyan értéket, amelyet a távoli Malajziában, Kenyában, valamint Közép-Kelet-Európában egyformán értelmeznek és értékelnek fiatalok? Erősítve ezzel a sport közösségteremtő erejét, hozzájárulva a nemzetek közösségének erősítéséhez?
- A fogalom ismertségének mérése után felmerülhet a hozzá kapcsolódó fair play díj és díjazottjainak ismertsége, népszerűsége is.
- Érzékelik-e a diákok, és melyik országban a sportban megjelenő korrupciót/megvesztegetést? Feltárható összefüggés az említett változó és a Transparency International által jegyzett korrupciós érzékelési indexlistán elfoglalt hely között?

Hipotézisek

Feltevéseinket a következőképpen fogalmazzuk meg:

H1: feltételezzük, hogy a társadalmi, gazdasági és kulturális eltérésekből adódóan szignifikáns különbségek mutathatók ki a közép-kelet-európai és az Európán kívüli országok megkérdezett fiataljainak fair play indexében.

H2: Feltételezzük, hogy Kenyában és Malajziában szignifikánsan magasabb a sportolói példakép választók aránya, és őket pozitív értékek mentén választják.

H3: Feltételezzük továbbá, hogy a fair play olyan nemzetközi fogalom, amelyhez a fiatalok – függetlenül attól, hogy milyen társadalmi-gazdasági és szociokulturális környezetben nőnek fel és élnek – pozitív jelentéstartalmat kapcsolnak.

H4: Feltételezzük, hogy minél hátrább van a megkérdezett ország a Transparency International Korrupciós Érzékelési listáján, annál jobban érzékelik a megkérdezett fiatalok a sportban is a korrupciót.

A mintavételi eljárás és a vizsgálatba bevontak köre

Az adatfelvétel több lépésben és több módszerrel zajlott. A technikai feltételek és egyéb nehézségek nem tették lehetővé, hogy mind a hat országban általános iskolásokat is és felsőoktatásban résztvevőket is megkérdezzünk.

Az első ütemben (2014) magyarországi általános iskolások töltötték ki a kérdőívet, egy pécsi és egy dunaföldvári általános iskolában. Ezzel egy időben 9 kenyai általános iskola 50 diákja vett részt a vizsgálatban. A diákok jellemzően vidéki iskolákból kerültek ki, Kenya nyugati országhatárához és a Viktória-tóhoz közeli Kisumu, Miwani, Kisian településekről.

A második ütemben (2015) személyes tapasztalatokat és szakirodalmat gyűjtve a szerző maga töltötte ki 82 kenyai általános iskolás és 71 főiskolai diákkal a kérdőívet. A diákok Bamburi település iskolájába jártak, a főiskolai hallgatók pedig a Shanzu Teacher College tanulói voltak. Párhuzamosan, internetes kérdőív (Google kérdőív) segítségével a Pécsi Tudományegyetem hallgatói (79 fő) is bekapcsolódtak a vizsgálatba.

Harmadik ütemben (2016) szerbiai (86 fő), ukrainai, romániai magyar diákok töltötték ki a kérdőívet papíralapon vagy online kérdőív formájában. Malajzia esetében az internetes kitöltésre nem volt lehetőség, tekintve, hogy az iskolákban nincs számítógép vagy internet. Otthon pedig csekély azoknak a családoknak a száma, akik ilyen infokommunikációs eszközzel rendelkeznek. A megkérdezés így papíralapon történt.

A felmérésben összesen 687 személy vett részt, 413 nő (60,10%) és 274 férfi (39,90%). Életkoruk alapján 10 és 58 év közöttiek (átlag 17,80, szórás=5,90). A felmérés beválasztási kritériumai alapján az életkor felső határa 30 év volt, így 18 személy a későbbi elemzések során kizárásra került. A vizsgálat 6 ország részvételével zajlott, négy európai (Magyarország, Ukrajna, Románia és Szerbia) és két Európán kívüli (Malajzia és Kenya) országban.

A hat országból 669 személy vett részt a felmérésben. A hat ország Magyarország (n=126), Kenya (n=205), Malajzia (n=60), Ukrajna (n=165), Románia (n=44) és Szerbia (n=87) voltak. Az elemzések során nemcsak külön-külön vizsgáltuk az egyes országokat, de a fentiek alapján két csoportot képeztünk, így közép-kelet-európai (n=405, 60,50%) és

Európán kívüli (n=264, 39,50%) országok is összehasonlításra kerültek, amennyiben az országok összevonása szakmailag is indokolt volt. Mivel egyes országok nem egyformán voltak reprezentálva, ezért az összehasonlításakor az egyes országok jellemzőinél meghagytuk az elemszámot, de számtani átlagokat használtunk fel. A romániai adatok alacsony elemszáma miatt a rá vonatkozó megállapításokat óvatosan kell elemezni, mivel a nagy sokaságra nem vonható le következtetés. Viszont a kutatás nemzetközisége miatt úgy döntöttünk, hogy benne hagyjuk az elemzésben. Valamint egyes kérdések esetében csak 660 értékelhető válasz érkezett, így egyes kérdések elemzésénél ezzel az elemszámmal dolgoztunk.

A megkérdezett személyek közül 397 nő (59,30%) és 272 férfi volt (40,70%), életkorukat tekintve 10 és 30 év közöttiek (átlag=17,19, szórás=4,47). Az elemzések során két korcsoportban vizsgáltuk a résztvevőket: 1) általános iskolások (n=327, 48,9%) és 2) felsőoktatásban résztvevő hallgatók (n=342, 51,10%). A nemek arányát vizsgálva megállapíthatjuk, hogy az általános iskolások körében közel azonos volt a lányok (48,90%, 160 fő) és fiúk (51,10%, 167 fő) aránya, a felsőoktatásban részt vevő egyetemi hallgatók esetében azonban a nők (69,30%, 237 fő) jelentős többségben volt a férfiakhoz képest (30,70%, 105 fő) (6. táblázat).

6. táblázat: A nemek megoszlása a hat országban, valamint a közép-kelet-európai országok és Európán kívüli országok összevont csoportjaiban

	nő % (fő)	férfi % (fő)		nő % (fő)	férfi % (fő)
Magyarország	61,20 (74)	38,80 (47)	közép-kelet-európai országok	64,40 (261)	35,60 (144)
Ukrajna	53,00 (87)	47,00 (77)			
Románia	85,30 (29)	14,70 (5)			
Szerbia	82,60 (71)	17,40 (15)			
Kenya	52,50 (107)	47,50 (97)	Európán kívüli országok	51,50 (136)	48,50 (128)
Malajzia	48,30 (29)	51,70 (31)			

Forrás: Saját szerkesztés

A korcsoportokat vizsgálva a hat ország esetében fontos megjegyezni, hogy Romániában és Szerbiában az általános iskolások (10–15 év között-

iek) korcsoportja, valamint Malajziában az egyetemi hallgatók (18–30 évesek) korcsoportja hiányzott. Magyarországon az egyetemi hallgatók, Kenyában az általános iskolások voltak többségben, Ukrajnában közel fele-fele arányban volt a két korcsoport (7. táblázat). A közép-kelet-európai és az Európán kívüli országok esetében a korcsoportok aránya ennek megfelelően statisztikailag különbséget mutatott [$\chi^2(1)=102,44$, $p < 0,001$]. A közép-kelet-európai országokban az egyetemi hallgatók, az Európán kívüli országokban az általános iskolások voltak jelentős többségben.

7. táblázat: Az általános iskolások és egyetemi hallgatók megoszlása a hat országban, valamint a közép-kelet-európai országok és Európán kívüli országok összevont csoportjaiban

	Általános iskolás % (fő)	Egyetemi hallgató % (fő)		Általános iskolás % (fő)	Egyetemi hallgató % (fő)
Magyarország	38,80 (47)	61,20 (74)	közép-kelet-európai országok	33,10 (134)	73,10 (193)
Ukrajna	53,0 (87)	47,0 (77)			
Románia	0 (0)	100,0 (34)			
Szerbia	0 (0)	100,0 (86)			
Kenya	65,20 (133)	34,80 (71)	Európán kívüli	66,90 (271)	26,90 (71)
Malajzia	100,0 (29)	0 (0)			

Forrás: Saját szerkesztés

A mintát jellemző fenti eredményeknek megfelelően az elemzések során vizsgáltuk a férfiak/fiúk és nők/lányok közötti különbségeket, illetve a két korcsoport közti különbségeket is. A hat ország, valamint a közép-kelet-európai és az Európán kívüli országok összehasonlítása során a meglévő nemi és korcsoportbeli különbségeket is figyelembe vettük, hogy pontosan meghatározható legyen, az országok között tapasztalt különbségek a földrajzi elhelyezkedésnek, vagy olyan háttérváltozóknak fennálló különbségeknek köszönhető, mint a nem és a korcsoport.

Az alkalmazott kérdőív bemutatása

Kérdőívünk alapját Papp (1986) hasonló témában folytatott kérdőíves vizsgálata adta, melyet saját kutatásunkhoz átalakítottunk. A kérdőív 18 kérdést tartalmazott, melyből 15 zárt és 3 nyitott kérdés volt, a kérdéseket hat csoportra osztottuk. A megkérdezés Kenyában és Malajziában angol nyelven, Magyarországon, Szerbiában, Romániában és Ukrajnában magyar nyelven történt.

Az első kérdéskör a sport és sportág iránti érdeklődést vizsgálta, mértük, hogy érdeklődnek-e a fiatalok a sport iránt, és melyik a legkedveltebb sportáguk. A sportágakat itt kettő csoportra osztottuk, egyéni és csapat-sportokra.

A második csoportban hat kérdés segítségével a sportszerű viselkedést mértük. Különböző versenyszituációkat vázoltunk fel, és a megadott megoldási lehetőségekből választották ki a fiatalok a számukra legelfogadhatóbb opciót. Ez alapján létrehoztunk egy fair play indexet. Ennek számítása során a kérdésekre adott válaszokat 0, 1, 2 értékekkel kódoltuk, a hat válasz összegzésével kaptuk a fair play indexet, melynek értéke így 0 és 12 közötti lehetett, nagyobb értéke a „sportszerűbb” viselkedést jelzi.

A harmadik kérdéskör a sportolói példakép választásához kapcsolódott. Egyrészt vizsgáltuk, hogy rendelkeznek-e sportolói példaképpel a megkérdezettek, ha igen, akkor milyen tulajdonságok alapján választották azt a bizonyos személyt. A választási lehetőségek között pozitív és negatív tulajdonságokat is felsoroltunk.

A negyedik kérdéskör az élsportoló megítélésére vonatkozott. Kíváncsiak voltunk, a fiatalok hogyan, milyen értékek mentén gondolkodnak, hogyan ítélik meg sportolókat. A pénz vagy a haza szeretete, esetleg a szakmai karrier lehetősége élvez prioritást náluk.

Az ötödik kérdéscsoport a fair play jelentéstartalmát és a fair play díj ismertségét vizsgálta. Végül pedig a fiatalok korrupcióérzékletét vettük górcső alá kérdésünkkel, miszerint szerintük létezik-e korrupció/megvesztegetés a sportban?

Alkalmazott vizsgálati módszerek bemutatása

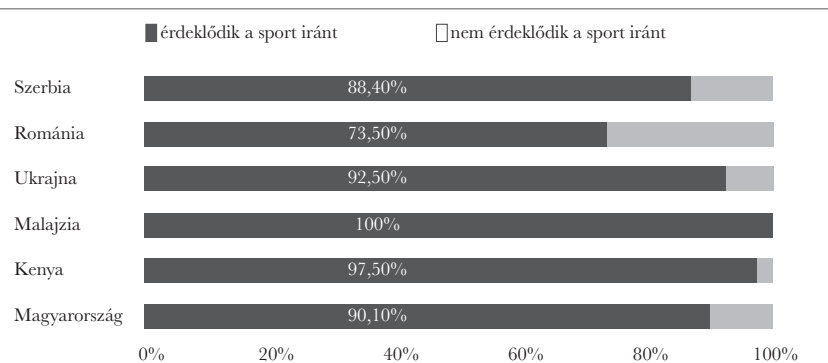
Leíró statisztikai mutatóként skálaváltozók esetén az átlag- és szórás- adatokat, kategóriaváltozóknál a gyakorisági adatokat (%), főt) tüntettük fel. Két független minta összehasonlítását skálaváltozó mentén vizsgáltuk,

kétmintás t-próbát végeztünk, amennyiben a szóráshomogenitás feltétele nem teljesült, a Welch-féle d-próba eredményei alapján következtettünk. Kettőnél több független minta összehasonlítását egyszempontos variancia-analízissel végeztük, amennyiben a szóráshomogenitás feltétele nem teljesült, a robusztus Welch-féle d-próba eredményei alapján következtettünk. A páros összehasonlítás post hoc tesztszéke közül a Tukey-féle HSD tesztet alkalmaztunk, amennyiben a varianciák egyenlőségének feltétele teljesült. A varianciák egyenlőtlensége mellett a Games–Howell-próba eredményeit vettük figyelembe. Kettőnél több független változó egy függő változóra (skálaváltozó) gyakorolt hatását kétszempontos variancia-analízissel vizsgáltuk, interakciót feltételezve a modellbe bevont független változók között. Két nominális és/vagy ordinális változó függetlenségét kereszt tábla-elemzéssel végeztük. 2×2-es kereszt táblánál Fisher-féle egzakt próbát, 2×2-esnél nagyobb kereszt táblánál Pearson-féle khi-négyzet statisztikát használtunk. Amennyiben a kereszt tábla-elemzés alkalmazási feltételei (minden kategória várható gyakorisága legalább 1, és a kategóriák nem több mint 20%-ban, a várható gyakoriság nem kevesebb, mint 5) nem teljesültek, a gyakorisági adatokat leíró módon hasonlítottuk össze. A statisztikai elemzések során a rögzített szignifikanciaszint $p=0,05$ vagy $p=0,001$ volt, az adatok akkor szignifikánsak, ha teljesül rájuk az a feltétel, hogy 99% vagy 95 % validitással rendelkeznek.

A statisztikai elemzéseket IBM SPSS 20 statisztikai programmal végeztük (IBM SPSS Statistics, IBM Corporation, Chicago, IL).

Sport és sportág iránti érdeklődés

Elsőként a felmérésben résztvevők körében a sport iránti érdeklődést vizsgáltuk, valamint felmértük a legkedveltebb sportágakat. Összességében a megkérdezett személyek döntő többsége (92,80%, 618 fő) jelezte, hogy érdeklő a sport (16. ábra). A sport iránti érdeklődés független volt a nemtől [$\chi^2(1)=1,97, p=0,17$]. Ugyanakkor az általános iskolások szignifikánsan [$\chi^2(1)=21,57, p<0,001$] nagyobb aránya jelzett sport iránti érdeklődést (97,50%) az egyetemista hallgatókhoz képest (88,20%).

16. ábra: A sport iránti érdeklődés a vizsgált 6 országban
Forrás: Saját szerkesztés

Mivel az Európán kívüli országokban az általános iskolások aránya nagyobb volt, ennek megfelelően a sport iránti érdeklődés az Európán kívüli országokban (98,10%) statisztikailag szignifikáns mértékben nagyobb volt a közép-kelet-európai országokhoz képest (89,30%) (ahol az egyetemi hallgatók voltak többségben) [$\chi^2(1)=18,46, p<0,001$].

A legkedveltebb sportágak megadásánál összesen 33 különböző sportot, sportágat adtak meg a résztvevők.

Ha a teljes mintát vizsgáljuk, megállapíthatjuk, hogy a legkedveltebb sportág a labdarúgás (n=193, 29,20%), ezt követi az úszás (n=69, 10,50%) majd a kézilabda (n=63, 9,50%). Országok bontásában Magyarországon (n=21, 17,9%), Kenyában (n=93, 45,60%), Malajziában (n=21, 35,00%), Ukrajnában (n=49, 30,40%) a labdarúgás a legnépszerűbb sportág. Mindez azt bizonyítja, hogy a labdarúgás valóban az egyik legnépszerűbb sport a világon. Megjegyeznénk, hogy ezekben az országokban a labdarúgó-válogatottaknak nincs kiemelkedő eredménye világversenyeken.

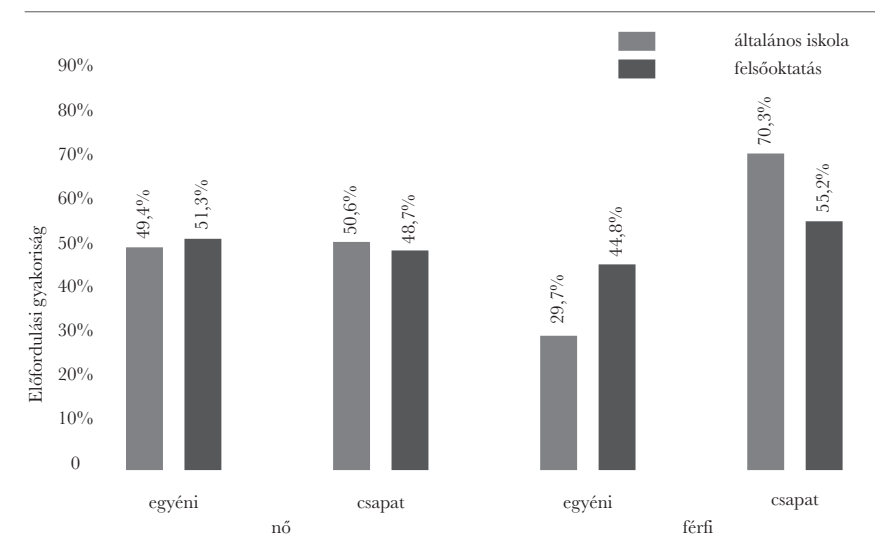
Nem úgy, mint Románia esetében, ahol a fiatalok 38,20%-a választotta legkedveltebb sportjának a tornát. Ha megvizsgáljuk Románia olimpiai szereplését, azt látjuk, hogy a torna sportágban a legeredményesebbek, 25 aranyérmét szereztek az olimpiai játékokon.

Kenya esetében érdekes kiemelni a netballt mint sportágat. Jellegetesege, hogy ez egy brit játék, amely a gyarmati időkből származik.

Az egyes sportágakat egyéni (n=293, 44,40%) és csapatsportok (n=367, 55,60%) szerint csoportosítottuk. Összességében az egyéni és csapatsportok

kedvelése statisztikailag szignifikáns különbséget mutatott nők/lányok és férfiak/fiúk körében [$\chi^2(1)=14,46, p<0,001$]. A nők/lányok közel egyenlő arányban kedvelték mind az egyéni (50,50%, 197 fő), mind a csapatsportokat (49,50%, 193 fő), míg a férfiak/fiúk inkább a csapatsportok iránti preferenciával voltak jellemezhetőek, 64,40%-uk (174 fő) adott meg ilyen sportágat, egyéni sportágat 35,60%-uk jelölt (96 fő).

A korcsoportokat vizsgálva az általános iskolások nagyobb aránya kedvelte a csapatsportokat (60,70%, 196 fő), az egyéni sportágakhoz képest (39,30%, 127 fő), egyetemisták körében a sportágak közel fele-fele arányban voltak egyéni (49,30%, 166 fő), illetve csapatsportok (50,70%, 171 fő) [$\chi^2(1)=6,60, p=0,012$]. Ez az összefüggés azonban nem független a nemtől, a fenti eredményeknek megfelelően ez csak a fiúk/férfiak körében volt jellemző (17. ábra).

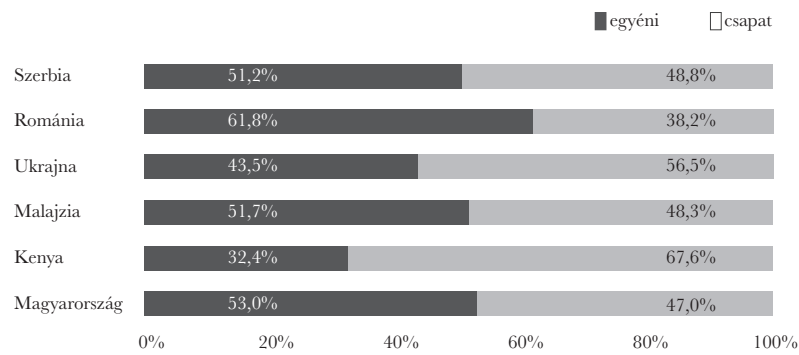

17. ábra: Az egyéni és a csapatsportok kedvelése nem és korcsoport alapján
Forrás: Saját szerkesztés

A közép-kelet-európai és az Európán kívüli országokat összehasonlítva eredményeink alapján összességében elmondható, hogy az Európán kívüli országokban nagyobb a csapatsportot kedvelők aránya (63,30%,

167 fő), a közép-kelet-európai országok arányához képest (50,50%, 200 fő) [$\chi^2(1)=10,44$, $p<0,001$].

A hat országot vizsgálva megfigyelhető, hogy a csapatsportot kedvelők aránya nagyobb volt Kenyában (67,60%, 138 fő), az egyéni sportot kedvelők aránya pedig nagyobb volt Romániában (61,80%, 21 fő). A többi vizsgált ország esetében közel azonos volt az egyéni és csapatsportot preferálók aránya (18. ábra).

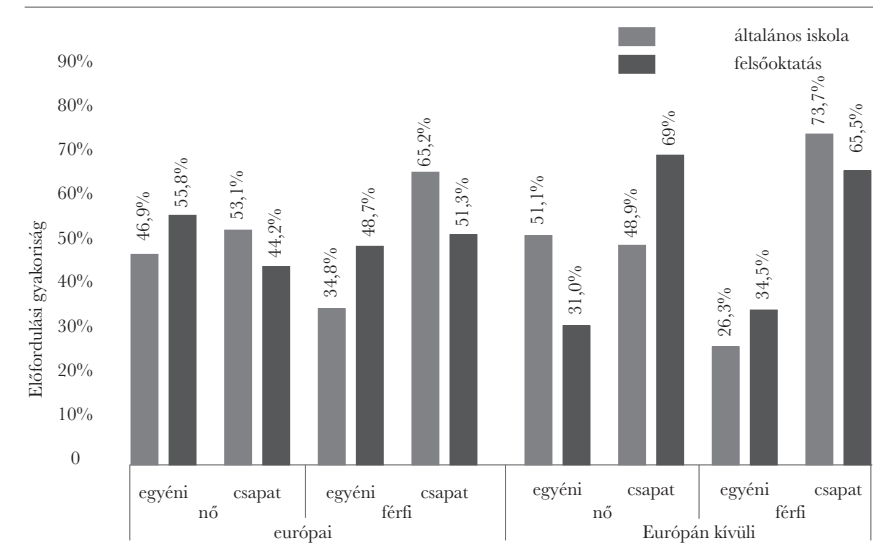
18. ábra: Az egyéni és a csapatsportok kedvelése a hat vizsgált országban
Forrás: Saját szerkesztés

A nemi különbségeket figyelembe véve azt tapasztaltuk, hogy nők körében az egyéni és csapatsportot kedvelők aránya statisztikailag szignifikáns különbséget nem mutatott sem a közép-kelet-európai, sem az Európán kívüli országokban [$\chi^2(1)=2,68$, $p=0,112$]. Férfiaknál/fiúknál azonban megfigyelhető, hogy az egyéni és csapatsportot preferálók közel azonos aránya volt jellemző a közép-kelet-európai országokban, míg az Európán kívüli országok esetében a férfiak/fiúk nagyobb aránya kedvelte a csapatsportokat [$\chi^2(1)=5,86$, $p=0,016$].

A korcsoportok különbségeit figyelembe véve eredményeink alapján általános iskolások körében az egyéni és csapatsportot kedvelők aránya a közép-kelet-európai és az Európán kívüli országok esetében statisztikailag szignifikáns különbséget nem mutatott [$\chi^2(1)=0,19$, $p=0,728$]. Mind a közép-kelet-európai, mind az Európán kívüli országokban az általános iskolások viszonylag nagyobb aránya kedvelte a csapatsportokat. Egyetemisták körében azonban a közép-kelet-európai és az Európán kívüli országokban az egyéni és csapatsportot preferálók aránya statisztikailag

szignifikáns különbséget mutatott [$\chi^2(1)=10,24$, $p=0,002$]. Az Európán kívüli országokban az egyetemisták nagyobb aránya preferálta a csapatsportokat, az egyéni sportághoz képest, míg a közép-kelet-európai egyetemisták közel fele-fele arányban mindkét fajta sportágot kedvelték. Ez a kapcsolat független volt a nemtől, mind a fiúk/férfiak, mind a lányok/nők körében megfigyelhető volt.

Összességében a közép-kelet-európai és az Európán kívüli országok összehasonlítása azt mutatja, hogy az európai országokban élő lányok/nők esetében a sportágak kedvelése független a korcsoporttól, közel azonos arányban kedvelik mind az egyéni, mind a csapatsportokat. Férfiaknál tapasztalható, hogy a fiatalabbak inkább a csapatsportokat preferálják. Az Európán kívüli országokban mind a nők, mind a férfiak inkább a csapatsportokat kedvelik, a lányok/nők körében ez csak a fiatalabb korosztályra volt jellemző, míg fiúk/férfiak körében korosztálytól függetlenül jelentkezett (19. ábra).

19. ábra: Az egyéni és a csapatsportok kedvelése nem és korcsoport alapján a közép-kelet európai és az Európán kívüli országokban. Forrás: Saját szerkesztés

Sportszerű viselkedés, fair play index

A sportszerű viselkedést hat kérdésre adott válasz segítségével vizsgáltuk. Összességében a kérdésekre adott válaszok alapján a felmérésben résztvevőkre a sportszerű viselkedés volt jellemző (8. táblázat).

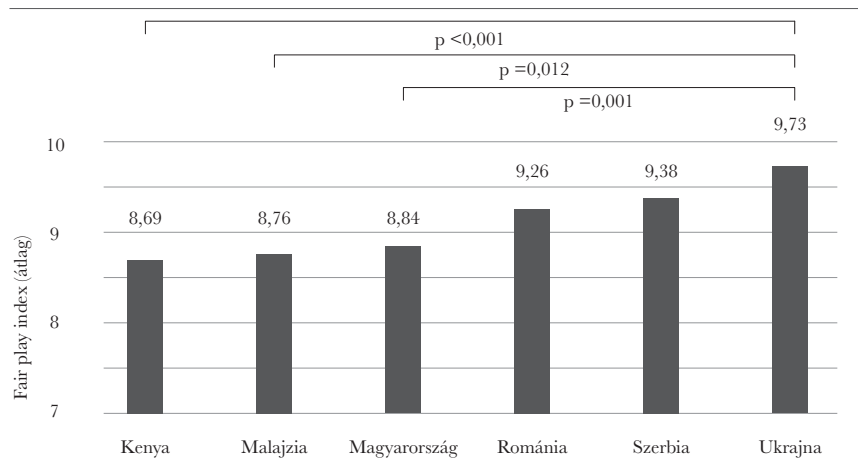
Az elemzések során az egyes szempontok szerinti összehasonlítások elvégzéséhez a fenti kérdések alapján egy ún. fair play indexet számoltunk. Ennek számítása során a kérdésekre adott válaszokat 0, 1, 2 értékekkel kódoltuk, a hat válasz összegzésével kaptuk a fair play indexet, melynek értéke így 0 és 12 közötti lehetett, nagyobb értéke a „sportszerűbb” viselkedést jelzi. Összességében a felmérésben résztvevők fair play index 1 és 12 közötti volt, átlaga 9,00. Fiúk/férfiak (átlag=8,87) és lányok/nők (átlag=9,10) fair play indexe statisztikailag szignifikáns különbséget nem mutatott ($t(661)=1,44$, $p=0,151$). A két vizsgált korcsoport fair play indexe statisztikailag szignifikáns mértékben különbözött ($t(661)=-6,13$, $p<0,001$). Az egyetemisták (átlag=9,47) szignifikánsan nagyobb értéket mutattak, mint az általános iskolások (átlag=8,52). Ez az összefüggés nemtől független volt, mind a fiúk/férfiak ($t(267)=-3,08$, $p=0,002$), mind a lányok/nők körében ($t(392)=-5,02$, $p<0,001$) az egyetemisták a fair play index nagyobb értékével voltak jellemezhetőek, az általános iskolásokhoz képest. Végül az egyéni (átlag=9,12) és csapatsportokat (átlag=8,89) preferálók esetében statisztikailag szignifikáns különbség a fair play index értékében nem volt ($t(652)=1,46$, $p=0,153$). Ez az összefüggés független volt a korcsoporttól, mind az általános iskolások ($t(318)=1,58$, $p=0,114$), mind az egyetemisták ($t(332)=-0,64$, $p=0,527$) körében az egyéni és csapatsportot preferálók statisztikailag szignifikáns különbséget nem mutattak.

A hat országot vizsgálva összességében megállapítható, hogy a vizsgált országok statisztikailag szignifikáns különbséget mutattak a fair play index értékében [$F(\text{szabadság fok értéke})(5,66)=5,95$, $p<0,001$]. A fair play index legnagyobb értékét Szerbia mutatta, szignifikánsan kisebb értéke volt jellemző Kenyában, Malajziában és Ukrajnában, míg a többi ország (Magyarország és Románia) a kettő közti értéket mutatott (20. ábra).

8. táblázat: A sportszerű viselkedés kérdéseire adott válaszok a teljes mintában

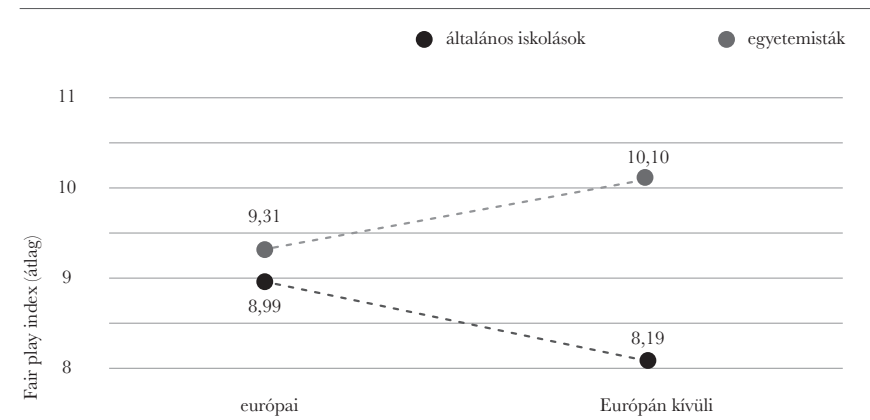
	Igen	nem
1. A mérkőzés vagy verseny győzelmének kihívása érdekében elkövetnél-e tudatosan szabálytalanságot?	24,30% (162)	75,70% (506)
2. Ellenfeled sérülése esetén mit tennél?	Előnyyszerzésre használnám fel 17,20% (115)	Megállnék és akár átengedve az ellenfélnek a helyzetet, segítenék a sérültnek 61,30% (410)
3. Mit tennél, ha fontos mérkőzésen a játékevezető tévesen ítélné meg egy szabálytalan helyzetet?	Tudomásul veszem a döntést 44,40% (297)	Nem tudnám elviselni a döntést (vitatkoznék vele) 48,40% (324)
4. Csapatjátékban, ha a társad jobb helyzetben van, mint te, mit tennél?	Önzetlenül átadom a labdát 49,90% (334)	Mérgelném a helyzetet Mérlegelném a helyzetet 39,60% (265)
5. Győzelem esetén	Öntelt győztes lennék 13,0% (87)	Büszke lennék magamra, de közben értékelném az ellenfél teljesítményét is 81,0% (541)
6. Milyen szurkoló vagy?	Reális 63,80% (426)	Lenézem az ellenfél szurkolóját, megjegyzéseket teszek 3,60% (24)

Forrás: Saját szerkesztés

20. ábra: Sportszerű viselkedés a vizsgált hat országban (hibasáv: standard hiba). Forrás: Saját szerkesztés

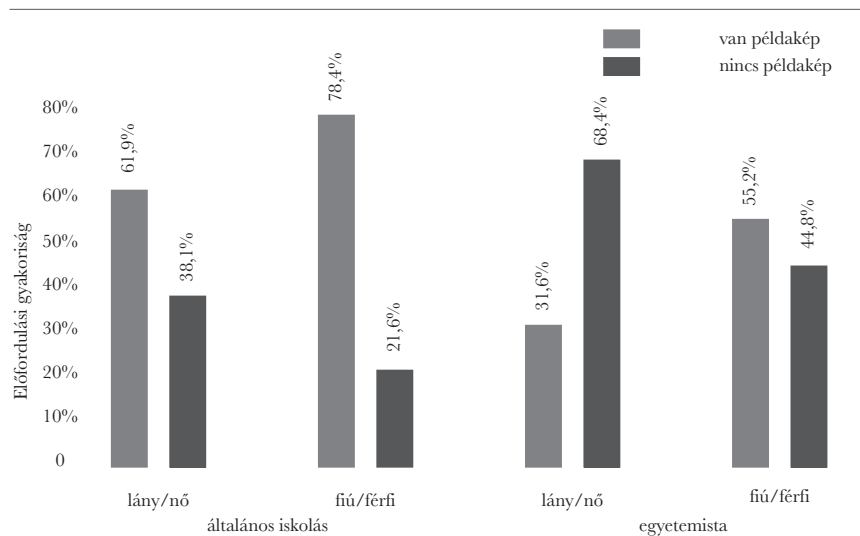
Eredményeink alapján a közép-kelet-európai és az Európán kívüli országok szignifikáns főhatást nem mutattak [F (1,66)=0,001, p=0,971]. A korcsoport viszont szignifikáns kapcsolatot mutatott [F (1,66)=41,94, p<0,001]. Végül az ország–korcsoport relációja szignifikáns interakciót mutatott [F (1,66)=21,63, p<0,001]. Ezek alapján a közép-kelet-európai és az Európán kívüli országok fair play indexe közel azonos volt. Az európai országokban az átlaga 9,20, az Európán kívüli országokban pedig 8,70 volt. A korcsoportok a korábbi eredményeknek megfelelően statisztikailag szignifikáns különbséget mutattak, azaz az egyetemistákat (átlag=9,47) a fair play index nagyobb értéke jellemezte, az általános iskolásokhoz képest (átlag=8,52), azonban ez az összefüggés nem független a földrajzi elhelyezkedéstől. A közép-kelet-európai országokban az egyetemisták és általános iskolások fair play indexe közel azonos volt, míg az Európán kívüli országokban az egyetemisták szignifikánsan nagyobb értékét mutatták, mint az általános iskolások (21. ábra).

21. ábra: Sportszerű viselkedés a közép-kelet európai és az Európán kívüli országokban, egyetemisták és általános iskolások körében (hibasáv: standard hiba). Forrás: Saját szerkesztés

A sportolói példakép választása

Összességében a felmérésben résztvevők közel fele-fele arányban jelezték, hogy van sportolói példaképük (54,30%, 363 fő), illetve nincs (45,70%, 306 fő). A fiúk/férfiak szignifikánsan nagyobb arányára volt jellemző (69,50%, 189 fő), hogy van sportolói példaképe a lányok/nőkhöz képest (43,80%, 174 fő) [$\chi^2(1)=42,81$, p<0,001]. A korcsoportok is szignifikáns különbséget mutattak ennek arányában, az általános iskolások 70,30%-a (230 fő), az egyetemisták 38,90%-a (133 fő) jelezte, hogy van sportolói példaképe [$\chi^2(1)=66,61$, p<0,001]. Továbbá a két korcsoportban külön-külön vizsgálva is tapasztalható volt, hogy mind az általános iskolások [$\chi^2(1)=10,75$, p=0,001], mind az egyetemisták [$\chi^2(1)=17,04$, p<0,001] körében a fiúk/férfiak nagyobb aránya rendelkezik sportolói példaképpel a lányokhoz képest (22. ábra)

22. ábra: Sportoló példakép általános iskolás és egyetemista fiúk/férfiak és lányok/nők körében. Forrás: Saját szerkesztés

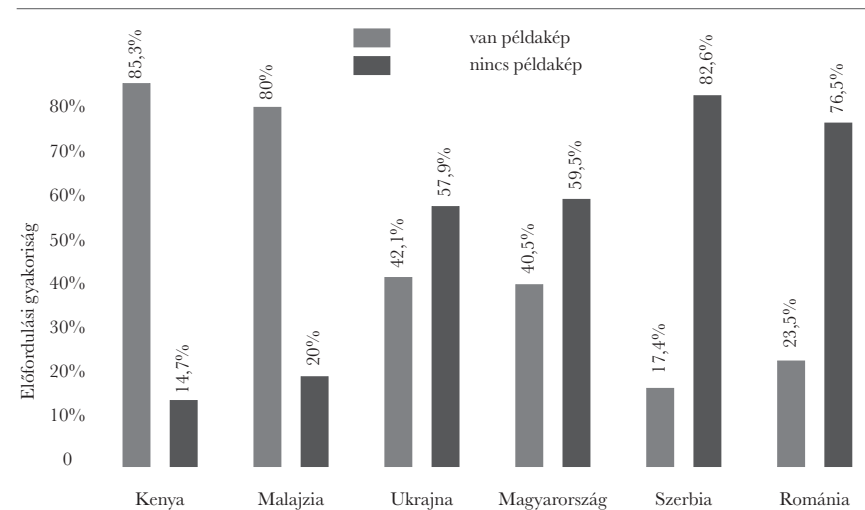
Eredményeinket a szakirodalmi kutatásaink is alátámasztják. French és Pena (1991) vizsgálatukban a nemek közötti különbséget vizsgálva a következőket állapították meg: a fiúk inkább férfiakat, sportolókat, popsztárokat, televíziós szereplőket, színészeket neveztek meg, míg a lányok az ellenkező nemből filmsztárokat, popsztárokat és rokonokat.

Biskup és Pfister (1999) hasonló eredményre jutottak, kutatási alyaik, leginkább a fiúk gyakran választottak sportolókat példaképnek. A fiúk többsége a sportolókat és az akcióhősöket azért választják, mert agresszívnek, erősnek és bármire képesnek tartják őket. Ezzel szemben a lányok azért részesítik előnyben a film- vagy popsztárokat, mert tetszik nekik a megjelenésük vagy a társasági viselkedésük.

A lányok vonatkozásában Lines (2001) kutatására támaszkodhatunk, megmutatta, hogy a lányok sokkal inkább választanak példaképet a magazinokból vagy a televízió képernyőjéről.

A hat országot vizsgálva megállapítható, hogy Kenyában (85,30%, 174 fő) és Malajziában (80%, 48 fő) szignifikáns mértékben nagyobb azok aránya, akik rendelkeznek sportolói példaképpel [$\chi^2(5)=174,14$, $p<0,001$],

Magyarországon (40,50%, 49 fő) és Ukrajnában (42,10%, 69 fő) közel fele-fele arányban vannak azok, akiknek van/nincs sportolói példaképük, míg Romániában (23,50%, 8 fő) és Szerbiában (17,40%, 15 fő) a legkisebb azok száma, akiknek van sportolói példaképe. (23. ábra)

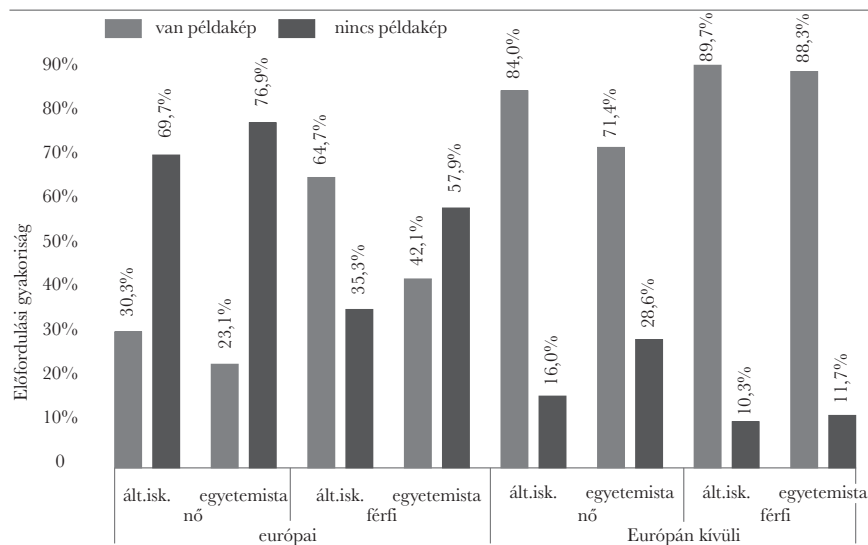
23. ábra: Sportolói példakép a megkérdezett országokban
Forrás: saját szerkesztés

A nemi különbségeket figyelembe véve azt tapasztaltuk, hogy nemtől függetlenül, mind a nők/lányok [$\chi^2(1)=110,83$, $p<0,001$], mind a férfiak/fiúk [$\chi^2(1)=40,29$, $p<0,001$] körében az Európán kívüli országokban nagyobb azok aránya, akik rendelkeznek sportolói példaképpel. A nők esetében ennek aránya az Európán kívüli országokban 80,10% (109 fő), a közép-kelet-európai országokban 24,90% (65 fő). Férfiak körében Európán kívül a személyek 88,30%-a (113 fő) jelezte ezt, az európai országokban 52,80% (76 fő).

A korcsoportokat vizsgálva eredményeink alapján, korcsoporttól függetlenül mind az általános iskolások [$\chi^2(1)=55,46$, $p<0,001$], mind az egyetemisták [$\chi^2(1)=60,28$, $p<0,001$] körében az Európán kívüli országokban nagyobb azok aránya, akik rendelkeznek sportolói példaképpel a közép-

kelet-európai országokhoz képest. Általános iskolásoknál az Európán kívüli országokban 86% (166 fő) rendelkezik sportolói példaképpel, az európai országokban ennek aránya 47,80% volt (64 fő). Egyetemisták körében az Európán kívüli országokban a megkérdezett személyek 78,90%-a (56 fő), a közép-kelet-európai országokban 28,40% (77 fő) jelezte.

Összességében a közép-kelet-európai és az Európán kívüli országok összehasonlítása azt mutatja, hogy nemtől és korcsoporttól függetlenül az Európán kívüli országokban jellemzőbb a sportolói példakép választása, mint az európai országokban (24. ábra). Sportolói példakép választása esetén kértük az adott példakép megnevezését is. Érdekes megjegyezni, hogy összességében azok, akik jelezték, hogy van sportolói példaképük 89,30% (324 fő), meg is tudta nevezni példaképét, és azok közül, akik egyébként nem jelezték, hogy van sportolói példaképük, 11 fő azért meg tudott nevezni ilyen példaképet. A példaképek megnevezése teljesen heterogén volt, 134 sportoló nevét adták meg.

24. ábra: Sportolói példakép nem és korcsoport alapján a közép-kelet európai és az Európán kívüli országokban. Forrás: Saját szerkesztés

A leggyakrabban említett sportolók közé sorolható Ronaldo (11%, 37 fő) és Messi (11,60%, 39 fő), többen jelölték még Neymart (4,80%, 16 fő) és Lee Chong Wei-t⁶² (4,80%, 16 fő).

A példaképek választása során azt is meg kellett jelölniük a résztvevőknek, mely tulajdonságok alapján választották a példaképet, 9 felsorolt tulajdonság közül választhattak (önzetlen, szerény, fegyelmezett, kiemelkedő szakmai tudása van, agresszív, bátor, önző, durva), valamint egyéb jellemzőt is megadhattak. Az eredményeket összesítve vizsgáltuk azok válaszait is, akik a korábbi kérdésben „nem” választ adtak, azaz nem rendelkeztek példaképpel. Összesen 627-en választottak valamilyen tulajdonságot (93,70%).

A leggyakrabban választott tulajdonság a kiemelkedő szakmai tudás (38,60%, 242 fő) és az önzetlenség volt (16,60%, 104 fő). A tulajdonságok választása heterogén képet mutatott, így a további elemzések során 4 kategóriát hoztunk létre: 1) szakmai tudás, 2) önzetlenség, 3) további pozitív tulajdonságok és 4) negatív tulajdonságok (9. táblázat). A kategóriákat magunk képeztük, mert módszertanilag nem volt indokolt faktoranalízist készíteni, tekintettel, hogy minden megkérdezett csak egy tulajdonságot jelölhetett meg, és a KMO értéke, valamint a Barnet-teszt lefuttatása nem reális eredményt mutatott, nem jöttek ki jól értelmezhető faktorok. Megjegyezzük, hogy az önzetlenség is pozitív tulajdonság, de érdemesnek tartottuk külön kategóriaként kezelni, mivel a legnagyobb arányban választották a fiatalok, ahogy a kiemelkedő szakmai tudást is. Az egyéb válaszok (1,80%, 11 fő) kizárásra kerültek.

Az egyes tulajdonságkategóriák férfiak/fiúk és nők/lányok körében statisztikailag szignifikáns különbséget mutattak [$\chi^2(3)=8,89, p=0,031$]. A férfiak/fiúk nagyobb aránya jelölte a kiemelkedő szakmai tudást (46,20%, 116 fő), mint a nők/lányok (34,50%, 126 fő). A nők/lányok nagyobb aránya jelölte az önzetlenséget (18,90%, 69 fő) és további pozitív tulajdonságokat (38,10%, 139 fő). Férfiaknál/fiúknál ennek aránya 13,90% (35 fő), illetve 32,70% (82 fő) volt. A negatív tulajdonságok választása közel azonos volt a két nem körében. A negatív tulajdonságokat a nők/lányok 8,50%-a (31 fő), a fiúk/férfiak 7,20%-a (18 fő) jelölte.

⁶² Maláj tollaslabdázó, aki egyesben 199 héten keresztül vezette a világranglistát. A 2008-as és 2012-es nyári olimpiai játékokon férfi egyesben ezüstérmet szerzett. Forrás: https://hu.wikipedia.org/wiki/Lee_Chong_Wei (letöltés ideje: 2018.04.30.)

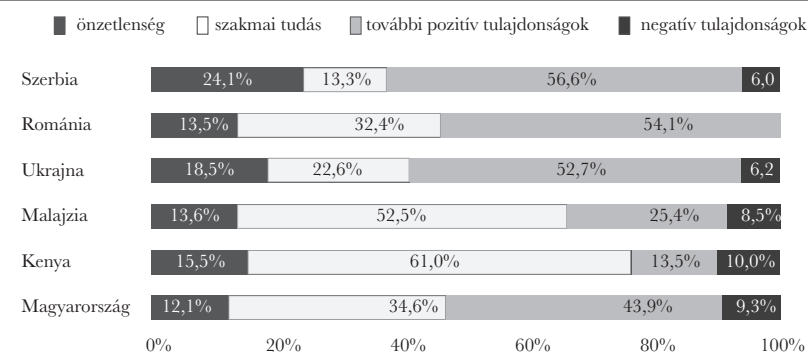
9. táblázat: A sportolói példakép tulajdonságai a teljes mintában (N=627)

Példakép tulajdonságok	% (fő)	Tulajdonságkategóriák	% (fő)
Kiemelkedő szakmai tudása van	38,60(242)	szakmai tudás	39,30 (242)
Önzetlen	16,60 (104)	önzetlenség	16,90(104)
Szerény	12,10 (76)	további pozitív tulajdonságok	35,90 (221)
Fegyelmezett	11,30 (71)		
Bátor	10,70 (67)		
Kitartó	0,60 (4)		
Elhivatott	0,30 (2)		
Tud veszíteni	0,20 (1)		
Agresszív	2,40 (15)	negatív tulajdonságok	8,0 (49)
Önző	3,80 (24)		
Durva	1,60 (10)		
Egyéb	1,80 (11)		

Forrás: Saját szerkesztés

Korcsoportok alapján a tulajdonságkategóriák szintén statisztikailag szignifikáns különbséget mutattak [$\chi^2(3)=25,58, p<0,001$]. Az általános iskolások nagyobb aránya (45,80%, 142 fő) jelölte a kiemelkedő szakmai tudást, mint az egyetemisták (32,70%, 100 fő). Az egyetemisták nagyobb aránya jelölt további pozitív tulajdonságokat (45,10%, 138 fő), az általános iskolásokhoz képest (26,80%, 83 fő). Bár a negatív tulajdonságokat összességében kevesen jelölték mint a választott példakép tulajdonsága, azonban az azt jelölők nagyobb aránya volt általános iskolás (10,30%, 32 fő), mint egyetemista (5,60%, 17 fő). Az önzetlenség megítélése közel azonos volt a két vizsgált korcsoportban. Az önzetlenséget az általános iskolások 17,10%-a (53 fő), az egyetemisták 16,70%-a (51 fő) jelölte. A korcsoportok és a tulajdonságkategóriák megítélése külön-külön vizsgálva fiúk/férfiak és lányok/nők körében azonos eredményeket mutatott.

A hat országot vizsgálva megállapítható, hogy összességében Kenyában (61%, 122 fő) és Malajziában (52,50%, 31 fő) jelölték a legnagyobb arányban a kiemelkedő szakmai tudást, a közép-kelet-európai országokban nagyobb volt azok aránya, akik egyéb pozitív tulajdonságokat jelöltek meg. A negatív tulajdonságok esetében érdemes megemlíteni, hogy Romániában egyetlen személy sem jelölt ilyen tulajdonságot, valamint Kenyában (10%, 20 fő) és Magyarországon (9,30%, 10 fő) a jelölők aránya nagyobb volt a teljes résztvevők arányához képest (25. ábra).

25. ábra: A sportolói példakép tulajdonságai a teljes mintában

Forrás: Saját szerkesztés

A közép-kelet-európai és az Európán kívül országok összehasonlítása a fentieknek megfelelően statisztikailag szignifikáns különbséget eredményezett a tulajdonságok kategóriákat jelölők arányában [$\chi^2(3)=99,09, p<0,001$]. Az Európán kívüli országokban szignifikáns mértékben nagyobb volt azok aránya, akik a kiemelkedő szakmai tudást jelölték (59,10%, 153 fő) a közép-kelet-európai országokhoz képest (24,90%, 93 fő). A további pozitív tulajdonságok esetében a közép-kelet-európai országokban volt nagyobb a jelölők aránya (51,20%, 191 fő), mint az Európán kívüli országokban (16,20%, 42 fő). Az önzetlenséget és a negatív tulajdonságokat jelölők aránya jelentősen nem különbözött. Az önzetlenséget a közép-kelet-európai országokban a személyek 17,40%-a (65 fő) jelölte, az Európán kívüli országokban 15,10% (39 fő). Végül a negatív tulajdonságokat 6,40% (24 fő) jelölte az európai országokban és 9,70% (25 fő) az Európán kívüli országokban.

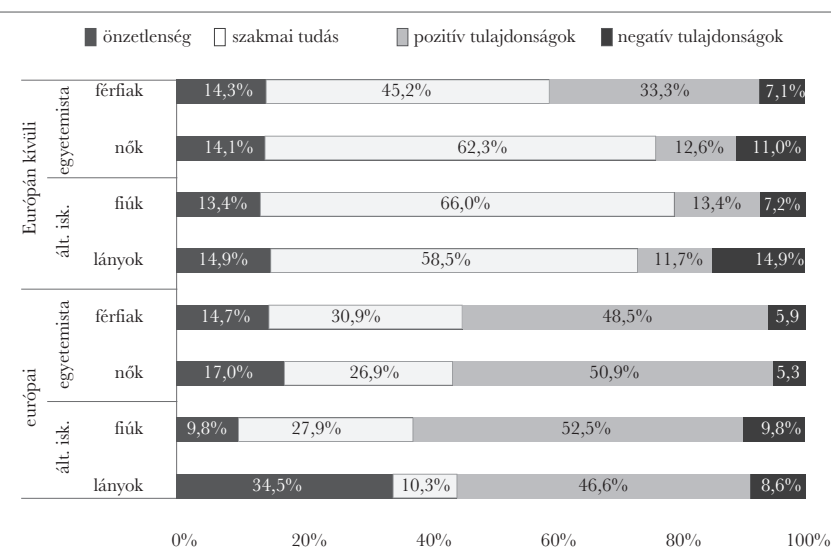
A nemi különbségeket is figyelembe véve eredményeink alapján a közép-kelet-európai és az Európán kívüli országok közti tapasztalt

különbségek nemtől függetlenek voltak. Mind a férfiak/fiúk [$\chi^2(3)=41,98$, $p<0,001$], mind a lányok/nők [$\chi^2(3)=57,54$, $p<0,001$] körében megfigyelhető volt, hogy a közép-kelet-európai országok az egyéb pozitív tulajdonságokat, az Európán kívüli országok a kiemelkedő szakmai tudást tartották a sportolói példakép vonzóbb tulajdonságának. Azt még érdemes megjegyezni, hogy a nők/lányok körében a negatív tulajdonságokat az Európán kívüli országokban élők jelentősen nagyobb aránya jelölte (12,50%, 17 fő), a közép-kelet-európai országokban élőkhez képest (5,80%, 14 fő). Férfiaknál/fiúknál ilyen különbséget a negatív tulajdonságok esetében nem tapasztaltunk.

A korcsoportokat vizsgálva eredményeink azt mutatták, hogy mind az általános iskolások [$\chi^2(3)=69,85$, $p<0,001$], mind az egyetemisták [$\chi^2(3)=13,64$, $p=0,003$] esetében a közép-kelet-európai országokban élők nagyobb aránya jelölte az egyéb pozitív tulajdonságokat, míg az Európán kívüli országokban jelentősen nagyobb volt a kiemelkedő szakmai tudást jelölők aránya. Az önzetlenség és negatív tulajdonságok aránya közel azonos volt a közép-kelet-európai, illetve Európán kívüli egyetemisták és általános iskolások körében. A korcsoportok esetében a földrajzi elhelyezkedés két vizsgált csoportjában tapasztalt eltérés azonban nem független a nemtől. Az általános iskolások esetében mind a férfiak/fiúk [$\chi^2(3)=31,38$, $p<0,001$], mind a lányok/nők [$\chi^2(3)=45,44$, $p<0,001$] körében tapasztalható volt a közép-kelet-európai és az Európán kívüli országokra jellemző különbség, azaz az európai országban élő általános iskolások nemtől függetlenül inkább az egyéb pozitív tulajdonságokat jelölték, míg az Európán kívüli országokban élők a kiemelkedő szakmai tudást választották inkább a sportolói példaképet jellemző tulajdonságként. Továbbá érdemes megjegyezni, hogy az Európán kívüli országokban élő általános iskolás lányok nagyobb aránya jelölt (14,90%, 14 fő) negatív tulajdonságot, a közép-kelet-európai országokban élő társaikhoz képest (8,60%, 5 fő). Egyetemisták körében azonban az európai és Európán kívüli országok között tapasztalt különbség a tulajdonságok megítélésében csak a férfiakra volt jellemző [$\chi^2(3)=8,97$, $p=0,03$], az egyetemista nők az egyes tulajdonságkategóriákat közel azonos arányban jelölték a földrajzi elhelyezkedéstől függetlenül [$\chi^2(3)=6,26$, $p=0,100$].

Összességében a közép-kelet-európai és az Európán kívüli országok összehasonlítása azt mutatja, az Európán kívüli országokban jellemzőbb, hogy a sportolói példaképet elsősorban a kiemelkedő szakmai tudása miatt választják, míg a közép-kelet-európai országokban egyéb pozitív tulajdonságai alapján, mint szerénység, fegyelmezettség, bátorság. Ez az

összefüggés általános iskolás korban nemtől független, azonban az idősebb korosztály tagjai körében csak a férfiakra volt jellemző, nők esetében a földrajzi különbségek ilyen hatása nem tapasztalható (26. ábra).

26. ábra: Sportolói példakép tulajdonságainak megítélése nem és korcsoport alapján a közép-kelet európai és az Európán kívüli országokban. Forrás: Saját szerkesztés

Az élsportolók megítélése

Az eredmények bemutatása előtt érdemes szót ejtenünk a sportolói migrációról mint jelenségről, amely mára globális méreteket öltött és egy iparág épül rá.

Ács (2009) megállapítása szerint sportolói vándorlás a versenysport kezdete óta létezik. Irányát tekintve beszélhetünk belföldi sportolói vándorlásról és külföldi sportolói vándorlásról. Magyarország tekintetében a rendszerváltást megelőzően kizárólag belső migrációról beszélhetünk, tehát az élsportolók mozgása az országhatárokon belül valósult meg. De ahogy a szerző (Ács, 2009) felhívja a figyelmet, úgy mi is kiemeljük a mesterséges és spontán sportolói vándorlás közötti különbséget. Míg az első valamiféle kényszerítő körülmény miatt jött létre, addig a spontán migráció már szabad akaratból történik.

Benedek és Gál (2016) szintén a rendszerváltás utáni időszakra hívja fel a figyelmet, amikortól a sportolók külföldre vándorlása és külföldi sportolók Magyarországra érkezése szabadabb volt. Meg kell még említeni az Európai Unióhoz való csatlakozást, amely szintén mérföldkőnek tekinthető, hiszen a világ még jobban kiszélesedett, a sportolói migráció pedig nyíltabbá és intenzívebbé vált. Megállapításuk szerint a sportolói vándorlás elsősorban a csapatsportokat érinti, és a labdarúgás talán a legnagyobb prioritást élvezi mind közül.

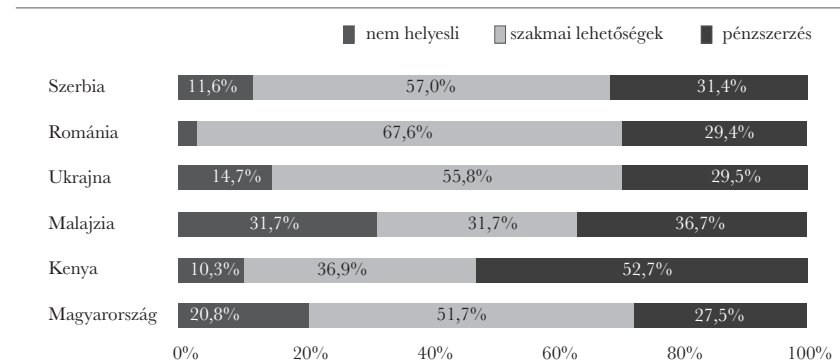
Az élsportolók megítélését két kérdéssel vizsgáltuk, mi a véleményük arról, ha egy élsportoló a kedvezőbb anyagi helyzet reményében elhagyja hazáját, illetve mit tartanak helyesebbnek egy sportoló számára ön maga vagy a hazája dicsőségének fontosságát. A szülőország elhagyására adott válaszokat három csoportba soroltuk: 1) helyesli, ha tehetséges, szerezzen pénzt, 2) helyesli, a szakmai lehetőségek miatt, 3) inkább nem helyesli.

Összességében a haza elhagyása esetében döntő többségük (85%, 566 fő) egyetért azzal, ha az élsportoló elhagyja hazáját a kedvezőbb anyagi helyzet vagy szakmai előrehaladás reményében. A felmérésben résztvevők 47,90%-a (319 fő) fejezte ki egyetértését, a szakmai lehetőségek miatt, 37,10%-uk (247 fő) a pénzszerzés miatt, és 15%-uk (100 fő) jelezte, hogy inkább nem ért egyet.

A férfiak/fiúk és nők/lányok ebben a kérdésben nem mutattak statisztikailag szignifikáns különbséget [$\chi^2(2)=3,22, p=0,200$]. A korcsoportokat vizsgálva az általános iskolások szignifikáns mértékben nagyobb aránya [$\chi^2(2)=19,64, p<0,001$] jelölte (45,20%, 147 fő) a pénzszerzést, mint az egyetemisták (29,30%, 100 fő). Az egyetemisták pedig inkább a szakmai lehetőségek miatt értettek egyet a haza elhagyásával (55,40%, 189 fő), ennek aránya az általános iskolások körében 40% volt (130 fő). A nem helyeslők aránya jelentősen nem különbözött, az általános iskolások 14,80%-a (48 fő), az egyetemisták 15,20%-a (52 fő) jelölte ezt.

A hat ország statisztikailag szignifikáns különbséget mutatott ebben a kérdésben [$\chi^2(10)=56,02, p<0,001$]. A közép-kelet-európai országokban – Magyarország, Ukrajna, Románia és Szerbia – jelentősen nagyobb volt azok aránya, akik a szakmai lehetőségek miatt értenek egyet az élsportoló távozásával. Kenyában nagyobb volt azok aránya, akik a pénzszerzés miatt fejezték ki egyetértésüket, és végül Malajziában közel egyenlő arányban, egyharmaduk értett egyet a pénzszerzés, egyharmaduk a szakmai lehetőségek miatti távozással és egyharmaduk fejezte ki, hogy

nem helyesli, ha az élsportoló elhagyja hazáját. Érdekes megjegyezni, hogy a nem helyeslők aránya Malajziában és Magyarországon volt a legmagasabb (27. ábra).

27. ábra: Az élsportoló hazája elhagyásának megítélése a vizsgált hat országban
Forrás: Saját szerkesztés

Az országokat a korcsoportok mentén vizsgálva Magyarország, Kenya és Ukrajna esetében tudtuk az összehasonlítást statisztikailag elvégezni. Ebben az esetben a közép-kelet-európai és az Európán kívüli országok összevonása nem volt indokolt, mert a két Európán kívüli ország választai – Malajzia és Kenya – más-más képet mutattak ennek a kérdésnek a megítélésében.

A fenti három ország esetében eredményeink alapján csak Magyarországon volt tapasztalható az általános iskolások és egyetemisták statisztikailag szignifikáns különbsége [$\chi^2(2)=9,96, p=0,007$]. Hazánk esetében a korábbi eredményeknek megfelelően az általános iskolások nagyobb aránya jelölte a pénzszerzést, és az egyetemisták nagyobb aránya jelölte a szakmai lehetőségeket. A nem helyeslők aránya a két korcsoportban jelentős különbséget nem mutatott. Kenyában [$\chi^2(2)=5,89, p=0,055$] és Ukrajnában [$\chi^2(2)=2,88, p=0,236$] az általános iskolások és egyetemisták közel egyenlő aránya jelölte a három lehetőséget (10. táblázat).

10. táblázat: Az élsportoló hazája elhagyásának megítélése általános iskolások és egyetemisták körében a vizsgált országokban

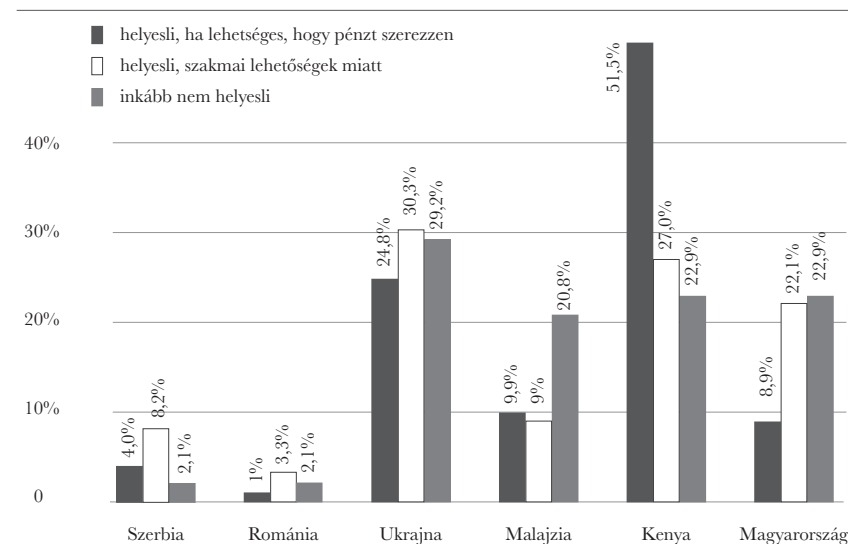
	megítélés	általános iskolás	egyetemista
Magyarország	helyesli, ha tehetséges, hogy pénzt szerezzen	42,50%	17,80%
	helyesli, szakmai lehetőségek miatt	36,20%	61,60%
	inkább nem helyesli	21,30%	20,60%
Kenya	helyesli, ha tehetséges, hogy pénzt szerezzen	58,30%	42,30%
	helyesli, szakmai lehetőségek miatt	34,10%	42,20%
	inkább nem helyesli	7,60%	15,50%
Ukrajna	helyesli, ha tehetséges, hogy pénzt szerezzen	32,50%	26,00%
	helyesli, szakmai lehetőségek miatt	57,00%	54,50%
	inkább nem helyesli	10,50%	19,50%

Forrás: Saját szerkesztés

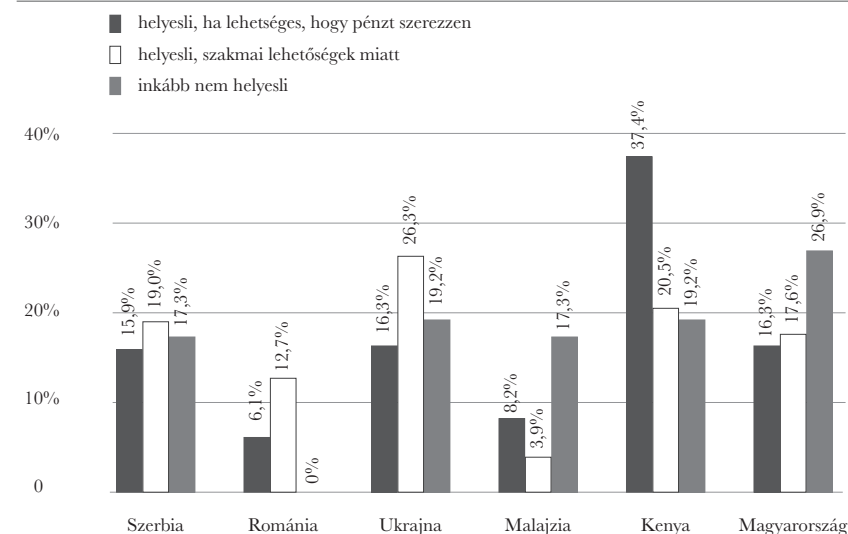
Az adatokat tovább vizsgálva, az egyes országok mutatóit egybevetve, a 28. ábrán a férfiak válaszait különböztetjük meg abból a szempontból, hogy mennyire helyeslik, ha egyes sportolók elhagyják a saját országukat. Bár az adatok szignifikánsan nem azonosak, a válaszadók alapján a kenyaiak gondolják a leginkább úgy, hogy helyes, ha egy sportoló elhagyja az országát.

A női válaszadók körében is a kenyai válaszadók mondják, hogy egyetértenek azzal, ha a sportoló elhagyja a saját országát a pénz keresete miatt. Ukrajna esetében a legmagasabb az arány mind a nők, mind a férfiak között, akik a szakmai okok miatt tartják elfogadhatónak, hogyha egy sportoló elmegy az adott országból.

Ahogy a 29. ábrán is látható, a szerbiai női válaszadók véleménye markánsabb ebben a kérdésben, ők is a szakmai okokat tartják elfogadhatónak és nagyobb arányban meghatározó ez a szám, mint a férfiak esetében.

28. ábra: A férfiak véleménye az országot elhagyó sportolókról
Forrás: Saját szerkesztés

29. ábra: A nők véleménye az országot elhagyó sportolókról
Forrás: Saját szerkesztés

Ami a magyar válaszadókat illeti, a férfiak inkább elfogadhatónak tartják az ország elhagyását szakmai okok miatt, mint a nők, de mind a két esetben elutasítók ebben a kérdésben.

A felmérésben résztvevők többsége (64,50%, 430 fő) úgy vélte, hogy egy sportoló számára fontosabb a hazája dicsősége, az önmaga dicsőségét 237 fő (35,50%) jelölte. Ebben a kérdésben a férfiak/fiúk és lányok/nők statisztikailag szignifikáns különbséget mutattak [$\chi^2(2)=9,96$, $p=0,007$]. A fiúk/férfiak 70,20%-a (191 fő) jelölte a hazája dicsőségét, lányok/nők körében ennek aránya 60,50% (239 fő) volt. A két korcsoportot vizsgálva azonban statisztikailag szignifikáns különbséget nem tapasztalunk [$\chi^2(1)=3,06$, $p=0,089$].

A hat vizsgált ország esetében ennek megítélése statisztikailag szignifikáns különbséget mutatott [$\chi^2(5)=50,76$, $p<0,001$]. Kenya, Malajzia és Ukrajna esetében jelentősen nagyobb volt azok aránya, akik szerint egy sportoló számára fontosabb a hazája dicsősége, Romániában többségben voltak azok, akik az önmaga dicsőségét jelölték, és végül Szerbia és Magyarország esetében közel fele-fele arányban jelölték a személyek önmaga és hazája dicsőségét (11. táblázat). Az országok közti különbség nemtől független volt.

Vizsgálatunkban az élsportolók térbeli mozgásának megítélésére voltunk kíváncsiak, így Ács (2009) vizsgálataival össze tudjuk vetni eredményeinket. Ez esetben azt láthatjuk, hogy míg Ács (2009) vizsgálatában a megkérdezett sportolók az átigazolás motivációs tényezői között első helyen az anyagi juttatást, második helyen a sportszakmai fejlődést említik, addig vizsgálatunkban a megkérdezettek 85%-a egyetért a külföldre távozással, de ennek okaként első helyen a szakmai fejlődés (47,90%) lehetőségét emelik ki, második helyen pedig a kedvezőbb anyagi (37,10%) lehetőségeket. Ha csak a magyarországi mintát vizsgáljuk, hasonló eredményre jutunk, a megkérdezett magyarországi fiatalok 51,70%-a egyetért a sportoló külföldre igazolásával a szakmai fejlődése miatt, 27,50%-uk a pénzszerzési lehetőséget tartja fontos motivációnak és 20,80%-uk nem ért egyet a távozással.

11. táblázat: A sportoló számára fontosabb a hazája, mint önmaga dicsősége kérdésre adott válaszok a hat vizsgált ország körében

	Magyarország	Kenya	Malajzia	Ukrajna	Románia	Szerbia	Teljes minta
Önmaga dicsősége	42,1%	35,3%	23,3%	19,6%	67,6%	52,9%	35,5%
Hazája dicsősége	57,9%	64,7%	76,7%	80,4%	32,4%	47,1%	64,5%

Forrás: Saját szerkesztés

Fair play jelentéstartalma és a fair play díj ismertsége

A fair play jelentéstartalmát a „Mit jelent neked a Fair Play” kérdésre adott válaszok alapján vizsgáltuk, ez esetben a megadott 10 fogalom közül a személyek a számukra három legfontosabbat jelölhették meg.

12. táblázat: A fair play jelentéstartalma a teljes mintában

	fő	%
Becsületesség	496	74,10
Igazságosság	448	67,00
Másik fél tiszteletben tartása	348	52,00
Barátság	337	50,40
Erkölcösség	201	30,00
Méltóság	103	15,40
Korrupció	21	3,10
Csalás	16	2,40
Dopping	12	1,80
Erőszak	12	1,80

Forrás: Saját szerkesztés

Összességében a fair play jelentésével leggyakrabban azonosított fogalmak mind pozitív tartalmúak voltak, a résztvevők viszonylag kis aránya jelölt negatív fogalmat (9,10%, 61 fő). Legtöbben a becsületességet (496 fő, 74,10%), igazságosságot (448 fő, 67%), a másik fél tiszteletben tartását (348 fő, 52%) és a barátságot (337 fő, 50,40%) jelölték. A fair play jelentéstartalmának megítélése független volt a nemtől. (12. táblázat)

A korcsoportokat vizsgálva összességében mind az általános iskolások, mind az egyetemisták által megjelölt fogalmak a fair play-vel kapcsolatban elsősorban pozitív tartalmúak voltak. A két korcsoport a pozitív fogalmak esetében a barátságosság, becsületesség, másik fél tiszteletben tartása és a méltóság esetében mutattak statisztikailag szignifikáns különbséget. Utóbbi három esetben az egyetemisták szignifikánsan nagyobb aránya jelölte meg a fogalmakat, mint a fair play jelentését, az általános iskolásokhoz képest. A barátság esetében jelentősen nagyobb volt a jelölők körében az általános iskolások aránya (71,30%, 233 fő) az egyetemistákhoz képest (30,40%, 104 fő). Érdekes még megjegyezni, hogy bár a negatív fogalmakat, mint korrupció, csalás, dopping és erőszak, a megkérdezett személyek közül csak kevesen választották, azonban azok, akik megjelölték, nagyobb arányban voltak általános iskolások, mint egyetemisták, ez a csalás és korrupció esetén statisztikailag is szignifikáns különbséget mutatott a két korcsoport között (13. táblázat).

13. táblázat: A fair play jelentéstartalma általános iskolások és egyetemisták körében

	Általános iskolás		Egyetemista		χ^2	P
	fő	%	fő	%		
becsületesség	197	60,20	299	87,40	64,423	< 0,001
barátság	233	71,30	104	30,40	111,557	< 0,001
másik fél tiszteletben tartása	137	41,90	211	61,70	26,257	< 0,001
erkölcsösség	100	30,60	101	29,50	0,087	0,800
csalás	13	4,00	3	0,90	6,874	0,010
dopping	8	2,40	4	1,20	1,547	0,253
erőszak	9	2,80	3	0,90	3,337	0,083
igazságosság	226	69,10	222	64,90	1,334	0,251
méltóság	38	11,60	65	19,00	6,999	0,010
korrupció	18	5,50	3	0,90	11,773	0,001

Forrás: Saját szerkesztés

Visszautalunk a harmadik kérdéskörre, ahol az élsportolói példaképválasztása esetében is az általános iskolások voltak nagyobb számban, akik negatív tulajdonság alapján választottak orientációs személyt.

A hat országot vizsgálva hasonló eredményeket tapasztaltunk, azaz az országokra jellemző, hogy elsősorban pozitív fogalmakat kapcsolnak össze a fair play jelentésével, és viszonylag alacsony azok aránya, akik negatív fogalmat jelöltek meg.

A pozitív fogalmak esetében statisztikailag szignifikáns különbséget az országok között a becsületesség, barátságosság, másik fél tiszteletben tartása és az erkölcsösség esetében tapasztaltunk. A becsületességet az Európán kívüli országokban a személyek szignifikáns mértékben kisebb aránya jelölte, mint a közép-kelet-európai országokban. Malajziában ennek aránya „csak” 36,70% (22 fő), Kenyában 56,40% (115 fő), míg az európai országokban a jelölők aránya 86% és 94,10% közötti volt. A barátság fogalmát összességében nagyobb arányban jelölték az Európán kívüli országokban élők (Kenya: 77%, 157 fő; Malajzia: 76,70%, 46 fő), mint a közép-kelet-európai országokban. Az európai országok közül Ukrajnában a személyek közel fele (47%, 77 fő) jelölte, Szerbiában a személyek 34,90%-a (30 fő), míg Magyarországon (19%, 23 fő) és Romániában (11,80%, 4 fő) jelentősen kevesebben. A másik fél tiszteletben tartását Magyarországon, Romániában és Szerbiában kapcsolták össze legtöbben a fair play jelentésével, Ukrajnában a személyek fele, míg a két Európán kívüli országban ennek aránya jelentősen alacsonyabb volt. Az erkölcsösség esetében érdemes megjegyezni, hogy Kenyában jelentősen nagy volt a jelölők aránya (78,30%, 47 fő), míg a többi országban ennek aránya 16,30% és 26,50% közötti volt. Az országokra is jellemző volt, hogy a negatív fogalmakat kis arányban társították a fair play-vel, itt fontos megjegyezni, hogy a korrupció esetében az országok különbsége statisztikailag is szignifikáns volt, Kenyában (6,90%, 14 fő) és Romániában (5,90%, 2 fő) volt a legnagyobb a jelölők aránya, míg a többi országban ez csupán 1,20 és 1,70% közötti volt (14. táblázat).

A hat ország korcsoportok szerinti bontásban való vizsgálata során csak Magyarországon, Kenyában és Ukrajnában állt rendelkezésre mindkét korcsoport adata. A hat ország összehasonlításának eredményei alapján a közép-kelet-európai és az Európán kívüli országok összevonása nem volt indokolt, így csak a fenti három országban vizsgáltuk a fair play jelentéstartalmának megítélését korcsoportok között. Mindhárom or-

szág a korábban tapasztalt korcsoportok közötti különbségekkel azonos eredményeket mutatott.

14. táblázat: A fair play jelentéstartalma a vizsgált 6 országban

	Magyarország	Kenya	Malajzia	Ukrajna	Románia	Szerbia	χ^2	p
becsületesség	87,6	56,4	36,7	86,0	94,1	93,0	124,030	< 0,001
barátság	19,0	77,0	76,7	47,0	11,8	34,9	151,192	< 0,001
másik fél tiszteletben tartása	74,4	36,8	25,0	55,5	70,6	61,6	69,478	< 0,001
erkölcsösség	24,8	33,3	78,3	20,1	26,5	16,3	84,846	< 0,001
csalás	2,5	3,4	0,0	3,7	0,0	0,0	6,487	0,262
dopping	1,7	2,0	3,3	1,8	2,9	0,0	2,679	0,749
erőszak	2,5	2,0	1,70	2,4	0,0	0,0	2,940	0,709
igazságosság	61,2	65,2	63,3	70,1	67,6	75,6	6,124	0,294
méltóság	21,5	16,7	13,3	9,8	11,8	17,4	8,521	0,130
korruptió	1,7	6,9	1,7	1,2	5,9	0,0	16,226	0,006

Forrás: Saját szerkesztés

A fair play jelentéstartalmát megvizsgáltuk bivariáns korrelációs kapcsolatokra is, a Pearson-féle korrelációs vizsgálatot végeztük el. A vizsgálat során a one-tail módszerrel is megnéztük az egyes fair play jelentésre vonatkozó jelölések közötti kapcsolatot. Az így kapott elemzések alapján korrelációs együtthatót találtunk ($p=0,00$ és $p=0,05$) az egyes fair play számításba vett értékek között. Kiemelkedően szoros kapcsolatot nem tudtunk kimutatni az elemzés során, de negatív $t=-0,316$, $p=0,01$ értéket kaptunk a barátság és a becsületesség között, valamint összefüggés található a dopping és a csalás esetében is $t=0,348$, $p=0,05$ érték mellett. (15. táblázat)

15. táblázat: A fair play jelentéstartalmának szignifikancia kapcsolatai

	becsületesség	barátság	másik fél tiszteletben tartása	erkölcsösség	csalás	dopping	erőszak	igazságosság	méltóság	korruptió
becsületesség	1	-,316**	,011	-,199**	-,132**	-,178**	-,204**	-,046	-,124**	-,266**
barátság		1	-,307**	-,056	-,097**	-,044	-,022	-,174**	-,182**	,043
másik fél tiszteletben tartása			1	-,295**	-,144**	-,118**	-,074*	-,233**	-,139**	-,051
erkölcsösség				1	-,102**	-,039	-,088*	-,214**	-,112**	-,062
csalás					1	,348**	,348**	-,097**	-,040	,197**
dopping						1	,236**	-,119**	-,027	,170**
erőszak							1	-,167**	,004	,170**
igazságosság								1	-,140**	-,145**
méltóság									1	-,077*
korruptió										1

** $p=0.01$ * $p=0.05$

Forrás: Saját szerkesztés

A Nemzetközi Fair Play Bizottság 1965. január 29-én tartotta meg az első fair play díj átadó ünnepségét. Az elismerő címet példaértékű cselekedetért, kiemelkedő életútért ítéltek meg sportolóknak vagy a sport területén dolgozóknak. Jelöltet bárki állíthat, még magánszemély is. A díjazottak oklevelet, trófeát vagy diplomát kapnak a fair play szellemiség képviseléséért. Az első alkalommal egy olasz bobversenyző érdemelte ki a díjat. Az 1964-es innsbrucki téli olimpián a páros bob versenyszámban Eugenio Monti és párja másodikként végeztek volna a versenyben. Riválisuknak a brit Tony Nashnak és Robin Dixonnak elromlott egy alkatrészük, ami miatt kizárták volna őket a versenyből, Monti a saját bobjukról ezt leszerelték és felküldték a brit párosnak, akik így megnyerték a versenyt, Montiék pedig a harmadik helyen végeztek.

A fair play-vel kapcsolatban a fair play díj ismertségét vizsgáltuk még. Összességében a megkérdezett személyek csupán 28%-a (187 fő) jelezte, hogy ismer olyan sportolót, aki fair play díjat kapott. Közülük azonban csak 11 fő tudta megnevezni a fair play díjas sportolót. A 11 főből 8-an Gyurta Dánielt írták és 1-1 fő nevezte meg Sárosi Laurát, Paolo di Caniot és az FC Barcelona futballcsapatát.

A fair play díj ismertsége statisztikailag szignifikáns különbséget mutatott fiúk/férfiak és lányok/nők körében [$\chi^2(1)=24,39$, $p<0,001$]. A nők/lányok (20,90%, 83 fő) szignifikánsan kisebb aránya ismer olyan sportolót, aki fair play díjat kapott, fiúk/férfiak körében ennek aránya 38,40% (104 fő) volt.

A két korcsoport között is statisztikailag szignifikáns különbséget tapasztaltam [$\chi^2(1)=51,78$, $p<0,001$]. Az általános iskolások nagyobb aránya (40,80%, 133 fő) jelölte, hogy ismer fair play díjas sportolót, mint az egyetemisták (15,80%, 54 fő). A hat országot vizsgálva Kenyában (63,10%, 128 fő) és Malajziában (45%, 27 fő) szignifikánsan nagyobb volt a fair play díjas sportolók ismertsége [$\chi^2(5)=216,63$, $p<0,001$], mint a közép-kelet-európai országokban. Ukrajnában 11,60% (19 fő), Ma-

⁶³ Nemzetközi Fair Play Bizottság honlapja
Forrás: <http://www.fairplayinternational.org/award-winners-search>
(letöltés ideje: 2020.10.13.)

gyarországon 8,30% (10 fő), Romániában 5,90% (2 fő) és Szerbiában csupán egy fő jelölte.

A közép-kelet-európai és az Európán kívüli országok összehasonlítása fair play díj ismertségében a fenti eredményeknek megfelelően statisztikailag szignifikáns különbséget mutatott [$\chi^2(1)=51,78$, $p<0,001$]. Az Európán kívüli országokban jelentősen nagyobb a fair play díj ismertsége (58,90%, 155 fő), mint a közép-kelet-európai országokban (7,90%, 32 fő). Ez nemtől és korcsoporttól független volt, azaz az Európán kívüli országokban a férfiak/fiúk, nők/lányok, valamint általános iskolások és egyetemisták egyaránt nagyobb aránya ismer fair play díjas sportolót, mint a közép-kelet-európai országokban élők.

Magyar fair play díjasok közé sorolhatók Székely Éva (2005) úszónő, Papp László (1992) ökölvívó, dr. Kamuti Jenő (1976) vívó, vagy Miklósa Erika (2011) operaénekes, akinek kamaszkori sérülése miatt kellett felhagynia a sporttal, de 19 éves korára minden idők legfiatalabb szerződéses énekesnője lett a Magyar Állami Operaházban. Az első magyar fair play díjas Zsolt István (1965) labdarúgó-játékvezető volt.

Összességében megállapítható, hogy a felmérésben résztvevők jelentősen több pozitív fogalmat kapcsolnak a fair play jelentéséhez, a negatív fogalmakat a személyek csak kis aránya társította a fair play fogalmához. Ez az összefüggés alapvetően nemtől és életkortól független. Azt érdemes kiemelni, hogy a fiatalabb korosztály tagjainak jelentősen nagyobb aránya jelölte a barátságot, mint az idősebb korosztály tagjai. A hat ország vizsgálata összességében azt mutatja, hogy bár vannak eltérések a fair play fogalmának megítélésében, de minden országra jellemző, hogy pozitív fogalmat kapcsol a fair play-hez. Azt még összefoglalóan érdemes megjegyezni, hogy a közép-kelet-európai országokban – Magyarországon, Ukrajnában, Szerbiában és Romániában – élők számára legnagyobb gyakorisággal a becsületesség, igazságosság és a másik fél tiszteletben tartása jelenti a fair playt, míg az Európán kívüli országokban – Kenyában és Malajziában – a barátság és igazságosság volt a leggyakrabban megjelölt fogalom.

A korrupció érzékelése a sportban

Végül megvizsgáltuk, hogy a felmérésben résztvevők véleménye szerint jelen van-e a sportban a korrupció/megvesztegetés. Összességében a személyek 78,90%-a (528 fő) adott igen választ, 21,10%-a (141 fő) nemmel válaszolt. A korrupció érzékelése statisztikailag szignifikáns különbséget férfiak/fiúk és nők/lányok körében nem mutatott [$\chi^2(1)=1,198$, $p=0,289$]. A férfiak/fiúk 76,80%-a (209), a nők/lányok 80,40%-a (319 fő) szerint van jelen a sportban a korrupció/megvesztegetés.

A korcsoportok között statisztikailag szignifikáns különbséget tapasztaltunk [$\chi^2(1)=73,09$, $p<0,001$]. Az egyetemisták szignifikánsan nagyobb aránya érzékelte a korrupciót/megvesztegetést a sportban (92,10%, 315 fő), általános iskolások körében ennek aránya 65,10% volt (213 fő).

A hat vizsgált ország statisztikailag szignifikáns különbséget mutatott a korrupció érzékelésében [$\chi^2(5)=16,82$, $p=0,005$]. Romániában kivétel nélkül minden személy igen választ adott, a többi országban ennek aránya 72,70% és 87,20% közötti volt (16. táblázat).

16. táblázat: A korrupció érzékelése a hat vizsgált országban

	fő	%
Magyarország	88	72,7%
Kenya	158	77,5%
Malajzia	44	73,3%
Ukrajna	129	78,7%
Románia	34	100,0%
Szerbia	75	87,2%

Forrás: Saját szerkesztés

A közép-kelet-európai és az Európán kívüli országokban a korcsoportok közötti különbséget is figyelembe véve csak Magyarország, Kenya és Ukrajna esetében tudtuk a két korcsoportot összehasonlítani. A közép-kelet-európai és az Európán kívüli országok összevonása ez esetben sem volt indokolt.

Eredményeink alapján Kenyában a két korcsoport jelentős eltérést nem mutatott, az általános iskolások 73,70%-a (98 fő), az egyetemisták 84,50%-a (60 fő) érzékelte a korrupciót a sportban. Ukrajnában jellemző volt, hogy az egyetemisták jelentősen nagyobb aránya (93,50%, 72 fő) vélte úgy, hogy a korrupció jelen van a sportban, mint az általános iskolások (65,50%, 57 fő). Végül Magyarországon az egyetemisták kivétel nélkül a korrupció érzékelését mutatták, míg az általános iskolások körében ennek aránya 29,80% (14 fő) volt.

Munkánk során a Transparency International (TI) által évente elkészített Korrupciós Érzékelési Index (Corruption Perception Index-CPI) listát használtuk. Választásunk oka, hogy ugyan több a világban a korrupció szintjét mérő vizsgálat és ennek eredményeként egyfajta lista, de a TI által elkészített rangsor a világon a legszélesebb körben használt mutató.

A szervezet honlapja részletes leírást ad az indexről és elkészítésének módszertanáról.⁶⁴

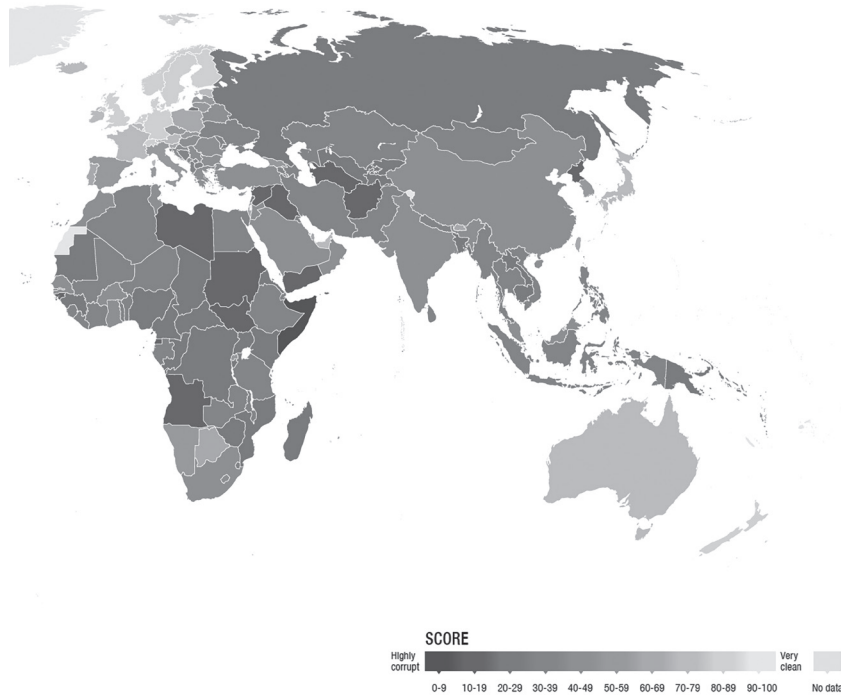
Az index 1995 óta létezik, vizsgálja a közszférában a korrupció érzékelt mértékét, és ez alapján rangsorolja az országokat az egész világon. Az összeállítás során 12 szervezet 13 felmérése és értékelése kerül felhasználásra. A vizsgálatba bevontak köre jellemzően üzletemberekből és szakértőkből áll, akik véleményt mondanak az adott országban a közszektor korrupciójáról, az állami intézményrendszer, a gazdaság és a társadalom fertőzöttségéről.

Az index a korrupció érzékelését mutatja a közszférában, az index értéke 0–100 közé esik, ahol a 0 azt jelenti, hogy a vizsgált országban a korrupciót magas mértékben érzékelik („erősen korrupt ország”, a térképen a jelölése sötétszürke szín) és a 100 jelenti, hogy az országban a korrupciót egyáltalán nem érzékelik („egyáltalán nem korrupt ország”, a térképen világosszürke színnel jelölt országok) (30. ábra).

Ki kell hangsúlyozni, hogy az index az állami szektorban tapasztalható korrupcióra összpontosít, és a korrupciót mint a közhivatallal személyes haszonszerzés céljából való visszaélést definiálja. A korábban is említett felmérések, amelyeket CPI összeállításánál használunk, olyan kérdéseket tesznek fel, amelyek a közhatalommal személyes előnyök céljából való visszaéléssel – mint például közhivatalnokok megvesztegetése, kenőpénz közbeszerzési eljárásokban, közpénzek hűtlen kezelése – kapcsolatosak,

⁶⁴ Transparency International honlapja
Forrás: <https://transparency.hu/adatok-a-korrupciolorol/korrupcio-erzekelesi-index/>
Letöltés ideje: 2019.04.19.

valamint olyan kérdéseket, melyek a korrupcióellenes politikák erejét vizsgálják, felölelve ezáltal mind a közigazgatási, mind a politikai korrupciót.

30. ábra: A korrupció érzékelése a világon a TI mérése alapján
 Forrás: Transparency International honlapja⁶⁵

Az eredményeink alapján a megkérdezettek legnagyobb arányban (100%) Romániában érzékelték a korrupció jelenlétét a sportban, ezt követte Szerbia, Ukrajna, Kenya, Malajzia, majd Magyarország.

⁶⁵ Transparency International honlapja
 Forrás: <https://transparency.hu/wp-content/uploads/2018/02/CPI-2017-Global-Report.pdf>
 Letöltés ideje: 2019.04.19.

A TI listán az általunk vizsgált országok a következő sorrendben helyezkednek el. A legkorruptabb ország az általunk vizsgáltak közül Kenya, majd Ukrajna, Szerbia, Magyarország, Malajzia és a legkevésbé korrupst Románia (31. ábra).

RANK	COUNTRY/TERRITORY	SCORE	RANK	COUNTRY/TERRITORY	SCORE
46	Georgia	56	68	Belarus	44
46	Malta	56	68	Jamaica	44
48	Cabo Verde	55	71	Bulgaria	43
48	Rwanda	55	71	South Africa	43
48	Saint Lucia	55	71	Vanuatu	43
51	Korea (South)	54	74	Burkina Faso	42
52	Grenada	52	74	Lesotho	42
53	Namibia	51	74	Tunisia	42
54	Italy	50	77	China	41
54	Mauritius	50	77	Serbia	41
54	Slovakia	50	77	Suriname	41
57	Croatia	49	77	Trinidad and Tobago	41
57	Saudi Arabia	49	81	Ghana	40
59	Greece	48	81	India	40
59	Jordan	48	81	Morocco	40
59	Romania	48	81	Turkey	40
62	Cuba	47	85	Argentina	39
62	Malaysia	47	85	Benin	39
64	Montenegro	46	85	Kosovo	39
64	Sao Tome and Principe	46	85	Kuwait	39
66	Hungary	45	85	Solomon Islands	39
66	Senegal	45	85	Swaziland	39
			91	Albania	38
112	El Salvador	33	135	Kyrgyzstan	29
112	Maldives	33	135	Laos	29
112	Niger	33	135	Mexico	29
117	Ecuador	32	135	Papua New Guinea	29
117	Egypt	32	135	Paraguay	29
117	Gabon	32	135	Russia	29
117	Pakistan	32	143	Bangladesh	28
117	Togo	32	143	Guatemala	28
122	Azerbaijan	31	143	Kenya	28
122	Djibouti	31	143	Lebanon	28
122	Kazakhstan	31	143	Mauritania	28
122	Liberia	31	148	Comoros	27
122	Malawi	31	148	Guinea	27
122	Mali	31	148	Nigeria	27
122	Nepal	31	151	Nicaragua	26
122	Moldova	31	151	Uganda	26
130	Gambia	30	153	Cameroon	25
130	Iran	30	153	Mozambique	25
130	Myanmar	30	155	Madagascar	24
130	Sierra Leone	30	156	Central African Republic	23
130	Ukraine	30	157	Burundi	22
135	Dominican Republic	29			
135	Honduras	29			

31. ábra: Korrupciós érzékelési listán elfoglalt hely a vizsgált hat országban
 Forrás: Transparency International honlapja⁶⁶

A kapott eredményeket érdemes összevetni a fair play index értékeinek rangsorával is (17. táblázat). Az első helyen az az ország fog állni, amelyiknek a legnagyobb a fair play indexe, ebben az országban viselkednének a megkérdezett fiatalok a felvázolt versenyszituációkban leginkább a fair play szellemében. A legmagasabb fair play indexet (9,73) Szerbia érte el, az ország a vizsgálatunkban felállított – a sport területén jelenlévő korrupcióérzékelés – rangsorban a második helyen állt. A legnagyobb

⁶⁶ Transparency International honlapja
 Forrás: <https://transparency.hu/wp-content/uploads/2018/02/CPI-2017-Global-Report.pdf>
 Letöltés ideje: 2019.04.19.

arányban Romániában jelezték a megkérdezettek, hogy szerintük van megvesztegetés a sportban, az ország a fair play index rangsorban a második helyen áll. Egyezés Malajzia esetében mutatható ki, mind a kettő rangsorban az ötödik helyet foglalja el.

17. táblázat: A korrupció jelenléte a fair play index és a CPI lista alapján

	Korrupció jelenléte %	Rangsor	Rangsor CPI alapján	Fair play index értéke
Magyarország	72,7	6.	4.	9,26
Kenya	77,5	4.	1.	8,69
Malajzia	73,3	5.	5.	8,67
Ukrajna	78,7	3.	2.	8,84
Románia	100,0	1.	6.	9,38
Szerbia	87,2	2.	3.	9,78

Forrás: saját szerkesztés

A korrupció érzékelésének kérdéskörében a fent bemutatott eredmények tükrében nem mutatható ki összefüggés a megkérdezett fiatalok véleménye alapján a sportban jelenlévő megvesztegetés léte, valamint a Transparency International által közölt Korrupciós Érzékelési Index listán elfoglalt hely között. Nem érzékelik jobban a megkérdezett fiatalok a sportban a korrupciót, attól hogy a TI listáján az országuk a korruptabb államok közé sorolható vagy sem. Ugyanez mondható el, ha a vizsgálati eredményeink alapján képzett rangsort (fiatalok korrupcióérezékelése a sport területén) vetjük össze a fair play index értékei alapján képzett rangsorral.

Következtetésként elmondható, nincs összefüggés a két változó között, ha a megkérdezettek szerint van korrupció a sportban, az nem jelent sem negatív, sem pedig pozitív kapcsolatot a fair play index értékével.

KÖVETKEZTETÉSEK

Munkánk következtetéseit a kutatói kérdéseink megválaszolása és hipotézis vizsgálatunk mentén tesszük meg.

Léteznek jellegzetes sportágak/sportágcsoportok a vizsgált országokban?

A legkedveltebb sportágak kérdéskörénél a megkérdezettek összesen 33 különböző sportot, sportágot adtak meg. A teljes mintát vizsgálva megállapíthatjuk, hogy a legkedveltebb sportág a labdarúgás, ezt követi az úszás, majd a kézilabda. Országok bontásában Magyarországon, Kenyában, Malajziában, Ukrajnában a labdarúgás a legnépszerűbb sportág. Mindez azt bizonyítja és erősíti, hogy a labdarúgás valóban az egyik legnépszerűbb sport a világon. Megjegyezzük, hogy ezekben az országokban a labdarúgó-válogatottaknak nincs kiemelkedő eredménye világversenyeken. Nem úgy, mint Románia esetében, ahol a fiatalok 38,20%-a választotta legkedveltebb sportjának a tornát. Románia olimpiai szereplését ismerve azt látjuk, hogy a torna sportágban a legeredményesebbek, 25 aranyérmert szereztek az olimpiai játékokon.

Amikor jellegzetes sportról vagy sportágról beszélünk, arra gondolunk, hogy az adott országban azon túl, hogy népszerű és sokan kedvelik, nemzetközi szinten eredményeket tudnak felmutatni. Ennek fényében jellegzetes sportot/sportágot Kenya és Románia esetében érdemes kiemelni. Kenya atlétái világversenyeken állják meg helyüket, ahogy a romániai tornászok eredményei sem elhanyagolhatók.

Hogyan cselekednének meghatározott versenyszituációkban a megkérdezett diákok?

Kimutathatók különbségek közép-kelet-európai és kenyai, valamint malajziai országok fiataljainak nem, korcsoport, valamint csapatsportot vagy egyéni sportot kedvelők fair play attitűdjében?

Vizsgálatunkban a kérdés elemzéséhez fair play indexet alkottunk (ennek módszertanát a vonatkozó fejezetben leírtuk).

Összességében az eredményeink azt mutatják, hogy a megkérdezett fiatalok a felvázolt situációkban sportszerűen viselkednének. A felmérésben résztvevők fair play indexe 1 és 12 közötti volt, átlaga 9,00. A változók mentén a következő különbségek mutathatók ki:

- Fiúk/férfiak és lányok/nők fair play indexe statisztikailag szignifikáns különbséget nem mutatott.
- A két vizsgált korcsoport fair play indexe azonban statisztikailag szignifikáns mértékben különbözött. Az egyetemisták szignifikánsan nagyobb értéket mutattak, mint az általános iskolások. Ez az összefüggés nemtől független volt, mind a fiúk/férfiak, mind a lányok/nők körében az egyetemisták a fair play index nagyobb értékével voltak jellemezhetőek az általános iskolásokhoz képest.
- Az egyéni és csapatsportokat preferálók esetében statisztikailag szignifikáns különbség a fair play index értékében nem volt. Ez az összefüggés független volt a korcsoporttól, mind az általános iskolások, mind az egyetemisták körében az egyéni és csapatsportot preferálók statisztikailag szignifikáns különbséget nem mutattak.
- A hat országot vizsgálva összességében megállapítható, hogy a vizsgált országok statisztikailag szignifikáns különbséget mutattak a fair play index értékében. A fair play index legnagyobb értékét Szerbia mutatta, szignifikánsan kisebb értéke volt jellemző Kenyában, Malajziában és Ukrajnában, míg a többi ország (Magyarország és Románia) a kettő közti értéket mutatott.
- A közép-kelet-európai és az Európán kívüli országok szignifikáns főhatást nem mutattak. A korcsoport viszont szignifikáns kapcsolatot mutatott. A közép-kelet-európai és az Európán kívüli országok fair play indexe közel azonos volt. Az európai országokban az átlaga 9,20, az Európán kívüli országokban pedig 8,70 volt. A közép-kelet-európai országokban az egyetemisták és általános iskolások fair play indexe közel azonos volt, míg az Európán kívüli országokban az egyetemisták szignifikánsan az index nagyobb értékét mutatták, mint az általános iskolások.

Melyik országban fontosabb a sportolói példakép választása, és ez milyen értékek mentén valósul meg?

A hat országot vizsgálva megállapítható, hogy Kenyában és Malajziában szignifikáns mértékben nagyobb azok aránya, akik rendelkeznek sportolói példaképpel.

Azt gondoljuk, ennek háttérében az elméleti keretünkben hangsúlyozott okok állnak. Nevezetesen mind a két országban magas a munkanélküliség, a korrupció, az oktatási rendszeren belül – ami a felzárkózás és kitörés lehetőségét kellene biztosítsa – az esélyegyenlőség nem valósul meg. Sőt évekre kimarad egy fiatal az iskolából, mert a családjának azt kell mérlegelnie, hogy taníttatják a gyermeket, és ezáltal kiesik egy kenyérkereső, arról nem is beszélve, hogy az oktatás annak ellenére, hogy ingyenes, komoly költségekkel jár. Ennek fényében a sportolók, akik sikeresek, sok pénzt keresnek – legalábbis annyit, amennyiről ezek a fiatalok nem is álmodnak –, példaképként jelennek meg. A kitörés lehetőségét és reményét hordozzák magukban, ezért a sport kiemelten népszerű ezekben az országokban.

Ha megvizsgáljuk a tulajdonságokat, ami alapján példaképet választanak maguknak a fiatalok, azt látjuk, hogy elsősorban a kiemelkedő szakmai tudások miatt néznek fel a sportolóra, második legnépszerűbb, hogy önzetlenek. Negatív tulajdonságok minimális számban jelennek meg. Ennek érdekessége, hogy azok a fiatalok, akik negatív tulajdonság (agresszív, durva, önző) alapján választottak, jellemzően küzdősportolókat neveztek meg.

Hogyan ítélik meg hazájuk élsportolójának külföldre igazolását/távozását a fiatalok? Mit preferálnak az élsportoló döntése során?

A sportolók külföldre igazolásával kapcsolatban minimális azoknak az aránya, akik ezt nem helyeslik. Az elfogadás két motiváció mentén valósul meg. Az egyik szerint a szakmai fejlődés érdekében támogatják és elfogadják a sportolók külföldre távozását. A másik szempont pedig a jobb pénzkereseti lehetőség miatt elfogadó.

Az előző kérdéssel összevetve azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a megkérdezett fiatalok szakmai tudás alapján választanak példaképet, és a sportoló migrációját elfogadják, ha annak oka a szakmai fejlődés. Korábban említettük, hogy a sportolói példakép jelentősége Kenyában és Malajziában szignifikánsan nagyobb. Megvizsgáltuk, hogy a választott tulajdonság, illetve a külföldre távozás motivációja esetében mit nyilatkoznak. A példaképválasztás a kiemelkedő szakmai tudás alapján történik, de nem meglepő módon a sportoló migrációjának háttérében a jobb pénzszerzési lehetőséget támogatják.

A fair play képvisel olyan értéket, amelyet a távoli Malajziában, Kenyában, valamint Közép-Kelet-Európában egyformán értelmeznek és értékelnek fiatalok? Erősítve ezzel a sport közösségteremtő erejét, hozzájárulva a nemzetek közösségének erősítéséhez?

Összességében a fair play jelentésével leggyakrabban azonosított fogalmak mind pozitív tartalmúak voltak, a résztvevők viszonylag kis aránya jelölt negatív fogalmat. Legtöbbször a becsületességet, igazságosságot, a másik fél tiszteletben tartását és a barátságot jelölték. A fair play jelentés-tartalmának megítélése független volt a nemtől.

A hat országot vizsgálva hasonló eredményeket tapasztaltunk, azaz az országokra jellemző, hogy elsősorban pozitív fogalmakat kapcsoltak össze a fair play jelentésével, és viszonylag alacsony azok aránya, akik negatív fogalmat jelöltek meg.

A pozitív fogalmak esetében statisztikailag szignifikáns különbséget az országok között a becsületesség, barátságosság, másik fél tiszteletben tartása és az erkölcsösség esetében tapasztaltunk. A becsületességet az Európán kívüli országokban a személyek szignifikáns mértékben kisebb aránya jelölte, mint a közép-kelet-európai országokban. Malajziában ennek aránya „csak” 36,7% (22 fő), Kenyában 56,4% (115 fő), míg az európai országokban a jelölők aránya 86% és 94,1% közötti volt. A barátság fogalmát összességében nagyobb arányban jelölték a megkérdezett Európán kívüli országokban, mint a közép-kelet-európai országokban.

A fogalom ismertségének mérése után felmerülhet a hozzá kapcsolódó fair play díj és díjazottjainak ismertsége, népszerűsége is.

A fair play jelentéstartalmának vizsgálata után felmerült a fair play díj ismertségének mérése is. A megkérdezettek 28%-a jelölte, hogy ismer díjazottat, azonban a sportoló megnevezésénél jellemzően példaképük nevét írták be vagy nem neveztek meg senkit. Választ a kérdésre diaszpóramagyarságtól kaptunk, itt viszont a kicsi elemszám miatt torz adatokat kaptunk.

Összességében megállapítható, hogy a fair play díj ismertsége csekély.

Érzékelik-e a diákok és melyik országban a sportban megjelenő korrupciót/megvesztegetést? Feltárható összefüggés az említett változó és a Transparency International által jegyzett korrupciós érzékelési indexlistán elfoglalt hely között?

A megkérdezett fiatalok eltérő mértékben, de úgy gondolják, van megvesztegetés/korrupció a sportban. Azonban az általunk vizsgált korrupciós érzékelési listán elfoglalt pozícióval ez nincs összefüggésben. Mindenképp elgondolkodtatónak tartjuk, hogy egyrészt valóban ennyire egyértelmű a sport világában is megjelenő korrupció? Másrészt milyen hatással van a fiatalokra mindez? A későbbiekben érdemes lenne pontosítani, hogy a fiatalok mit értenek korrupció/megvesztegetés alatt a sportban, esetleg lehetne példákat kérni, és az alapján elemezni.

A kutatói kérdésekre adott válaszok után meg kell vizsgálnunk hipotéziseink helytállóságát.

H1: Feltételezzük, hogy a társadalmi, gazdasági, és kulturális eltérésekből adódóan szignifikáns különbségek mutathatók ki a közép-kelet-európai és az Európán kívüli országok (Kenya, Malajzia) megkérdezett fiataljainak fair play indexében.

Hipotézisünk nem nyert bizonyítást. A közép-kelet-európai és az Európán kívüli országokat vizsgálva szignifikáns különbség nem mutatható ki, a két csoport fair play indexe közel azonos volt. Következtetésként megállapítható, hogy függetlenül attól, hogy a fiatalok melyik világgrészen élnek és milyen környezetben nőnek fel, a vázolt versenyszituációkban sportszerűen viselkednének, a kulturális sokszínűség ezen a területen nem jut érvényre.

Statisztikailag szignifikáns különbség volt kimutatható, ha a hat országot vizsgáltuk. Közép-kelet-európai és az Európán kívüli országok esetében a két korcsoportváltozó esetén mutatkozott szignifikáns különbség. A közép-kelet-európai országokban az egyetemisták és az általános iskolások fair play indexe közel azonos volt, míg az Európán kívüli országokban az egyetemisták szignifikánsan nagyobb értékét mutatták, mint az általános iskolások.

H2: Feltételezzük, hogy Kenyában és Malajziában szignifikánsan magasabb a sportolói példaképet választók aránya, és őket pozitív értékek mentén választják.

Eredményeink alapján ez a feltevésünk bizonyítást nyert. Megállapítottuk, hogy Kenyában és Malajziában szignifikáns mértékben nagyobb azok aránya, akik rendelkeznek sportolói példaképpel, Magyarországon és Ukrajnában közel fele-fele arányban vannak azok, akiknek van/nincs

sportolói példaképük, míg Romániában és Szerbiában a legkisebb azok száma, akik példaképet a sport területéről választanak.

Feltevésünk második része, miszerint a példaképek kiválasztása pozitív tulajdonságok alapján történik, szintén igaznak bizonyult. A leggyakrabban választott tulajdonság a kiemelkedő szakmai tudás és az önzetlenség volt. A hat országot vizsgálva megállapítható, hogy összességében Kenyában és Malajziában jelölték a legnagyobb arányban a kiemelkedő szakmai tudást, a közép-kelet-európai országokban nagyobb volt azok aránya, akik egyéb pozitív tulajdonságokat jelöltek meg.

Második feltételezésünknel abból a nézetből indultunk ki, hogy a kenyai és malajziai fiatalok életében a példakép egy sikeres személy, aki a felemelkedés/kitörés lehetőségét mutatja be, fontosabb, mint azoknak a fiataloknak, akiknek a gazdasági-technológiai fejlődés révén kiszélesedett a világ.

H3: Feltételeztük, hogy a fair play olyan nemzetközi fogalom, amelyhez a fiatalok – függetlenül attól, hogy milyen társadalmi, gazdasági és szociokulturális környezetben nőnek fel és élnek – pozitív jelentéstartalmat kapcsolnak.

Az eredmények alapján a következő megállapításokat tesszük:

A fair play jelentésével leggyakrabban azonosított fogalmak mind pozitív tartalmúak voltak. Legtöbbször a becsületességet, igazságosságot, a másik fél tiszteletben tartását és a barátságot jelölték. A becsületességet a kenyai és malajziai megkérdezett személyek szignifikáns mértékben kisebb aránya jelölte, mint a közép-kelet-európai országokban.

Magyarországon, Ukrajnában, Szerbiában és Romániában élők számára legnagyobb gyakorisággal a becsületesség, igazságosság és a másik fél tiszteletben tartása jelenti a fair playt, míg az Európán kívüli országokban – Kenyában és Malajziában – a barátság és igazságosság volt a leggyakrabban megjelölt fogalom.

Eredményeink bizonyítják, hogy a fair play egy olyan nemzetközi fogalom, amelyet a világ minden pontján – de legalábbis az általunk vizsgált országokban az általunk megkérdezettek – ismernek és értenek, hozzá pozitív jelentéstartalmat kapcsolnak.

H4: Feltételeztük, hogy minél hátrább van a megkérdezett ország a Transparency International Korrupciós Érzékelési listáján, annál jobban érzékelik a megkérdezett fiatalok a sportban is a korrupciót.

Negyedik feltevésünk bizonyításához a Transparency International által kiadott éves korrupciós jelentést is megvizsgáltuk.

A korrupció érzékelésének kérdéskörében a bemutatott eredmények tükrében elmondható, hogy nem mutatható ki összefüggés a megkérdezett fiatalok véleménye alapján a sportban jelenlévő megvesztegetés léte, valamint a Transparency International által közölt Korrupciós Érzékelési Index listán elfoglalt hely között. Nem érzékelik jobban a megkérdezett fiatalok a sportban a korrupciót, attól, hogy a TI listáján az országuk a korruptabb államok közé sorolható vagy sem. Negyedik hipotézisünk nem nyert bizonyítást.

Míndez felveti annak a lehetőségét, hogy tekintettel arra, hogy a korrupció magas szintű az egyes országokban, és a fiatalok ebben nőnek fel, természetessé válik számukra. De egy másik lehetőség, hogy kérdőívünk ezen kérdése nem alkalmas ennek mérésére.

ÖSSZEFOGLALÁS

Kutatásunk kezdetén abból a kutatói problémából indultunk ki, hogy a társadalmakban érezhető érték- és erkölcsvesztés figyelhető meg. A sport eredeti értékei pedig elhalványulni látszanak. A pénz és a pénzért való küzdelem sző át mindent, a sportszerűtlen eszközök alkalmazása egyre elterjedtebbé és nyíltabbá válik. Így merült fel a sport legnemesebb eszméjének, a fair play-nek – megítélésének és jelentéstartalmának – vizsgálati szükségessége. Kétségtelen, hogy a fair play témaköre a kutatói világ homlokterébe került. A megalkotott fair play kérdőívünket hat országban két korcsoporttal töltöttük ki. Vizsgálatunk nem reprezentatív, azonban a hazai és a nemzetközi közvélemény számára rengeteg újdonságot tartalmaz, éppen a bevontak színes, széles köréből adódóan.

Az empirikus vizsgálat eredményeinek megértése érdekében elméleti háttérünkben négy témakörre fókuszáltunk. Egyrészt fontosnak tartottuk munkánkat tudományterülethez kapcsolni, majd ezt a tudományterületet széles aspektusból is megvizsgálni. A sport fogalmán és történeti fejlődésén kívül bemutattuk a sport funkcióit, különös tekintettel a nevelő funkcióra.

Második csomópontunk az értékek és értékváltozások témaköréhez kapcsolódott. Feltártuk az ifjúsági korszakváltás fogalmát, a Magyar Ifjúság Kutatás 2016-os eredményei alapján pontosabb képet kaphattunk a vizsgálatunkban szereplő korosztályok jellegzetességeiről, az Y és a Z generáció felfogásáról.

Kérdőívünkben kíváncsiak voltunk, hogy a fiatalok szerte a világban választanak-e maguknak sportoló orientációs személyt, példaképet, ha igen, ki az, és milyen tulajdonságok mentén történik a választás. Így elméleti fejezetünkben végigkövettük a példaképválasztás változásait. Világossá vált, hogy az 1950-es éveket megelőzően a fiatalok elsősorban történelmi, irodalmi személyeket választottak példaképnek, ez az arány 1955-re már csak 10% volt. A 2000-es nemzetközi vizsgálatok alapján már kijelenthető, hogy orientációs személyt a fiatalok a popzene, a sport vagy a mozi világából választanak. Magyarország vonatkozásában hasonló eredményre juthatunk. A 2000-es években a fiatalok a családból, közvetlen környezetből választottak példaképet, értéket képviselt számukra pl. Gálvölgyi János színművész. 2007-től egyre érezhetőbbé vált a média

szerepe, és az ott megjelenő celebek élveztek prioritást. Ez a tendencia a mai napig folytatódik.

Harmadik fejezetünkben a vizsgált országokat mutattuk be társadalmi, gazdasági, szociokulturális jellegzetességeiket figyelembe véve. Összehasonlításra kerültek az országok az olimpiai szereplésük alapján, valamint az olimpiai eredményesség GDP-arányos indexszámuk tekintetén.

Munkánk központi témája a fair play jelentéstartalma, így elméleti keretünk utolsó fejezetében a fogalom meghatározásán túl sorra vettük történeti fejlődését és a rendelkezésre álló kutatási eredményeket.

Mindez megalapozza kutatásunk gyakorlati részét, ahol a kérdőíves vizsgálat eredményeit vettük sorra. A kérdőív kérdéseit hat kérdés-csoportra osztottuk, és az elemzés is ennek mentén valósult meg. Az elemzés során vizsgáltuk a férfiak/fiúk és nők/lányok közötti különbségeket, illetve a két korcsoport közti különbségeket is. A hat ország, valamint a közép-kelet-európai és az Európán kívüli országok összehasonlítása során a meglévő nemi és korcsoportbeli különbségeket is figyelembe vettük, hogy pontosan meghatározható legyen, az országok között tapasztalt különbségek a földrajzi elhelyezkedésnek vagy olyan háttérváltozóknak fennálló különbségeknek köszönhető, mint a nem és a korcsoport.

Egy sor kérdés és kétely merül fel bennünk vizsgálatunk végére is. A fair play, tiszta játék valóban tiszta? A kép, amit a fogalomról és a hozzá kapcsolódó cselekedetokről alkotunk, valójában idillikus. Előfordulhat, hogy valaki azért viselkedik sportszerűen egy versenyszituációban – itt ketté kell választanunk a szabadidősportot és a versenysportot –, mert a vele járó elismerés szükségességét mind anyagi, mind erkölcsi értelemben felismeri és ki is használja.

Gyakorlati példával élve, ha egy versenyszámban az egyik versenyző, aki az élen állt, elesik, az élboly kikerüli, de az utolsó versenyző – akinek valjuk be, a győzelemre nincs esélye – megáll és felsegíti sérült ellenfelét, ezzel pedig médiaérdeklődésre tesz szert, valóban a fair play szellemében cselekedett, vagy volt annyi lélekjelenléte, hogy felismerte cselekedete pozitív, népszerű hasznát, vagy van árnyaltabb megközelítés is. A modern, felgyorsult világ eredménye, hogy a közösségi média csatornáinak is köszönhetően az életünk szinte nyitott könyv. Nem csoda, ha egy tiszta, őszinte cselekedet tisztaságát ma már megkérdőjelezzük. Változó világ, változó értékek!

Munkánk során több alkalommal hangsúlyoztuk, hogy vizsgálatunk elméleti szinten mér, így felmerülhet, hogy a fiatalok a társadalmi elvárásoknak megfelelően töltötték ki a kérdőívet, és inkább a pozitív válasz lehetőségeket jelölték meg. Azt gondoljuk – ismerve az elméleti háttérben bemutatott negatív tendenciákat, amelyek a fiatalok életében jelen vannak –, dicséretes, hogy elméleti szinten tisztában vannak azzal, mi a helyes és elvárt magatartásforma.

Egyúttal eredményeink kijelölték az utat a kutatás folytatására. Hosszú távú célunk egy ún. fair play program kidolgozása, amely már gyakorlati szinten is mérné a fiatalok viselkedését és magatartását. Cél lehet nagyobb volumenű országos vizsgálat a témakörben, ahogy mindennek vizsgálata az ország határain kívül is. Így talán választ kapunk további kérdéseinkre, és tisztázhatjuk azt is, hogy létezik tiszta fair play vagy csak fair play gyanús minden cselekedet.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

A kötet doktori (Ph.D.) értekezésem alapján készült, így szeretnék köszönetet mondani mindazoknak, akik a fokozat megszerzéséhez vezető úton elkísértek és támogattak.

Szeretném megköszönni társtémavezetőmnek, dr. Prisztóka Gyönyvér docens asszonynak tehetséggyonozó munkáját, amelyet első szakdolgozatom készítése óta végez. Rengeteget tanultam tőle, ezen pozitív értékek és erkölcsök mentén végzem oktatói, kutatói munkám a továbbiakban is.

Köszönettel tartozom dr. Kozma Tamás professzor úrnak, aki egyrészt látott fantáziát a témámban, így elvállalta társtémavezetésemet. Köszönöm továbbá következetes mentori munkáját, amivel folyamatosan motivált, hogy újabb és újabb területeken próbáljam ki magam, teszteljem témámat, ismertessem meg a tudományos közösséggel a fair play témakörét. Mindig utat és új járható utat mutatott, ha zsákutcába kerültem munkám során, és igen, igaza volt, mindig kinyílt egy új ajtó.

Az értekezés végleges kialakításában fontos szerepet játszott kettő opponensem, dr. Kovács-Nagy Klára docens asszony és Prof. dr. Ács Pongrác dékánhelyettes úr. Köszönöm értékes, segítő véleményüket és kritikájukat a dolgozattal kapcsolatban.

A doktori értekezésemből kézirat, majd – reményeim szerint – igazán értékes kötet lektoraim, Prof. dr. Barakonyi Károly és dr. Elbert Gábor adjunktus úr intelmei és javaslatai alapján válhatott. Köszönöm szépen munkájukat és az új aspektusok megvilágítását.

Végül pedig köszönettel tartozom családomnak, Kibédi Zoltánnak támogatásáért és néha kérlelhetelen szigoráért, amely motivált arra, hogy több legyek és jobb legyek, hogy ne elégedjek meg a jóval, küzdjek a legjobbért. Megtanultam, hogy a precíz, pontos és tisztességes munka eredményre vezet, a munkához pedig alázat szükséges.

FELHASZNÁLT IRODALOM

2004. évi I. tv. A sportról

- ÁCS, P. (2007): *A magyar sport területi versenyképességének helyzetfeltáró empirikus vizsgálata*. Pécsi Tudományegyetem, Közgazdaságtudományi Kar, Regionális Politikai és Gazdaságtani Doktori Iskola, Doktori értekezés, Pécs.
- ÁCS, P. (2009): A sportolók területi mozgásai, avagy a sportolói vándorlás, *Tér és Társadalom*, 23(3) pp.147–159.
- ÁCS, P. (2015): *Sporttudományi kutatások módszertana*. Pécsi Tudományegyetem Egészségtudományi Kar, Pécs.
- ÁCS, P.–HÉCZ, R.–PAÁR, D.–STOCKER, M. (2011): A fittség (m) értéke: A fizikai inaktivitás nemzetgazdasági terhei Magyarországon. *Közgazdasági Szemle*, 58 (7–8) pp.689–708.
- ANDRÁS, K. (2003): A sport és az üzlet kapcsolata – elméleti alapok. *Műhelytanulmány* 34. sz, Budapest, BCE Vállalatgazdaságtan Tanszék.
- ANDORKA R. (2006): *Bevezetés a szociológiába*. Budapest, Osiris Kiadó.
- ÁNGYÁN L. (2000): *Előterjesztés a sporttudomány értelmezéséről*. MTA Sporttudományi Albizottság.
- ARTHUR, J. (2003): *Education with Character: The Moral Economy of Schooling*. London, Routledge.
- BABBIE, E. (2000): *A társadalomtudományi kutatás gyakorlata*. Budapest, Balassi Kiadó.
- BÁBOSIK I. (2004): *Nevelélmélet, Nevelés az Európai Unióban*. Budapest, Osiris Kiadó.
- BAKER P., N. (1964): *International Council of Sport and Physical Education (ICSPE) Declaration on Sport*, pp.5–6.
- BELL, D. (1976): *The cultural contradictions of capitalism*. New York, Basic Books.
- BENEDEK, P.–GÁL, A. (2016): Idegenlégiós futballisták itthon és külföldön: a hivatásos magyar labdarúgás migrációs csatornáinak azonosítása és elemzése, *Magyar Sporttudományi Szemle*, 17(65) pp.5–12.
- BENYÓ, Zs. (2011): *Reklámhatás: az ember mint kísérleti alany*. BGF szakdolgozat.
- BERTA, J. (2008): A szocializációs ágensek hatása a példaképválasztásra. *Új Pedagógiai Szemle*, 58(6-7) pp.64–78.
- BIRÓNÉ, N. E. (1994): *A testnevelés és sporttudomány értelmezése* (Vitaanyag). Budapest, TF, nov. 22. pp.1–6.
- BIRÓNÉ, N. E. (2011): *Sportpedagógia*. Pécs, Dialóg Campus Kiadó.
- BISKUP, C.–PFISTER, G. (1999): I would like to be her/ him: Are athletes role models for boys and girls? *European Physical Education Review*, 5(3) pp.199-218.
- BOGNÁR, J. (2009): Sporttudomány és tudományelmélet In: Szatmári Z. (szerk.): *Sport, életmód, egészség*. Budapest, Akadémia Kiadó.
- BOURDIEU, P. (1978): Sport and Social Class, *Social Science* 17(6) pp.819–840.

- BREDEMEIER, B.–SHIELDS, D. (1986): Moral growth among athletes and nonathletes: A comparative analysis. *Journal of Genetic Psychology*, 147(1) pp.7–18.
- BREDEMEIER, L. B.–SHIELDS, L. D. (2006): Sport and character development. *Research Digest*. 7(1) pp.1–8.
- BROWNFOOT, J. N. (2003): 'Healthy Bodies, Healthy Minds'; Sport and Society in Colonial Malaya. *International Journal of the History of Sport*, 19(2) pp.126–156.
- BRYSON, L. (1983): Sport and the oppression of women. Australian and New Zealand. *Journal of Sociology*, 19(3) pp.413–426.
- BULL, N.J. (1969): *Moral Judgment from Childhood to Adolescence*. London, Routledge and Kegan Paul.
- BUTCHER, R.–SCHNEIDER, A. (1998): Fair play as respect for the game. *Journal of the Philosophy of Sport*, 25(1) pp.1–22.
- CAILLOIS, R. (1961): *Man, Play and Games*. University of Illinois Press.
- COAKLEY, J.J. (1982): *Sport in society (2nd ed.)*. St. Louis, Mosby.
- DANCS, H. (2011): Sporttörténet In: Rétsági, E.–H, Ekler, J.–Nádori, L.–Woth, P.–Gáspár, M.–Gáldi, G.–Szegerné, Dancs, H. (2011): *Sportelméleti ismeretek*, Pécs, Dialóg Campus Kiadó.
- DARRAH, E.M. (1898): A study of children's ideals. *Popular Science Monthly*, 53(May) pp.88–98.
- DE GRAZIA, S. (1962): *Of Time, Work and Leisure*. Garden City New York, Doubleday and Company.
- DÉNES, F. (1998): A futball eladásának közgazdasági alapjai. *Marketing&Menedzsment*, 32(3) pp.9–17.
- DÓCZI, T. (2008): Magyar sport és nemzeti identitás a globális szintéren, *Magyar Sporttudományi Szemle*, 9(4) pp.3–7.
- DOTY, Joseph (2006): Sports Build Character?!, *Journal of College and Character*, 7:3
- DUCK, J.M. (1990): Children's ideals: the role of real-life versus media figures. *Australian Journal of Psychology*, 42(1), 19–29.
- ELIAS, N. (1998): A sport eredete mint szociológiai probléma. *Replika* 9(29) pp.41–54
- ELVIN, I. T. (1993): *Sport and Physical Recreation*. Harlow, Longman/ILAM Leisure and Management.
- ERIKSON, E. H. (2002): *Gyermekkor és társadalom*. Budapest, Osiris Kiadó.
- Eurobarometer (2009): *Sport and Physical Activity*.
- Eurobarometer (2013): *Sport and Physical Activity*.
- Eurobarometer (2017): *Sport and Physical Activity*.
- EURÓPAI TANÁCS (2001): *Európai Sport Charta és a Sport Etikai Kódexe*. Strasbourg.
- EWENS, W.–Lashuk, M. (1989): Role model identification and activity preferences of Australian youth. *The ACHPER National Journal*, 125(2) pp.18–20.
- EURÓPAI BIZOTTSÁG (2007): *Fehér könyv a sportról*. Brüsszel
- FINE, G. A. (1987): *With the boys: Little league baseball and preadolescent culture*. London, University of Chicago Press.
- FITZCLARENCE, L.–Hickey, C. (1998): Learning to rationalise abusive behaviour through football, In: Hickey, C.–Fitzclarence, L.–Matthews, R. (Eds.): *Where the boys are: Masculinity, sport and education*. Geelong, Deakin University Press.
- FORRAY, R. K.–Varga, A. (2011): *Inklúzió a felsőoktatásban*. Pécs.
- FÖLDESINÉ, SZ. Gy. Gál, A.–Dóczy, T. (2008): *Társadalmi riport a sportról*. Budapest. ÖM Sport Szakállamtitkárság, Magyar Sporttudományi Társaság.
- FÖLDESINÉ, SZ. Gy.–Gál, A.–Dóczy, T. (2010): *Sportszociológia*. Budapest, Semmelweis Egyetem Testnevelési és Sporttudományi Kar.
- FRENCH, J.–PENA, S. (1991): Children's hero play of the 20th century: Changes resulting from televisions influence. *Child Study Journal*, 21(2), pp.79–95.
- FRENKL, R. (1978): Életmód, egészség, sport. In: *Tanulmányok a testnevelés- és sporttudományok köréből*. Budapest, Testnevelési Főiskola, pp.219–228.
- FURMAN, W. (1989): The Development of Children's Social Networks. In: Belle, D. (ed): *Children's Social Networks and Social Supports*. John Wiley & Sons, Inc. pp.151–173.
- GÁBOR, K. (2004): Globalizáció és ifjúsági korszakváltás, In: Gábor, K.–Jancsák, Cs. (2004): *Ifjúsági korszakváltás. Ifjúság az új évezredben*, Belvedere Szeged
- GÁLDI, G. (2011): A rekreáció elmélete és gyakorlata. in: Rétsági, E.–H. Ekler, J.–Nádori, L.–Woth, P.–Gáspár, M. Gáldi, G.–Szegerné, Dancs, H. (2011): *Sportelméleti ismeretek*, Pécs, Dialóg Campus Kiadó.
- GIBBONS, J.–Stiles, D. (2004): *The Thought of Youth: An Internal Perspective on Adolescents' Ideal Persons*. Greenwich CT, Information Age Publishing Incorporation.
- GILLMEISTER, H. (1988): *Fair Play: Ein Wort macht Geschichte. Fair geht vor, auch in Seoul '88*. Deutsche Olympische Gesellschaft. (pp.12–13).
- GILLMEISTER, H. (1993): Not Cricket und Fair Play: Betrachtungen zum Englischen Sportgedanken. in: Gerhard, V.–Lämmer, M.(eds): *Fairness und Fair Play. Eine Ringvorlesung an der Deutschen Sporthochschule*, Sankt Augustin: Academia Verlag, pp.127-137.
- GULLICK, J. M (1991): *Malay Society in the Late Nineteenth Century: The Beginning of Change*. Singapore, Oxford University Press.
- GYÖMÖREI, T. (2012): *Térségi sportstruktúrák: az önkormányzatok sportgazdálkodása Magyarországon – kiemelten az élsport finanszírozásának gyakorlatában*. Győr, Széchenyi István Egyetem, Regionális és Gazdaságtudományi Doktori Iskola, Doktori értekezés.
- HABERMAS, J. (1981): *A kommunikatív cselekvés elmélete*. Budapest, Gondolat Kiadó.
- HADAS, M. (2003): *A modern férfi születése*. Budapest, Helikon Kiadó.
- HALL, E. R. (1986): Moral development levels of athletes in sport-specific and general social situations. In: Vander, Velden, L.–Humphrey, J. H. (Eds.): *Psychology and sociology of sport: Current selected research*. New York, AMS Press, pp.191–204.
- HANKISS, E. (1989): *Kélet-európai alternatívák*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Kiadó.

- HASSANDRA, M.–BEKIARI, A.–SAKELLARIOU, K. (2007): Physical Education Teacher's Verbal Aggression and Student's Fair Play Behaviors. *The Physical Educator*, 64(2) pp.94–101.
- HASSANDRA, M., GOUDAS, M., HATZIGEORGIADES, A., THEODORAKIS, Y., (2007): A fair play intervention program in school Olympic education. *European Journal of Psychology of Education*, 22(2) pp.99–114.
- HAVIGHURST, R.J.–McDonald, D.V. (1955): Development of the ideal self in New Zealand and American children. *Journal of Educational Research*, 49. pp.263–273.
- HEINEMANN, K. (1980): *Introduction to the sociology of sport*. Schordorf, Hofmann.
- HELLER, Á. (1978): *Az ösztönök. Az érzelmek elmélete*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- HILL, D.S. (1930): Personification of ideals by urban children. *Journal of Social Psychology*, 1(2) pp.379–393.
- HOFER, H. (1990): *Insight Guides: Malaysia, Hong Kong*. APA Publications (HK) Ltd., Kuala Lumpur.
- HOFFMAN, M. L. (1990): *Empathy and justice motivation. Motivation and Emotion*, 14(2) pp.151–172.
- HOGAN, R. (1973): Moral conduct and moral character: A psychological perspective. *Psychological Bulletin*, 79(4) pp 217–232.
- HONNETH, A. (1997): *Elismerés és megvetés*, Pécs, Jelenkor Kiadó.
- HORVÁTH L.–PRISZTÓKA, Gy. (2005): *A sportpedagógia és sportpszichológia alapkérdései*. Nyíregyháza, Bessenyei György Könyvkiadó, pp.39–43
- HUIZINGA, J.(1955): *Homo Ludens – A Study of the Play-Element in Culture*. Boston, Beacon Press.
- HUIZINGA, J. (1995): *A játék mint kultúrjelenség: lényege és jelentősége*. In: Dr. Fóti Péter (szerk.): *Bevezetés a sportszociológiába I*. Miskolc, Miskolci Egyetemi Kiadó, pp.10–27.
- ILIC, J. (2013): Sports Idols of Senior Athletes. *SportLogia*, 9(1). 8–14.
- INGLEHART, R.–Klingemann, H-D. (2000): Genes, culture, democracy and happiness. In: Diener, E.–Suh, E. (eds.): *Subjective well-being across cultures*, Cambridge, MA: MIT Press, pp.165–183.
- INGLEHART, R., –Welzel, C. (2005): *Modernization, Cultural Change and Democracy: The Human Development Sequence*. New York, Cambridge University Press.
- ISTVÁNYI Cs. (2000): Gondolatok a sporttudományokról. *Kalokagathia*, 38(1-2) pp.7–18.
- ISTVÁNYI Cs. (2005): *Nevelés, testnevelés, sport*. Kalokagathia, 43(1-2) pp.15–26
- JÁKÓ P. (2012): Sport, egészség, társadalom. *Magyar Tudomány*, 2012/9. pp.1071–1089.
- JONES, M. J.–Schumann, D. W. (2000): The strategic use of celebrity athlete endorsers in Sports Illustrated: An historic perspective. *Sport Marketing Quarterly*, 9(2) pp.65–76.
- JONES, T. J. (1925): *Education in East Africa*. London, Edinburgh House Press.
- JOST, E. (1973): Die Fairness. Czwalina, Ahrensburg. In: Yildiran, İbrahim (2011): Fair Play: An Etymological, Semantic and Historical Study. *Gazi Journal of Physical Education and Sport Sciences*, 2011, 16 (4), pp.3–18.
- KASIK, L.–GUTI, K. (2015): A kortársi versengés és problémamegoldás jellemzői serdülők körében. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 70(1) pp.179–195.
- KEATING, J. W. (1964): Sportmanship as a moral category. *Ethics*, 75(1) pp.25–35.
- KELLY, J. R. (1982): *Leisure*. Englewood Cliffs, New Jersey, Prentice Hall Inc.
- KIM, K. K. (1985): *Sportsmen in the Days of Yore*. New Straits Times.
- KIM, K. K. (1987): *Sukan dan Media Massa*. Paper presented at the Seminar Penulis Sukan, Kuala Lumpur.
- KRASILSHCHIKOV, O.–KRUTSEVICH, T.–SMOLIUS, G.–DAVYDENKO, O. (2014): Physical Education Practices in Ukraine: Transition From the Past to the Future in: Ming-Kai, C.–Edginton, C. R. (eds): *Physical Education and Health Global Perspectives and Best Practice*, Nairobi, Kenyatta University, pp.503–516.
- KONTRA, Gy. (1989): Az iskolai egészségnevelés szerepe. *Magyar Tudomány* 1989/3. pp.213–215.
- KOVÁCS, K. (2015): *A sportolás mint támogató faktor a felsőoktatásban*, Debrecen, CHERD.
- KOZÉKI, B. (1980): *A motiválás és motiváció összefüggéseinek pedagógiai és pszichológiai vizsgálata*. Budapest, Akadémia Kiadó.
- LACZKÓ Tamás, RÉTSÁGI Erzsébet (szerk.) (2015): *A sport társadalmi aspektusai*. Pécs, Pécsi Tudományegyetem, Egészségtudományi Kar.
- LAURENCO, E.–Jinzeny, M.-Y. (2000): Changes and continuities in the ideals of Minas Gerais children in the XXI century. *Young Muslim Magasin*, 2000.
- LASCH, C. (1996): *Az önimádat társadalma*. Budapest, Európa.
- LÁSZLÓ, M. (2010): *Példakép kutatások 2000–2009*. Budapest, Alkalmazott Kommunikációtudományi Intézet.
- LENK, H. (1964): *Werte, Ziele, Wirklichkeit der modernen Olympischen Spiele*. Schorndorf, Hofmann.
- LENK, H. (2000): Zur Fairness unter Systemzwang. *Leistungssport*, 30(6) pp.25–27.
- LINES, G. (2001): Villains, fools or heroes? Sports stars as role models for young people. *Leisure Studies*, 20(4), 285–304.
- LOLAND, S. (2002): *Fair Play in Sport. A moral norm system*. Routledge, London
- LOY, J. W. Jr. (1968): The Nature of Sport: A Definitional Effort, *Quest*, 10(5) pp.1–15.
- MEGAT, Ahmad, K. M. D (2007): Sport management movement in Malaysia. *Asian Sport Management Review*, 1(1) pp.21–31.
- MEGAT, Daud, M. A. K. (2000): *The Sports Industry in Malaysia*. Paper presented at the 3rd ICHPER.SD Asia Congress, Kuala Lumpur.
- MESSNER, M.–Sabo, D. (1994): *Sex, violence and power in sports: Rethinking masculinity*. Freedom, CA: Crossing Press.

- MIHÁLY I. (2006): „Hősfogyatkozás” vagy modellterror? *Új Pedagógiai Szemle*, 56(1) pp.113–119 p.
- MOLNÁR É. (2014): A kapunyitási pánik jelenségének vizsgálata a debreceni egyetemisták körében, *Metszetek*, 3(1) pp.358–371.
- MÜLLER, N. (1988): Historische, philosophische und pädagogische Dimensionen des Fair Play. in: Bernhard Schwank (ed.): *Fair Play im Sport, Fairness im Leben*. Mainz, pp.8–20
- MWISHUKA, A.–MUKOLWE, N. (2012): Strategy for promoting sport in Kenya. *Journal of education research and development*, 2(1) pp.142–147.
- MWISUKHA A., RINTAUGU, E. (2012): Shaping the future of physical education in Kenya. In: Ming-Kai, C.–Edginton, C. R. (eds): *Physical Education and Health Global Perspectives and Best Practice*, Nairobi, Kenyatta, University, pp.270–278.
- NÁDORI, L.(2001): Iskolai testnevelés és társadalmi, gazdasági környezet Európában. *Iskolai testnevelés és sportelméleti módszertani és információs szaklap*, 2(10) pp.14–20.
- NÁDORI, L.–BÁTONYI, V. (2003): *Európai Unió és a sport*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus.
- NÁDORI, L. (2005): *Edzés, versenyzés címszavakban*. Budapest–Pécs. Dialóg Campus Kiadó
- NAGY, P. (1996): *A sport és a rekreáció közgazdaságtana*. Oktatási segédanyag, BKE
- NDALOH, A.–KIPSOI, E.–MISIGO, B.–SIMIYU, C.–ONGEK, M. (2009): *Primary Teacher Education*. Nairobi, The Jomo Kenyata Foundation
- Nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXCV. törvény*
- NEULINGER, Á. (2007): *Folyamatos megerősítést igénylő tanult fogyasztás – A társas környezet és a sportfogyasztás viszonya*. PhD-értekezés, Budapest
- NOB (2011): *Olímpiai Charta* http://olimpia.hu/images/MOB/ol_charta08.pdf
- NOLAN, K. (2011): The Kenyan School Systems’ Impact on Public Higher Education Access: Examination of Growth, Access and Challenges. *Journal of International Education and Leadership*, 1(1)
- OMAR, A. H.–Majid, N. A.–Puteh, F. (2006): Sports as an Agent of Integration in Malaysia Society. *Teluk Danga International Games Convention*, pp.1–5.
- ORWELL, G. (1950): *Shooting an Elephant and Other Essays*. London, Secker and Warburg.
- PAP, K. (2015): A példaképek és a fogyasztói magatartás vizsgálata a 10–14 éves korosztály körében. in: Bíró-Szigeti, Sz.–Petruska, I.–Szalkai, Zs.–Kovács, I.–Magyar, M. (szerk): *Marketing hálózaton innen és túl*. Budapest, Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, pp.257–265.
- PAPP, G. (1988): Etikai tartalmú értékorientációk hatása iskolások sporttal kapcsolatos magatartására. *A Testnevelési Főiskola Közleményei* 1988/2. pp.23–51.
- PAPP–VÁRY, Á. (2009): *Mágikus márkázás – Beckham, hogyan lett egy futballistából globális márka?* Budapest, Budapesti Kommunikációs és Üzleti Főiskola,
- PINCZÉS–PRESSING Zs.–SEBESTYÉN, N.–BERKICS, M.–FÜLÖP, M. (2015): Versenyző fiatalok versengés, győzelem és vesztes fogalmának vizsgálata az asszociatív csoportanalízis technika segítségével. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 70(1) pp.159–177.
- POPESCU, V. (2011): Comparative Analysis of athletes’ fair play attitude according to specific variables conditioned by sports training and competition. *Procedia Social and Behavioral Sciences* (12) pp.24–29.
- PRIEST, R. G., Krause, J. V.–Beach, J. (1999): Four-year changes in college athletes ethical value choices in sports situations. *Research Quarterly for Exercise and Sport*, 70(1) pp.170–178.
- PRISZTÓKA, Gy. –PAPP, G. (1995): Sportszerűség mint etikai érték. in: *Sportszociológiai szöveggyűjtemény* 2. kötet pp.301–310, JPTE Pécs
- PROIOS, M.–DOGANIS, G.–ATHANAILIDIS, I. (2004): Moral development and form of participation, type of sport, and sport experience. *Perceptual & Motor Skills*, 99(2) pp.633–642.
- PUCSOK, J. (1990): *A magyar ifjúság egészségi állapota. Testi neveléségszesség. Szent-Györgyi Albert Tudományos Emlékkülés anyaga*. SZAOTE, Szeged, pp.15–20.
- PUKÁNSZKY, B.–NÉMETH, A. (1996): *Neveléstörténet*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó Rt.
- RADZI, W. (2000): Challenges and Future Directions of Sports Management in Malaysia. In: *Proceedings of the 3rd ICHPER.SD Asia Congress*, Kuala Lumpur: Salafi Publication, pp.89–102
- RADOJEVIĆ, J.–ILIĆ, J.–VIŠNJIĆ, D.–JOVANOVIĆ, S. (2011): *Popularity of sport among pupils of primary schools in Serbia*. Belgrade, University of Belgrade.
- RAHMAN, A. (2014): Values Education and the Malaysia Education Blueprint. *Journal of Interdisciplinary Research in Education (JIRE)*, 4(1) pp.59–73.
- REYMERT, M.L. (1916): Zur Frage nach den Idealen des Kindes. *Zeitschrift für pädagogische Psychologie*, 17(2) pp.226–250.
- RENSON, R. (2009): Fair play: its origins and meanings in sport and society. *Kinesiology* 41(1) pp.15–18.
- RÉTSÁGI E. (2004): *A testnevelés tantárgy pedagógiája*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus Kiadó.
- RIESMAN, D. (1973): *A magányos tömeg*, Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- ROBB, W. (1998): What is values education – And so what?. *The Journal of Values Education*, 1(1) pp.1–13
- RULMYR, R. (1996): Interscholastic athletic participation and the moral development of adolescents in Arizona high schools. In: Bredemeier, L. B.–Shields, L. D. (2006): Sport and character development. *Research Digest*. 7(1) pp.1–8.
- SCRIVEN, F. B. (1973): *Sport Facilities For Schools in Developing Countries*. Unesco, Paris
- SEZEN–BALCIKANLI G. (2009): Fair play and empathy: A research study with student teachers. *Journal of US–China Public Administration*, 6(4) pp.79–84.
- SHIH, C. (2011): *A facebook kora – Az internetes közösségi hálók felhasználása piac-kutatáshoz, értékesítéshez és újításhoz*. Budapest, Kiskapu Kiadó.

- SIMMONS, C.V.–Wade, W. B. (1985): A comparative study of young people's ideals in five countries. *Adolescence*, 20(80) pp.889–898
- SPÉDER Zs. (2006): Mintaváltás közben. A gyermekvállalás időzítése az életútban, különös tekintettel a szülő nők iskolai végzettségére és párkapcsolati státusra. *Demográfia*, 49(2-3) pp.113–148.
- STEVENSON, C.L. (1975): Socialization effects of participation in sport: A critical review of the research. *Research Quarterly*, 46(2) pp.287–301.
- STEVENSON, M.J. (1998): Measuring the cognitive moral reasoning of collegiate student-athletes: The development of the Stevenson-Stoll Social Responsibility Questionnaire. Unpublished doctoral dissertation, University of Idaho.
- In: Bredemeier, L. B. & Shields, L. D. (2006) *Sport and character development. Research Digest*. 7(1) pp.1–8.
- SVACHULAY Gy. (2001): *Az olimpiai eszme elemzéséhez*. Kalokagathia, 39 (1–2) pp.101–105.
- SZABADOS, S. (2009): Digitális bennszülöttek, In: .:Ollé János (szerk.): *Oktatás–Informatika*, Budapest, ELTE Eötvös Kiadó.
- SZABÓ, Á. (2009): *A (szabadidő)sport alapgazdálkodási és kutatott területei*, 115.sz. Műhelytanulmány, Budapest, BCE Vállalatgazdaságtan Tanszék.
- SZATMÁRI, Z. (2009): *Sport, életmód, egészség*. Budapest: Akadémiai Kiadó, pp.27–119.
- Szent Biblia
- TAKÁCS, F. (2009): A sport története, az olimpizmus. In: Szatmári Z. (szerk.) *Sport, életmód, egészség*. Budapest: Akadémiai Kiadó, pp.27–119.
- TAKÁCS, F. (1979): *Ép testben...* Budapest, Móra Könyvkiadó.
- TAMÁS, T. (1998): Homo ludens-e a sportoló, *Replika*, 29(3) pp.27–40.
- TARI, A. (2010): *Y generáció – Klinikai pszichológiai jelenségek és társadalomlélektani összefüggések az információs korban*, Budapest, Jaffa Kiadó.
- TARI, A. (2011): *Z generáció*. Budapest, Tercium Kiadó.
- TEFFERA, D.–ALTBACH, P. G. (2003): Trends and perspectives in African higher education. In: D. Teferra & P. G. Altbach (Eds.): *African higher education: An international reference handbook*, Bloomington, Indiana UP. pp.3–14.
- TEIGEN, K. H.–Normann Engdal–Hanne, T.–Bjorkheim, Jan. O.–Sturla, H. (2000): Who would you most like to be like? Adolescents' ideals at the beginning and the end of century. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 20(1)
- TENENBAUM, M.–DRISCOLL, M. P. (2005): *Methods of research in sport science, Quantitative and qualitative approaches*, Meyer & Meyer Sport, Oxford.
- TIMÁR, S.–KOKOVAY, Á.–KÁRPÁTI, A. (2010): Oktatás a YouTube-bal, In: Kozma, T.–Perjés, I.(szerk.) (2011): *Törekvések és lehetőségek a XXI. század elején*, Budapest, ELTE Eötvös Kiadó.
- VALLERAND, R.–BRIERE, N.–BLANCHARD, C.–PROVENCHER, P. (1997): Development and validation of the Multidimensional Sportpersonship Orientation Scale. *Journal of Sport and Exercise Psychology*, 19(2) pp.197–206.

- VASTAGHNÉ, MELEG, Cs. (1999): Az iskolarendszer és az oktatás szerepe az egészséggel kapcsolatos ismeretek közvetítésében. *Új Pedagógiai Szemle*, 49(4). pp.64–75.
- VIDA, K. (2011): *A kezdődő felnőttkor és a kapunyitási pánik*. Szakdolgozat, Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Pedagógiai és Pszichológiai Kar.
- WAMAHIU, S. (2015): *Value-based education in Kenya: An exploration of meanings and practices*, Republic of Kenya, Ministry of Education, Science and Technology
- WAMAHIU, S. (2017): *Value-based education in Kenya: An exploration of meanings and practices*, Republic of Kenya, Ministry of Education, Science and Technology.
- WANN, Daniel L. (1997): *Sport psychology*. Prentice Hall.
- WHEELER, D.K. (1961): Development of the ideal self in Western Australian youth. *Journal of Educational Research*, 54. pp.163–167.
- WILKE, M. (2009): Das Ende der Fairness?. für olympisches feuer. *Heft 2/2009*
- YILDIRAN, I. (2011): Fair Play: An Etymological, Semantic and Historical Study. *Gazi Journal of Physical Education and Sport Sciences*, 16 (4) pp.3–18.
- ZSOLNAI, A. (2001): *Kötődés és nevelés*. Budapest, Eötvös József Könyvkiadó.
- ZSOLT, R. (1983): *Sportolók, sporterkölcsök*. Budapest, Sport.

Internetes források

- Andorka R.(2006): *Bevezetés a szociológiába*
http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_520_bevetetes_a_szociologiaba/ch16.html#id612090 (2019. 08. 01.)
- Antikorrupció portál adatbázisok
<http://www.business-anti-corruption.com/country-profiles/kenya> (2019.05.23.)
<http://www.business-anti-corruption.com/country-profiles/malaysia> (2019.05.27.)
<http://www.business-anti-corruption.com/country-profiles/romania> (2019.05.28.)
<http://www.business-anti-corruption.com/country-profiles/serbia> (2019.05.28.)
<http://www.business-anti-corruption.com/country-profiles/hungary> (2019.05.28.)
<http://www.business-anti-corruption.com/country-profiles/Ukraine> (2019.06.04.)
- Bíróné (2011): *Sportpedagógia – Kézikönyv a testnevelés és sport pedagógiai kérdéseinek tanulmányozásához*
http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/0025_Birone_Nagy_Edit-Sportpedagogia/pr01.html (2019.05.16.)

CIA World Factbook adatbázisok

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ke.html> (2019.05.18.)
<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/my.html> (2020.05.24.)
<https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/geos/ro.html> (2020.05.28.)
<https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/geos/ri.html> (2019.05.27.)

dr. Nádori László, dr. Gáspár Mihály, dr. Rétsági Erzsébet, H. dr. Ekler Judit, Szegerné dr. Dancs Henriette, dr. Woth Péter, dr. Gáldi Gábor (2011): *Sportelméleti ismeretek*
http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/0025_Nadori-Dancs-Retsagi-Ekler-Gaspar-Sportelméleti_ismeretek/ch05s02.html#id568945 (2017.03.06.)

Features of the Education System in Malaysia

<http://www.malaysiaeducation.info/Education-System/features-of-the-education-system.html> (2019.05. 27.)

Eurostat Sport Statistics, 2016.

<http://ec.europa.eu/eurostat/documents/4031688/7203321/KS-04-15-823-EN-N.pdf> (2019.05.28.)

Győr Béla (2014): *A Fair Play lényege.*

www.mdsz.hu/wp-content/uploads/2014/09/FairPlay-segédanyag.pdf (letöltés ideje:2020.03.19.)

International Cooperation and Development of EU.

https://ec.europa.eu/europeaid/countries/kenya_en (2019.05.23.)

IBRD honlapja, Kenya

<http://www.worldbank.org/en/country/kenya/overview> (2019.05.23.)

Kenyai Köztársaság oroszországi nagykövetségének hivatalos oldala

<http://www.kenemb.ru/en/about-kenya/sports.html> (2019. 03. 20.)

Kislexikon online

<http://www.kislexikon.hu> (2019.07.27)

Magyar futball

<http://www.magyarfutball.hu/hu/nezoszamok> (2019.04.22.)

Magyar Nemzet Online

<http://mno.hu/kulfold/uj-utcai-jatek-terjed-megolni-valakit-egy-utes-sel-1197510> (2019.01.20.)
http://mno.hu/bunugy_baleset/rettenetesen-kegyetlenek-a-fiatalok-gyilkosok-1369710 (2019.11.22.)

Magyar néprajzi lexikon

<http://mek.oszk.hu/02100/02115/html/1-266.html> (2019. 05. 16.)

Magyar Tudományos Akadémia

<http://mta.hu/doktori-tanacs/tudomanyagi-nomenklatura-106809> (2019.09.14.)

Malajziai Oktatási Minisztérium

http://www.moe.gov.my/images/dasar-kpm/articlefile_file_003108.pdf (2019.06.02)

Nemzeti Erőforrás Minisztérium

http://www.nefmi.gov.hu/letolt/felsoo/03mell2_tudagak_kormrend.pdf (2019.05.15)

Nemzetközi Olimpiai Bizottság honlapja

<https://www.olympic.org/kenya> (2019.05.18.)
<https://www.olympic.org/serbia> (2019.05.28.)
<https://www.olympic.org/malaysia> (2019.05.25.)
<https://www.olympic.org/romania> (2019.05.28.)
<https://www.olympic.org/ukraine> (2019.05.28.)
<https://www.olympic.org/hungary> (2019.05.18)

OECD honlap

<http://www.oecd.org/els/family/database.htm> (2019.03.21.)

Topend Sports honlap

<http://www.topendsports.com/events/summer/medal-tally/all-time-comparison-gdp-all.htm> (2019.05.18.)

Transparency International honlap – korrupciós érzékelési indexlista

https://transparency.hu/wpcontent/uploads/2017/01/CPI2016_World-MapAndCountryResults_web.pdf (2019.05.22.)

UNESCO adatbázisok

<http://data.uis.unesco.org/?queryid=181> (2019.05.27.)

Világbank adatbázisok

<http://data.uis.unesco.org/?queryid=181> (2019.05.18.)
<http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.KD.ZG?locations=-KE> (2020.03.18.)
<http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.KD.ZG?locations=-KE> (2020.03.18.)
<http://data.worldbank.org/indicator/SE.XPD.TOTL.GD.ZS?locations=MY> (2019.05.27.)
<http://data.worldbank.org/country/malaysia> (2019.05.24.)
<http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?locations=RO> (2020.06.04.)
<http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?locations=RS> (2019.06.04.)
<http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD> (2020.06.04.)
<http://data.worldbank.org/indicator/SE.XPD.TOTL.GD.ZS?end=2013&locations=HU&start=1991&view=chart> (2019.06.02.)
<http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD> (2019.06.04.)

Wada honlapja

<https://www.wada-ama.org/sites/default/files/resources/files/wada-2015-code-hu.pdf> (2019.05.15.)

WPP honlap

<http://www.wpp.com/wpp/press/2010/oct/18/millward-brown-adds-marketability-measure-to-celebrity/> (2019.08.01.)

FÜGGELÉK

Kérdőív

Kedves Diákok, Tisztelt Tanár Kollégák!

Hideg Gabriella vagyok a Pécsi Tudományegyetem „Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola I. éves PhD hallgatója.

Kutatásom a fair play témakörében végzem!

Jelen kérdőív kitöltésével segítesz nekem, hogy tisztább képet kaphassak arról mit is gondol a mai diákság a fair playről, hogyan cselekedne az egyes versenyszituációban.

Kérlek őszintén válaszolj minden kérdésre!

Köszönöm szépen a kitöltést!

Fair play kérdőív

Kor:.....

Nem: 1). Nő 2). Férfi

1. Érdekel-e a sport?

1). Igen 2). Nem

2. Sportfoglalkozáson melyik a legkedveltebb sportágad a felsoroltak közül?

1). Atlétika	5). Kézilabdázás	9). Úszás
2). Asztalitenisz	6). Kosárlabdázás	10). Torna
3). Labdarúgás	7). Röplabdázás	11). Kerékpározás
4). Squash	8.)Baseball	12). Egyéb.....

3. A mérkőzés vagy verseny győzelmének kihívása érdekében elkövetnél-e tudatosan szabálytalanságot?

1). Igen 2). Nem

4. Ellenfeled sérülése esetén mit tennél?

1). Előnyserzésre használnám fel
2). Megállnék és akár átengedve az ellenfélnek a helyzetet, segítenék a sérültnek
3). Szándékosan megállítanám a játékot

5. Mit tennél, ha fontos mérkőzésen a játékvezető tévesen ítélné meg egy szabálytalan helyzetet

- 1). Tudomásul veszem a döntést
- 2). Nem tudnám elviselni a döntést (vitakoznék vele)
- 3). Elégtételt vennék az ellenfél játékosán

6. Csapatjátékban, ha a társad jobb helyzetben van, mint te, mit tennél?

- 1). Önzetlenül átadom a labdát
- 2). Magamat hagynám érvényesülni
- 3). Mérlegelném a helyzetet

7. Győzelem esetén:

- 1). Öntelt győztes lennék
- 2). Büszke lennék magamra, de közben értékelném az ellenfél teljesítményét is
- 3). Sajnáltnám az ellenfelet

8. Milyen szurkoló vagy?

- 1). Reális
- 2). Teljes bedobással szurkolok a saját csapatomnak
- 3). Lenézem az ellenfél szurkolóját, megjegyzéseket teszek

9. Van sportolói példaképed?

- 1). Igen
- 2). Nem

10. Ha van sportolói példaképed nevezd meg

.....

11. Milyen tulajdonságai alapján választottad élsportolói példaképed?

1). Önzetlen	6). Agresszív
2). Szerény	7). Bátor
3). Fegyelmezett	8). Önző
4). Kiemelkedő szakmai tudása van	9). Durva
5). Egyéb.....	

12. Szerinted van korrupció/megvesztegetés a sportban?

- 1). Igen
- 2). Nem

13. Egy élsportoló kedvezőbb anyagi helyzet reményében elhagyja a hazáját.

- 1). Helyesnek tartom, mert ha valaki tehetséges, akkor próbálja ki magát másik országban és keressen annyi pénzt amennyit tud
- 2). Helyesnek tartom, mert lehet, hogy egy másik országban jobbak a szakmai fejlődés lehetőségei
- 3). Elítélném, hiszen így a hazánk egy jó sportolóval lesz szegényebb
- 4). Egyéb vélemény.....

14. Mit tartasz helyesebbnek, ha egy sportoló számára

- 1). Önmaga dicsősége
- 2). Hazája dicsősége a fontosabb

15. Mit jelent neked a fair play? A három legfontosabbat jelöld meg!

1). Becsületesség	5). Csalás	8). Igazságosság
2). Barátság	6). Dopping	9). Méltóság
3). A másik fél tiszteletben tartása	7). Erőszak	10). Korrupció
4). Erkölcösség		

16. Melyik sportban vagy a legjobb?

.....

17. Ismersz olyat, aki fair play díjat kapott?

- 1). Igen, ismerek
- 2). Nem ismerek

18. Ha ismersz ki az és miért kapta a díjat?

.....

TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE

1. táblázat: A bölcsészettudományok tudományágai a 169/2000. (IX.29.) kormányrendelet alapján
2. táblázat: A társadalomtudományok tudományágai a 154/2004. (X.14.) kormányrendelet alapján
3. táblázat: Az egészség összetevői
4. táblázat: A tinédzserek életcéljai 2000-ben
5. táblázat: A legfontosabb emberi tulajdonságok a tinédzserek szerint
6. táblázat: A nemek megoszlása a hat országban, valamint a közép-kelet-európai és az Európán kívüli országok összevont csoportjaiban
7. táblázat: Az általános iskolások és egyetemi hallgatók megoszlása a hat országban, valamint a közép-kelet-európai és az Európán kívüli országok összevont csoportjaiban
8. táblázat: A sportszerű viselkedés kérdéseire adott válaszok a teljes mintában
9. táblázat: A sportolói példakép tulajdonságai a teljes mintában
10. táblázat: Az élsportoló hazája elhagyásának megítélése általános iskolások és egyetemisták körében a vizsgált hat országban
11. táblázat: A sportoló számára fontosabb a hazája, mint önmaga dicsősége kérdésre adott válaszok a hat vizsgált ország körében
12. táblázat: A fair play jelentéstartalma a teljes mintában
13. táblázat: A fair play jelentéstartalma általános iskolások és egyetemisták körében
14. táblázat: A fair play jelentéstartalma a vizsgált hat országban
15. táblázat: A fair play jelentéstartalmának szignifikancia kapcsolatai
16. táblázat: A korrupció érzékelése a hat vizsgált országban
17. táblázat: A korrupció jelenléte a fair play index és a CPI lista alapján

ÁBRÁK JEGYZÉKE

1. ábra: Az országok csoportosítása a kultúrájuk alapján
2. ábra: Inglehart értéksíkjai
3. ábra: Kenya korfája a 2020-as adatok alapján
4. ábra: Kenya oktatásra fordított GDP-arányos költsége 2000–2018
5. ábra: Malajzia korfája, 2020-as adatok alapján
6. ábra: Malajzia oktatásra fordított GDP-arányos költsége 2000–2018
7. ábra: Románia korfája 2020-as adatok alapján
8. ábra: Románia oktatásra fordított GDP-arányos költsége 1999–2016
9. ábra: Szerbia korfája a 2020-as adatok alapján.
10. ábra: Szerbia oktatásra fordított GDP-arányos költsége 2007–2014
11. ábra: Ukrajna korfája 2020-as adatok alapján
12. ábra: Ukrajna oktatásra fordított GDP-arányos költsége 1999–2017
13. ábra: Magyarország korfája 2020-as adatok
14. ábra: Magyarország oktatásra fordított költségei a GDP arányában 1991–2016
15. ábra: A vizsgált országok olimpiai szereplése a GDP arányában
16. ábra: A sport iránti érdeklődés a vizsgált hat országban
17. ábra: Az egyéni és csapatsportok kedvelése nem és korcsoport alapján
18. ábra: Az egyéni és csapatsportok kedvelése a hat vizsgált országban
19. ábra: Az egyéni és csapatsportok kedvelése nem és korcsoport alapján a közép-kelet-európai és az Európán kívüli országokban
20. ábra: Sportszerű viselkedés a vizsgált hat országban
21. ábra: Sportszerű viselkedés a közép-kelet-európai és az Európán kívüli országokban, egyetemisták és általános iskolások körében
22. ábra: Sportolói példakép általános iskolás és egyetemista fiúk/férfiak és lányok/nők körében
23. ábra: Sportolói példakép a megkérdezett országokban
24. ábra: Sportolói példakép nem és korcsoport alapján a közép-kelet-európai és az Európán kívüli országokban
25. ábra: A sportolói példakép tulajdonságai a teljes mintában
26. ábra: Sportolói példakép tulajdonságainak megítélése nem és korcsoport alapján a közép-kelet-európai és az Európán kívüli országokban
27. ábra: Az élsportoló hazája elhagyásának megítélése a vizsgált hat országban
28. ábra: A férfiak véleménye az országot elhagyó sportolókról
29. ábra: A nők véleménye az országot elhagyó sportolókról
30. ábra: A korrupció érzékelése a világon a TI mérése alapján
31. ábra: Korrupciós érzékelési listán elfoglalt hely a vizsgált hat országban

Kiadja a Fakultás Könyvkiadó (Print & Pixel House Kft.)
Felelős kiadó a Kft. ügyvezetője

Borítóterv: Tóth Tamás

Nyomdai előkészítés: Print & Pixel House Kft.

Nyomda: Séd Kft., Szekszárd
Felelős vezető: Dránovits Anna

ISSN 2560-1555
ISBN 978-615-5848-14-8